

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
BIZNESĀ, VADĪBAS UN EKONOMIKAS FAKULTĀTE

Finanšu un grāmatvedības nodaļa

LATVIJAS UN IGAUNIJAS NODOKĻU POLITIKAS
ANALĪZE

Latvian and Estonian tax system analysis

MAGISTRA DARBS

Maģistra studiju programma

Grāmatvedība un audits

Autors: Agrita Stepsone

Studenta apliecības Nr.: se01122

Darba vadītājs: *Dr.oec.* profesore Ruta Šneidere

RĪGA (2021)

ANOTĀCIJA

Nodokļi un to likumdošanas mainība ietekmē dažādus uzņēmējdarbības veicējus. Maģistra darba mērķis ir izpētīt Latvijas un Igaunijas nodokļu politiku un, pamatojoties uz pētījuma rezultātiem, izstrādāt priekšlikumus Latvijas nodokļu politikas pilnveidošanai.

Darba teorētiskajā daļā pētīta abu valstu nodokļu vēsture, sniegts Latvijas un Igaunijas nodokļu raksturojums, to ietekme un loma ekonomikā, analizētas lielākās nodokļu maksātāju kategorijas un uz tām attiecināmie nodokļi. Darba praktiskajā daļā analizēti un salīdzināti Latvijas un Igaunijas darba spēka nodokļi. Balstoties uz analīzes rezultātiem darba autore izdarīja 14 secinājumus un 6 priekšlikumus. Pētījuma rezultāts parāda, ka Igaunijā nodokļu politika ir stabilāka, likumdošana ir saprotamāka un uzņēmumu reģistrācija ir vieglāka un ātrāka, arī nodokļu likmēs Igaunija ir konkurētspējīgāka. Darbs sastāv no 3 nodaļām ar apakšnodaļām, 20 tabulām, 8 attēliem.

Atslēgas vārdi: nodokļi, likmes, SIA, Pašnodarbinātais, IK, darba spēka slogs.

ABSTRACT

Taxes and the changes of tax legislation affects many types of businesses. The aim of the master's thesis is to study the tax policy of Latvia and Estonia. Based on the findings, develop proposals that could improve Latvia's tax system.

The theoretical part of the thesis covers the tax history of both countries, provides a description of Latvian and Estonian tax systems, highlights the impact and role in the economy, analyzes the largest categories of taxpayers and the type of taxes that apply to them. The practical part of the master's thesis covers the Latvian and Estonian labor force taxes. Based on the results of the analysis, the author came to 14 conclusions and 6 suggestions. The result of the study shows that in Estonia the tax policy is more stable, the legislation is less complicated and the registration of companies is easier and faster. Estonia is also more competitive in terms of tax rates. The thesis consists of 3 chapters with subsections, 20 tables, 8 figures.

Keywords: tax rates, Ltd (Private Limited Company), Self-employed, IK (Individual Merchant), labor force tax burden.

SATURA RĀDĪTĀJS

Apzīmējumu un saīsinājumu saraksts.....	5
IEVADS	6
1. NODOKĻU TEORĒTISKIE ASPEKTI.....	9
1.1. Nodokļu attīstības vēsture.....	9
1.2. Latvijas nodokļu sistēmas raksturojums	14
1.3. Igaunijas nodokļu sistēmas raksturojums	23
2. NODOKĻU MAKSĀTĀJU KATEGORIJAS LATVIJĀ UN IGAUNIJĀ PĒC JURIDISKĀ STATUSA.....	31
3. LATVIJAS UN IGAUNIJAS LIELĀKO NODOKĻU MAKSĀTĀJU NODOKĻU ANALĪZE	48
3.1. Sabiedrības ar ierobežotu atbildību maksājami nodokļi	48
3.2. Pašnodarbinātās personas maksājami nodokļi (IIN, VSAOI).....	74
3.3. Individuālā komersanta maksājami nodokļi.....	80
3.4. Darbaspēka nodokļu slogs Latvijā un Igaunijā.....	82
SECINĀJUMI	92
PRIEKŠLIKUMI.....	94
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI.....	96

Apzīmējumu un saīsinājumu saraksts

PVN – Pievienotās vērtības nodoklis
SIA – Sabiedrība ar ierobežotu atbildību
PS – Pilnsabiedrība
AS – Akciju sabiedrība
IK – Individuālais komersants
LR – Latvijas Republika
VID – Valsts ieņēmumu dienests
EDS – Elektroniskās deklarēšanas sistēma
VSAOI – Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas
IIN – Iedzīvotāju ienākuma nodoklis
UIN – Uzņēmuma ienākuma nodoklis
UR – Uzņēmumu reģistrs
URN - Uzņēmējdarbības riska nodeva
EUR – Eiro valūta
OU – Sabiedrība ar ierobežotu atbildību Igaunijā
TU – Akciju sabiedrība Igaunijā
UU – Komandītsabiedrība
e-ID – Elektroniskā identifikācijas karte
CV – Curriculum Vitae
IT – Informāciju tehnoloģijas
LIAA – Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra
LBAS – Latvijas Brīvo Arodbiedrību Savienība
LDDK – Latvijas Darba devēju konfederācija
OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development
FIE – Pašnodarbinātā persona Igaunijā
PFL – Individuālais komersants Igaunijā
GPKGPL – Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums

IEVADS

Pēdējo 5 gadu laikā Latvijā nodokļu likumdošanā ir veiktas vairākas nozīmīgas reformas, kas skāra gan uzņēmuma ienākuma nodokli, gan iedzīvotāju ienākuma nodokli. Tāpat 2020. gadā tika veiktas izmaiņas arī darba spēka nodokļos, un īpaši ietekmēja autoratlīdzības, mikrouzņēmuma nodokļa un patenta maksātājus. Šīs straujās nodokļu likmju un pašas nodokļu sistēmas izmaiņas var raisīt nedrošības sajūtu jaunos uzņēmējos, kuri uzsāk savas uzņēmējdarbības gaitas vai meklē pirmos investorus. No investora pozīcijām straujas nodokļu sistēmas izmaiņas valstī tiek asociētas ar paaugstinātu risku. Investori cenšas ieguldīt tajās valstīs un nozarēs, kurās var gūt maksimālu investīcijas atgriešanu, tāpēc pastāv pieņēmums, ka nodokļu sistēmas izmaiņas var radīt nelabvēlīgu uzņēmējdarbības un investīciju vidi.

Nodokļi un nodokļu likumdošanas mainība ietekmē dažādus uzņēmējdarbības veicējus. Uzmanība tiek pievērsta ne tikai tiešajiem nodokļu veidiem, bet arī netiešajiem nodokļiem. Jebkurš nodoklis, kas attiecas uz uzņēmējdarbību vairāk vai mazāk arī ietekmē tās attīstību un peļņu, tāpēc jebkurai valstij ir kārtīgi jāizvērtē sava nodokļu politika un tas, kā tā ietekmēs uzņēmējdarbības vidi savā valstī. Ja uzņēmēji jūtīs, ka konkrētās valsts nodokļu sistēma ir nepateicīga viņu uzņēmējdarbības veidam, šie uzņēmēji var izvēlēties beigt savu darbību konkrētās valsts ietvaros un pārreģistrēt uzņēmējdarbību citur. Šī maģistra darba ietvaros Latvijas nodokļu politikas pārspēks un trūkumi tiks salīdzināti ar kaimiņvalsti Igauniju. Tieši Igaunija tika izvēlēta kā salīdzinājuma valsts, jo Latvijai un Igaunijai ir līdzīgas nodokļu sistēmas. Tāpat arī no ekonomiskā un ģeopolitiskā stāvokļa abas valstis ir līdzvērtīgas, tāpēc priekšrocību un trūkumu salīdzinājumam jābūt korektam.

Maģistra darbā tiek izvirzīta šāda **hipotēze**:

- Igaunijas nodokļu politika ietver vairākus uzņēmējdarbības veicinošus faktoros.

Maģistra darba objekts ir nodokļu politika.

Maģistra darba priekšmets ir Latvijas un Igaunijas nodokļu sistēma.

Maģistra darba mērķis:

- izpētīt Latvijas un Igaunijas nodokļu politiku un, pamatojoties uz pētījuma rezultātiem, izstrādāt priekšlikumus Latvijas nodokļu politikas pilnveidošanai.

Veicamie uzdevumi, lai sasniegtu maģistra darba mērķi:

- izpētīt nodokļu vēstures attīstību;

- veikt Latvijas un Igaunijas nodokļu sistēmas raksturojumu;
- konstatēt nozīmīgākās nodokļu maksātāju kategorijas Latvijā un Igaunijā pēc to juridiskā statusa;
- identificēt ar uzņēmuma reģistrēšanu saistītās izmaksas un attiecināmo nodokļu atšķirības nozīmīgākajām nodokļu maksātāju kategorijām;
- veikt darbaspēka nodokļu sloga aprēķinus;
- apkopot un salīdzināt aprēķinos iegūtos rezultātus;
- izdarīt secinājumus par būtiskākajām atšķirībām nodokļu politikā Igaunijā un Latvijā;
- balstoties uz izteiktajiem secinājumiem, sniegt priekšlikumus situācijas uzlabošanai Latvijā.

Darba struktūra veidota, lai sistemātiski veidotu izpratni par nodokļu veidiem, nodokļu sistēmu un normatīvo regulējumu gan Latvijā, gan Igaunijā. Tādēļ darba pirmajā nodaļā nodokļi analizēti no teorētiskās puses. Bez iepazīšanās ar nodokļu vēsturi, izcelsmi un vēsturisko izmantojumu nav iespējams izprast to, kā nodokļu sistēmas uzbūve ir veidojusies, kādiem pārmaiņu posmiem gājusi cauri, lai nonāktu līdz mūsdienu sistēmas uzbūvei. Pēc vēstures iztirzājuma seko Latvijas un Igaunijas nodokļu sistēmas raksturojumi ar mērķi izprast, salīdzināt, izzināt priekšrocības un trūkumus šī brīža nodokļu sistēmām abās valstīs. Otrajā nodaļā darba autore pēta abu valstu lielāko nodokļu maksātāju kategorijas pēc to juridiskā statusa, reģistrācijas nosacījumus, lai izvērtētu uzņēmējdarbības vidi veicinošos faktoros un iemeslus, kāpēc uzņēmēji varētu izvēlēties reģistrēt uzņēmumu vai saimniecisko darbību konkrētajā valstī. Darba trešās nodaļas iztirzājums ietver jau konkrētu lielāko nodokļu maksātāju grupu salīdzināšanu, gan no likumdošanas puses, gan no praktiskās puses. Ir svarīgi izprast vai Latvijas un Igaunijas likumdošana atšķiras konkrētos nodokļu jautājumos vai nodokļu regulējumos. Varbūt pastāv iespējamība, ka Latvijas normatīvais regulējums ir sarežģītāks ar vairāk šķēršļiem, vai varbūtība, ka tieši Igaunijas nodokļu regulējums ir draudzīgāks uzņēmējiem un ārvalstu investoriem. Lai izzinātu visu iepriekšminēto, nodaļa tiks fokusēta uz salīdzinošu analīzi, kur veikta konkrētu nodokļu veidu izpēte un salīdzināšana abās valstīs. Mērķis šai izpētei ir saprast, vai veicot praktisko aprēķinu analīzi var identificēt uzņēmējdarbībai veicinošāku vidi vienā vai otrā valstī no nodokļu sloga aspekta.

Darbā izmantotas **pētniecības metodes**:

- teorētiskās pētniecības metodes, veicot literatūras analīzi;
- salīdzinošās metodes;
- teleoloģiskā metode, veicot likumdošanas aktu analīzi;

- datu apstrādes metodes (statistiskā metode, grafiskā), pētot konkrētus skaitliskos datus un salīdzinātos rezultātus parādot uzskatāmā veidā.

Teorētiskās daļas pētījuma periods ir no 1997. gada līdz 2021. gadam, praktiskā pētījuma periods aptver 5 gadu ilgu laika periodu (2017. gads – 2021.gads). Nav lietderīgi pētīt ilgāku laika posmu, jo ekonomiskā situācija pasaulē (Latvijā un Igaunijā) ir vairākkārt mainījusies un dati no citiem gadiem ir zaudējuši savu aktualitāti.

Lai gan darba autore būtu ieinteresēta pētīt atšķirības visos nodokļu veidos, maģistra darba apjoms limitē šo iespēju, tāpēc šajā darbā netiks pētīts – pievienotās vērtības nodoklis (PVN), kas pēc apjoma ir viens no lielākajiem nodokļiem, muitas nodoklis, dabas resursu nodoklis, izložu un azartspēļu nodoklis, elektroenerģijas nodoklis un subsidētās elektroenerģijas nodoklis. Šie nodokļi darbā tiks pieminēti, bet bez padziļinātas analīzes starp abām pētāmajām valstīm.

Darba izstrādē tiks izmantoti kā Latvijas Republikas likumdošanas akti, tā arī Igaunijas likumdošanas akti. Atsauces tiks vērstas gan uz grāmatām, dažādiem statistikas datiem, zinātnisko darbu publikācijām Latvijā un ārvalstīs, kā arī internetā pieejamie materiāliem.

1. NODOKĻU TEORĒTISKIE ASPEKTI

1.1. Nodokļu attīstības vēsture

Nodokļi tiek uzskatīti par vienu no senākajiem kopīgas sabiedrības instrumentiem, to ieviešana ir stingri saistīta ar pirmo valstisko veidojumu pastāvēšanu. Pašos pirmsākumos sava veida nodokļi pastāvēja jau agrīnajās naturālajās saimniecībās, kur dažādi norēķini un samaksa notika mantas vai bartera izteiksmē. Vēlāk barteru norēķinus nomaina uz ko līdzīgu naudas vērtībām, šis process veicināja agrīnu nodokļu mehānisma izveidi pirmajās kopīgajās saimniecībās vai valstīs. Dažas no šīm nodokļu konstrukcijām ir palikušas nemainīgas pat līdz mūsdienām, bet citas ir būtiski izmainījušās vai pat likvidētas. No agrīniem laikiem ir zināms, ka laiks, kurā izveidojās pirmās mūsdienām līdzīgās nodokļu sistēmas, iet roku rokā ar sabiedrības sadalīšanos sociālajās grupās, kuras veidoja nodokļu sistēmu attiecīgi pēc konkrētās augstākās grupas ieskatiem.¹

Vēsturnieki apstiprina, ka mūsdienu cilvēces vēsturē ir neskaitāmas liecības par tā brīža nodokļu sistēmām un to iekasēšanas manierēm. Pierādījumi atrodami kā antīko valstu vēsturē, tā arī viduslaiku baznīcu rakstos, kas saistīti ar pilsētu uzturēšanu un iekasētajiem nodokļiem. Tiek lēsts, ka dažas nodokļu sistēmas komponentes nav izmainījušās pat līdz mūsdienām, bet citas ir krasi piedzīvojušas pārvērtības dažādu ģeopolitisko spēku un procesu ietekmē.²

Latvijas nodokļu sistēmas vēstures liecības sākas ap 10. - 12.gs., kad dažādas tuvas un tālas tautas iebruka šī brīža Latvijas teritorijā, ar mērķi pakļaut šīs zemes iedzīvotājus savai varai, uzspiežot savas vērtības un piespiežot maksāt nodevas tā brīža stiprākajam iebrucējam. Ir bijuši laiki, kuros nodokļu sistēmas iekasēšana gājusi roku rokā ar garīgo varu, kā arī laiki, kad šos procesus pārņēma laikmetīgā vara. 14.gs. beigās nodokļu un nodevu maksājumu uzlikšanu un iekasēšanu pārzināja Rīgas pilsētas rāte, kā augstākā finanšu un nodokļu iestāde. Personas, kuras pārzināja šos procesus mēdza dēvēt par nodokļu jeb ķemerejas kungiem. Ķemerejas kungu nodokļu pārvaldes laiks turpinājās gandrīz divus gadsimtus, līdz pat 16. gs. sākumam. 16.gs – 18.gs. nodokļu vēstures pētnieku rakstos ir uzskatām kā nodokļu pārmaiņu laiks. Šajā laika posmā tika izveidota jauna kārtība nodokļu un nodevu sistēmā. Tiek uzskatīts, ka šīs izmaiņas krasi ietekmēja tā brīža valdošā nācija – Zviedrija. Zviedru pārvalde šajā laikā veica vairākas izmaiņas, tai skaitā ieviešot kara nodevu, ko sauca par kroņa staci. Kroņa stace palīdzēja segt izmaksas, kas saistījās ar karaspēka un kara zirgu uzturēšanu, bet ļoti neapmierināja vietējos lauksaimniekus un zemniekus. Tā brīža sabiedrībā valdīja uzskats, ka

¹ Ketners, K. (2013). *Nodokļi un nodevas Latvijā un Eiropā*, Vispārīgie aspekti, "Info Tilts".

² Ketners, K., Titova, S. (2009). *Nodokļu politika, Eiropas Savienības vidē*, Biznesa un Finanšu Pētniecības centrs.

Zviedrijas karalis vairāk rūpējās par savu karaspēku un zirgiem, nekā par valsts barotājiem – zemniekiem. Kara nodoklis (kroņa stacis) šī brīža Latvijas teritorijā bija aktuāls nodokļa veids līdz šī teritorija nonāca Krievijas sastāvā. Jauno nodokļu politiku veidoja tā brīža cars Pēteris I, kurš izveidoja jaunu nodokļu sistēmu, lai atrastu jaunus ienākuma avotus un spētu nosegt pieaugošos valsts izdevumus. Vēlāk jaunas nodokļu politikas izmaiņas Latvijas teritorijā ir vērojamas pēc Pirmā pasaules kara. Šajā laikā jaundibinātās Latvijas valsts saimnieciskais un ekonomiskais stāvoklis bija ļoti smags. Valsts ražošanas sektors bija praktiski sagrauts, jebkāda ražošanas tehnika tika izvesta pirms kara beigām. Lauksaimniecības zeme bija izpostīta un finansiālu līdzekļu jaunajai Latvijas valdībai nebija. Šajos laikos, nodokļu sistēmas grozījumi atkal kļuva aktuāli, jo valdība fokusējās uz vietējās saimniecības atjaunošanu un attīstību.

Jaunās valdības plāns jau atkal bija saistīts ar jaunu nodokļu tipu ieviešanu. Kā dažus aktuālus jaunus nodokļus var minēt kara peļņas nodokli un akcīzes nodokli. Abi nodokļu tipi tika ieviesti no 1918. gada. Doma par akcīzes nodokli un tā izstrādi tika tiešā veidā pārņemta no tā laika okupācijas pārvaldes vadības – Vācijas. Akcīzes nodoklis šajā laikā ir saucams par revolucionāru nodokli, jo tas ģenerēja pirmos reālos ieņēmumus tikko dibinātajai Latvijas valstij. Šajā laikā tika uzskatīts, ka kara peļņas nodokļa mērķis bija veicināt spekulāciju apkarošanu. Šī nodokļa ietvaros visstingrāk tika regulēti uzņēmumi, kuri guvuši ienākumus kara apstākļos izmantojot spekulatīvas tirdzniecības metodes, strādājot kā starpnieki un uzpirceji nelegālos veidos. Tiek uzskatīts, ka šī nodokļa ieviešana tomēr nedevis Latvijas valstij tā gaidītos ieņēmumus, jo kara apstākļos mūsu teritorija praktiski vienmēr bija frontes līnijā un uzņēmēju spēja operēt ar peļņu bija ļoti limitēta, drīzāk pat neiespējama.

Diemžēl ir jāatzīst, ka Pirmais pasaules karš no jauna izpostīja esošo nodokļu sistēmu, tomēr valsts uzturēšanai bija vajadzīgi jauni naudas līdzekļi, kurus nācās meklēt izmantojot citus finansēšanas ceļus. Valsts pastāvēšanas pirmajos gados valsts izdevumus nebija iespējams nosegt ar nodokļu iekasētajiem līdzekļiem. Šajā laikā ražošana un īpašumi vēl nebija atkopušies no piedzīvotās kara darbības, kas nozīmē to, ka valstī bija lielas grūtības atrast uzņēmumus, kuru darbība būtu apliekama ar nodokļiem. Miera periods bija pārāk īss un valsts teritorijā vēl joprojām turpinājās karš, vairāki valsts apgabali bija okupēti. Šādos apstākļos nebija iespējams izveidot vienotu nodokļu uzskaiti un iekasēšanu.

Tas gan nenozīmē, ka jaunā Latvijas valdība necentās situāciju uzlabot turpmākos gados. 1920. gada pirmajā pusē, pārvarot vairākas problēmas, Latvijas valstij izdevās kāpināt ieņēmumus ar tā brīža esošo nodokļu sistēmu. Viena uzvara veda pie citas neveiksmes. Lai gan nodokļu iekasēšanā var novērot pozitīvas izmaiņas, to pašu nevar teikt par valsts budžeta balansēšanu. Šajā laikā Latvijas valdība izlemj par labu nepieciešamībai emitēt papīra naudu, kas radīja inflāciju vietējā tirgū. Diemžēl šis laiks nodokļu politikas ziņā atkal uzskatāms par

nestabilu – neskaidrība ar Latvijas rubļa izmantošanu un nepārtrauktā naudas emitēšana, ko izmantoja līdzekļu iztrūkuma segšanai, izsauca strauju cenu kāpumu, inflācijas pieaugumu un Latvijas rubļa pirktspējas samazināšanos.

Šādā saimnieciski sarežģītā situācijā nodokļi nenodrošināja budžeta ieņēmumus. Valsts pastāvēšanas pirmajos gados iedzīvotāju un uzņēmumu nodokļu maksājumi sastādīja tikai mazu daļu no valstij vajadzīgajiem ieņēmumiem. Šī situācija, protams, neapmierināja valsts varas instances, tāpēc turpmākajos gados nodokļu sistēma kļuva par vēl aktuālāku tematu starp valsts ierēdņiem.³

Brīvvalsts pastāvēšanas pirmajos gados jaunā valdība strādāja pie jaunu nodokļu izstrādes. Tai pat laikā šo nodokļu noteikšanā jaunā valdība izmantoja Krievijā jau labi atstrādātos nodokļu likumus un rīkojumus, kuri atbilda un nešķīta pretrunīgi valsts saimniecības nostiprināšanas interesēm. Par labiem tā brīža jauninājumiem tiek uzskatīts zemesgrāmatas kancelejas nodoklis, mantas pārejas nodoklis, kā arī zīmognodoklis. Tieši zīmognodokļa ieviešana divdesmitajos un trīsdesmitajos gados deva trešos lielākos ienākumus valsts budžetā. Lai gan šis laiks tiek asociēts ar brīvvalsts periodu, nodokļu likumu izstrādāšanā joprojām tika izmantotas Krievijas valsts izstrādātas normas un pamatprincipi. Pēc Otrā pasaules kara, Latvijas nodokļu sistēma praktiski vairs nepastāvēja, sākoties okupācijas laikam nodokļi šī brīža Latvijas teritorijā tika regulēti pēc Krievijas un PSRS likumdošanas principiem.

Pēc Latvijas valsts neatkarības atgūšanas Latvijas nodokļu sistēma sāka pārveidoties, daļēji aizgūstot rietumvalstu nodokļu sistēmu - pārsvarā sasniedzot un pat pārsniedzot augstās nodokļu likmes. Rietumvalstu transformētā sistēma daudzos gadījumos bija pretrunā ar Latvijas tautsaimniecības attīstības iezīmēm, jo tās izveidē netika ievērotas Latvijas īpatnības un ilgais laiks, kas tika pavadīts okupācijas diktētajā nodokļu sistēmā. Šajā laikā nodokļu sistēmas galvenais mērķis ir, pirmkārt, regulēt tautsaimniecības attīstību un, otrkārt, iekasēt valsts uzturēšanai nepieciešamos līdzekļus. Apskatot 1996. gada nodokļu ieņēmumu datus, var redzēt, ka tā brīža esošā nodokļu sistēma nespēj atrisināt nevienu no uzstādītajiem valsts mērķiem. Nodokļu sistēma nespēja funkcionēt tā, lai valsts spētu iekasēt pietiekamus resursus, kas varētu nosegt valsts funkciju uzturēšanas izmaksas. Tiek lēsts, ka atsevišķos gadījumos funkcionēšanas līdzekļi netika izlietoti racionāli, šāda veida situācijas var censties atspēkot ar pieredzes trūkumu, kā arī nespēju pielāgoties jaunajiem apstākļiem. Nodokļu iztrūkuma dēļ veidojās arī valsts budžeta deficīts. Sarežģījumi saistībā ar līdzekļu trūkumu radīja nepievilcīgus apstākļus valsts sociālajā sektorā un daļa iedzīvotāju ir spiesti dzīvot uz

³ Urtāns, A. (2003). *Nodokļu un nodevu vēsture Latvijā*, Valsts ieņēmumu dienests, 88.lpp.

nabadzības robežas. Ekonomikas eksperti skaidro, ka tā brīža esošā sistēma nav spējīga strādāt tautsaimniecības interesēs jeb kropļo tās attīstību. Šim laikam ļoti aktuāla ir arī iedzīvotāju ienākumu polarizācija – atsevišķa sabiedrības daļa šajā laikā gan legālā, gan nelegālā veidā gūst milzīgus ieņēmumus, kamēr cita sabiedrības daļa nespēj sagādāt sev līdzekļus iztikai. Funkcionējošai nodokļu sistēmai jābūt politiski, ekonomiski, sociāli un humāni pamatotai konkrētai valstij un laika posmam. Tāpat tā ir jāpieskaņo konkrētajiem reģioniem, tautsaimniecības nozarei un iedzīvotāju grupai.⁴

Latvijas nodokļu vēsture ir gara un piedzīvoja vairākas reformas, toties ir vērts salīdzināt šo izmaiņu attīstību ar Igaunijas teritorijas nodokļu vēsturi, lai izprastu attīstības īpatnības un rastu secinājumus šī brīža nodokļu atšķirībām. Agrīno gadsimtu datu pieejamība Igaunijā ir limitēta, tāpēc darba autore fokusēsies uz pēdējo gadsimtu nodokļu vēsturi. Tāpat kā visas bijušās PSRS sastāvā iekļautās teritorijas, arī Igaunijas budžets un nodokļu sistēma bija cieši sasaistīta ar visas Padomju Savienības sistēmu. Igaunijas mūsdienu nodokļu sistēmas vecums ir vien 30. gadi. Līdzīgi kā Latvijas teritorijā, Igaunija uzsāka sava budžeta veidošanu un nodokļu sistēmas restrukturizāciju 1990.gadā. Izmaiņu rezultātā tika pakāpeniski samazināta budžeta līdzekļu aizplūšana uz Padomju Savienības budžetu, un tikai gadu vēlāk Igaunija panāca, ka 1991. gadā budžeta un nodokļu plūsma uz rietumiem tiek apturēta pavisam. Tā paša gada janvārī Igaunijas valdība ieviesa jaunu nodokļu sistēmu, kas aizvietoja iepriekšējo PSRS laika sistēmu. Nākamo trīs gadu laikā Igaunijas nodokļu politika piedzīvoja rekonstrukciju un tika izveidota budžeta reforma. Nodokļu reforma Igaunijā ir ilgusi divus gadus no 1991.gada – 1993.gadam. Šajā laikā nodokļu sistēma piedzīvoja pārmaiņas. Turpmāk nodokļi tika dalīti divos lielos segmentos - valsts nodokļos un pašvaldības nodokļos.

Mūsdienu Igaunijas nodokļu sistēma ir balstīta uz Igaunijas valdības izstrādāto “Nodokļu likumu”.⁵ Šī likumprojekta versijas atjauninājums tika pieņemts 2002. gada. 20. februārī. Atskatoties uz 1991.-1993. gada reformām, 2002. gada versijas atjauninājums tiek uzskatīts par ilgtspējīgu, sociāli un reģionāli līdzsvarotu variantu. Lielas izmaiņas nodokļu iedalījumos gan nav, nodokļus turpina iedalīt – valsts noteiktajos, kurus regulē valstī izdotā likumdošana, un vietējos nodokļos, kurus nosaka vietējā pašvaldība.⁶

Apskatot valsts nodokļus padziļināti, izkristalizējās tas, ka arī zemes nodoklis Igaunijā tiek traktēts kā valsts nodoklis, kā to paredz Igaunijas valsts nodokļu likums. Lai gan pēc

⁴Latvijas vēstnesis, Par Latvijas Republikas nodokļu sistēmu, Laidiens: 02.07.1997., Nr. 169, pieejams, <https://www.vestnesis.lv/ta/id/44178>, [skatīts 15.12.2020].

⁵Riigi Teataja, Taxation Act, pieņemts 20.02.2020, pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/515022016001/consolide>, [skatīts 18.12.2020].

⁶ Riigi Teataja, Local Taxes Act, pieņemts 21.09.1994, pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/506112013012/consolide>, [skatīts 18.12.2020].

iedalījuma šis nodoklis papildina Igaunijas valsts budžetu, 100% no šī nodokļa ieņēmumiem tiek izdalīti starp pašvaldībām. Turpretim mazliet savādāka sistēma ir Iedzīvotāju ienākuma nodokļa iekasēšanā. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa procentu likme ir 23%. Ieņēmumi no šī nodokļu tipa Igaunijā tiek dalīti starp centrālajām un vietējām pašvaldībām. Apskatot visus nodokļu ieņēmumu datus, var secināt, ka galvenais nodokļu ieņēmumu avots pašvaldību finansējumam Igaunijā ir bijis Iedzīvotāju ienākuma nodoklis.⁷

Lai gan lielākā daļa Rietumvalstu iedzīvotāji piekrīt un atbalsta nodokļu nepieciešamību valsts funkciju uzturēšanai, tomēr valsts nodokļu sistēmas lielākoties netiek slavētas un piedzīvo asu kritiku gan sabiedrības, gan politiķu vidū. Valsts iedzīvotāji bieži pieņem nostāju, pret nodokļu maksāšanu, pamatojoties uz uzskatu, ka šie naudas resursi varētu tik izlietoti lietderīgāk. Tāpēc iedzīvotāju un biznesa institūciju nodokļu maksāšana vai nemaksāšana atspoguļojas valsts ekonomikā, vietējā tirgus aktivitātēs, valsts kopbudžetā un, protams, arī sociālajā sfērā.⁸ Izmantojot nodokļus, nodokļu atvieglojumus un dažādas subsīdijas, kas ir nodokļu neatņemama sastāvdaļa, valsts institūcijas diktē prasības tautsaimniecības sektorā, kas savukārt stimulē uzņēmumu mērķtiecību un racionālu resursu pielietojumu.⁹

Augšup minētais apraksts tikai apstiprina to, ka nodokļi ir valdības būtiskākais līdzeklis, ar kuru palīdzību tiek nodrošināti budžeta ieņēmumi. Tikpat svarīgi ir atzīmēt to, ka nodokļu sistēmai jāpilda ne tikai valsts uzturēšanas funkcijas, bet arī jāspēj veicināt ekonomikas attīstību valstī. Sprotot to, ka dažādi nodokļu maksājumi ir valsts budžeta galvenais ieņēmumu avots un nodokļi pilda budžeta ieņēmumu veidošanas funkciju, ekonomisko izaugsmi būtu jāspēj panākt ar nodokļu likmju samazināšanu un diferencēšanu, kā arī atvieglojumu piešķiršanu. Palielinot nodokļu aplikšanas bāzi, varētu būt iespējams panākt iekasējamo nodokļu daudzuma pieaugumu. Tikmēr vajadzētu censties nemainīt nodokļu likmes nodokļiem kas attiecās uz iedzīvotāju un uzņēmumu ienākumiem, preču pakalpojumu apgrozījumu. Šādā veidā varētu panākt iedzīvotāju un uzņēmumu uzticību valsts nodokļu sistēmai.

Izpētot Latvijas un Igaunijas nodokļu attīstības vēsturi un ietekmi uz sabiedrību, darba autore secina, ka Latvijas nodokļu politika pēdējos 100 gados ir daudzkārt mainījiesies. Šo pašu secinājumu var arī attiecināt uz Igaunijas nodokļu politiku. Tomēr galvenā atšķirība nodokļu politikas attīstībā starp abām valstīm ir tā, ka Igaunijas teritorijā nav novērota tik patstāvīga nodokļu politikas mainība kā Latvijā. Diemžēl Baltijas valstu iespējas uz nodokļu politikas pašizveidi vai pašnoteikšanos bija limitētas kara un okupācijas laikos. Padomju savienības laikā

⁷ Land Taxation Reform in Estonia (2006). Conference, Tambet Tiits, M. Sc Baltic Property Expert – Kinnisvaraekspert, Making the Property Tax Work in Developing and Transitional Countries. October 15 – 17, Stone Mountain, Georgia.

⁸Saksonova S. Fiskālā politika, (eGrāmata), pieejams, <https://profizgl.lv/mod/book/view.php?id=16800&chapterid=3403>, [skatīts 03.12.2020].

⁹ Ketners, K. (2018). *Nodokļi un Nodokļu plānošanas principi*, Info Tilts, 12.lpp

nedz Igaunijas, nedz Latvijas teritorijā dzīvojošie nevarēja noteikt paši savu nodokļu sistēmu. Šo sistēmu koordinēja PSRS valdība un tikai no deviņdesmito gadu sākuma katra valsts pati varēja sākt veidot savu nodokļu politiku. Secināt, kurā laikā tā ir bijusi vislabākā vai vissliktākā, ir ļoti grūti, jo katrs laika posms ir ar sava laika politiku, un tam laikam tas ir bijis viss optimālākais, gan Latvijai, gan Igaunijai. Tā ir pamazām attīstījusies līdz sasniegusi tādu stāvokli kāda tā ir šobrīd, vai tā ir vislabākā? Nebūt nē, jo vēl jo projām tiek veiktas lielas reformas. Salīdzinot abas valstis, var secināt, ka nodokļu iedalījums pēc pazīmēm ir atšķirīgs. Latvijā visi nodokļi ir valsts nozīmes, bet Igaunijā tie iedalīti – valsts un vietējos (pašvaldību) nodokļos.

Iepazīstoties ar Latvijas un Igaunijas nodokļu sistēmas izcelsmi un vēsturi, turpmāk darba autore apskatīs vārda “nodokļi vai nodoklis” definīciju, nozīmi sabiedrībā un to nodokļu sistēmas raksturojumus gan Latvijas, gan Igaunijas teritorijās.

1.2.Latvijas nodokļu sistēmas raksturojums

Ar nodokli zinātnieki plašākā nozīmē saprot obligāto bezatlīdzības maksājumu, kuram nav soda vai kompensācijas rakstura. Grāmatas autore E. Sīpola jēdzienu “nodoklis” definē šādi - tas ir ar likumu noteikts obligāts maksājums valsts budžetā vai pašvaldību budžetos, kas nav maksājums par noteiktas preces iegādi vai pakalpojuma saņemšanu un nav soda naudas un nokavējuma naudas maksājums, kā arī nav maksājums par valsts kapitāla vai tā daļas izmantošanu.¹⁰

Šādu definīciju savās grāmatās ir minējis zinātnieks Kārlis Ketners:

- Nodoklis – ar likumu noteikts bezatlīdzības maksājums – no vienas puses, nosaka nodokļa kā obligāta maksājuma imperatīvu, ar likumdevēja noteikto raksturu, no otras puses, ierobežo izpildvaras tiesības un attiecina nodokļus pie specifiskās likumdevēja funkcijas.
- Nodoklis – obligāts maksājums naudā – parasti nav pieļaujams maksājumus veikt natūrā.
- Nodoklis – obligāts maksājums budžetā – par nodokli nav uzskatāmi maksājumi, kuriem ir obligāts raksturs.¹¹

Atbilstoši LR likumam ”Par nodokļiem un nodevām” 1.panta 1.punktam **nodoklis** - ir ar likumu noteikts obligāts periodisks vai vienreizējs maksājums valsts budžeta vai pašvaldību budžetu (pamatbudžeta vai speciālā budžeta) ieņēmumu nodrošināšanai un valsts funkciju un

¹⁰ Sīpola, E. (2001). *Mūsdienu nodokļu teorija*, Rīga, 159. lpp.

¹¹ Ketners, K., Lukašina, O. (2008). *Nodokļi Eiropas savienībā un Latvijā*, Merkūrijs LAT, Rīga, 9-10.lpp

pašvaldību funkciju finansēšanai. Nodokļu samaksa neparedz atlīdzinājumu nodokļa maksātājam tiešā veidā. Likums reglamentē ne tikai nodokļu jomu bet arī valsts un pašvaldības nodevas. Atšķirībā no nodokļiem, kas ir bezatlīdzības maksājumi un nerada tiesības uz konkrētiem valsts pakalpojumiem, valsts nodevas parasti ir samaksa par konkrētiem pakalpojumiem, darbībām. Valsts nodevas mērķis ir personu darbību regulēšana. Valsts nodevas apmērs nav tiešā veidā saistīts ar institūcijas veiktās darbības izmaksu segšanu.¹² Izanalizējot Latvijas Valsts likumā “Par nodokļiem un nodevām” atrodamo nodokļu definīciju, var secināt, ka tā ir mazāk izsmeļoša, kā to definējuši autori K. Ketnera, E.Sīpola, bet tā sevī ietver pašu galveno – nodokļu būtību. Latvijas likumdošanā atrodamās definīcijas trūkums ir limitētā informācija par nodokļu maksāšanas regularitāti.

Svarīgi būtu aplūkot arī citas nodokļu maksāšanas iespējas, kā piemēram, valsts nodevas un pašvaldības nodevas definīcijas.

- **Valsts nodeva** — ir obligāts maksājums valsts budžetā vai šajā likumā noteiktajos gadījumos pašvaldības budžetā par valsts vai pašvaldības institūcijas veicamo darbību, kas izriet no šīs institūcijas funkcijām. Valsts nodevas mērķis ir personu darbību regulēšana (kontrolēšana, veicināšana, ierobežošana). Valsts nodevas apmērs nav tiešā veidā saistīts ar institūcijas veiktās darbības izmaksu segšanu;
- **Pašvaldības nodeva** — ir pašvaldības domes noteikts obligāts maksājums pašvaldības pamatbudžetā vai speciālajā budžetā šajā likumā paredzētajos gadījumos. Pašvaldības nodevas apmērs nav tiešā veidā saistīts ar pašvaldības institūcijas vai tās struktūrvienības veiktās darbības izmaksu segšanu.¹³

Pēc Latvijas likumdošanas izpētes var secināt, ka Latvijā nodokļiem pastāv obligāts raksturs, tos var attiecināt uz jebkuru preci un pakalpojumu, kas tiek iegādāti tirdzniecības vietās. Preces vai pakalpojuma cena veidojas no pašizmaksas, uzcenojuma un nodokļiem, kas jāmaksā valsts budžetā. Šos nodokļus maksā gan pircējs, gan pārdevējs. Latvijas nodokļu sistēma nodrošina valsts vispārējo funkciju menedžmentu, piemēram: medicīnas sistēmas uzturēšanu, izglītības iestāžu atbalstīšanu, aizsardzības nodrošināšanu, ceļu uzturēšanu, un sociālos servisu. Nodokļu administrēšanu un iekasēšanu Latvijā veic Valsts ieņēmumu dienests (VID). Pašvaldību nodevas administrē un iekasē pašvaldības institūcijas. Nodokļu samaksa neparedz atlīdzinājumu nodokļa maksātājam tiešā veidā.

Lai labāk izprastu atšķirību starp nodokli un valsts nodevu K. Ketners skaidro, ka nodoklis ir izlietojams valsts vai pašvaldību vispārējo funkciju segšanai, bet nodeva būtu

¹² Ketners, K., Lukašina, O. (2008). *Nodokļi Eiropas savienībā un Latvijā*, Merkūrijs LAT, Rīga, 11.lpp

¹³ Likums “Par nodokļiem un nodevām”, Pieņemts: 02.02.1995., Pieejams, www.likumi.lv; <https://likumi.lv/ta/id/33946-par-nodokliem-un-nodevam>, [skatīts 26.02.2021].

saistāma ar konkrēto pakalpojumu. Nodevas nodokļus nosedz pakalpojuma saņēmējs, bet saņem vai valsts, vai pašvaldības, kas tālāk nodrošina konkrēto pakalpojumu.¹⁴

Izanalizējot augšup minētos datus un teoriju, darba autore piekrīt apgalvojumam, ka nodokļu maksāšana ir nepieciešama, jo no tiem veidojas valsts budžets. Nodokļu sistēma nodrošina finanšu resursu koncentrāciju valsts svarīgu ekonomisku un sociālu uzdevumu risināšanai. Pievienotās vērtības nodoklis (PVN), Uzņēmuma un Iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir finansēšanas avots bērnu pabalstiem, stipendijām, pensijām, veselības aprūpei un izglītībai. Tomēr ne vienmēr visi valsts iedzīvotāji vai uzņēmēji taisnīgi un godīgi maksā nodokļus. Diemžēl mēs vēl joprojām dzīvojam sabiedrībā, kurā cilvēkiem šķiet, ka valsts viņus mēģina apkrāpt. Patiesībā nodokļu iekasēšanas process ļauj valsts ierēdņiem izlemt, kur un kā tiks izmantoti iedzīvotāju kopēji veidotie resursi. Pateicoties nodokļu maksājumiem, tiek finansēta izglītība, aizsardzība, drošība, tiek izmaksāti pabalsti un pensijas, kā arī bezdarba gadījumi. Ja bez nodokļu maksātāju resursiem neviena no šīm sociālajām sfērām nepastāvētu un katrs valsts iedzīvotājs pats būtu atbildīgs par sevis un savu bērnu izglītošanu, paš aizsardzību un nodrošināšanu bezdarba gadījumā, arī iztika sasniedzot pensijas vecumu būtu jāgādā pašiem. Izprotot nodokļu vajadzību, iedzīvotājiem ir vienkāršāk plānot savus nodokļu maksājumus. Nodokļu maksātājiem nodokļu plānošana būtu jāuztver, jāplāno un jāanalizē sistemātiski, lai palielinātu iespēju samazināt savas nodokļu saistības. Parasti plānošana vai pārplānošana ir saistīta ar valsts noteiktiem ierobežojumiem nodokļu politikā, ar mērķi pēc iespējas vairāk samazināt vai vismaz savlaicīgi plānot izmaksas, kas saistītas ar nodokļu maksājumiem.¹⁵ Ņemot vērā, ka nodokļu plānošana ir ļoti saistīta ar nodokļu reformām, turpmāk darba autore analizēs pēdējo nodokļu reformu Latvijas valstī.

Latvijā pēdējā lielā nodokļu reforma notika 2017.gadā, bet stājās spēkā tikai ar 2018.gada 1. janvāri. Šī gada reformā tika veiktas būtiskas izmaiņas attiecībā uz nodokļu piemērošanu iedzīvotāju ienākumiem, tostarp dividendēm. Šīs izmaiņas ir ļoti svarīgi atzīmēt, jo tās skar Latvijas uzņēmumu izmaksāto dividenžu aplikšanu ar nodokļiem, radot pozitīvas sekas Latvijas uzņēmējiem.¹⁶

Jebkurš nodoklis veidojas no nodokļu elementiem un to mijiedarbības. Nodokļu kopums ir ļoti daudzveidīgs, un bieži vien, mēģinot izprast nodokļu plānošanas iespēju, gan nodokļu maksātājam, gan nodokļu konsultantam ir jāizprot, kurš nodokļa veids tiek apskatīts un kuru

¹⁴ Ketners, K. (2018). *Nodokļi un Nodokļu plānošanas principi*, Info tilts, 14.lpp

¹⁵ Ketners, K. (2018). *Nodokļi un Nodokļu plānošanas principi*, Info Tilts, 6.lpp

¹⁶ Latvijas nodokļu reformas ieviestās izmaiņas nodokļu piemērošanā dividendēm ietekmēs rezidentus valstīs ar tradicionālo režīmu, I finanses mājas lapa, pieejams, <https://ifinanses.lv/raksti/aktuali/svarigi/latvijas-nodoklu-reformas-ievistas-izmainas-nodoklu-piemerosana-dividendem-ietekmes-rezidentus-valstis-ar-tradicionalo-rezimu/14788>, [skatīts 15.12.2020].

nodokļa veidu ir plānots apmaksāt. Ir saprotams, ka valstī ir dažādi nodokļu veidi, tāpēc lai veicinātu iedzīvotāju, uzņēmumu un to grāmatvežu izpratni par šiem veidiem ir nepieciešams sistematizēt un klasificēt visu nodokļu sistēmu. Analizējot dažādus akadēmiskās literatūras avotus, kā arī pētījumus saistībā ar nodokļu politikas jautājumiem, darba autore apkopo sekojošo - nodokļi Latvijā tiek klasificēti tiešos un netiešos nodokļos atkarībā no nodokļa apliekamā objekta. Kā minējuši autori Ketners K. un Pētersone M., šis sadalījums ir saistīts ar nodokļu iekasēšanu, nodokļu maksātāja mūdrumu un apliekamo objektu. Tiešajos nodokļos nodokļa maksātājs un nodokļu sloga nesējs ir viena un tā pati persona, bet netiešajos nodokļa maksātājs un sloga nesējs var arī nesakrist (nodokļa sloga pārlikšana).¹⁷ Apvienojot tiešos un netiešos nodokļus Latvijā pastāv 15 dažādu nodokļu veidu. **Tiešie nodokļi** - nodokļi, kur apliekamais objekts (visbiežāk ienākumi vai īpašumi) pieder vai attiecināmi uz pašu nodokļa maksātāju. Tradicionāli tiešie nodokļi tiek sadalīti grupās – reālie nodokļi (nodokļi no atsevišķiem nodokļu objektiem – zemes gabalu nodoklis, mājas (ēkas) nodoklis, aroda (amata) nodoklis, vērtspapīru nodoklis) un personas nodokļi (nodokļi no personas nodokļu objektu kopuma) – ienākuma nodoklis, īpašuma nodoklis, kapitāla pieauguma nodoklis, virspeļņas nodoklis, dāvinājuma (mantojuma) nodoklis. Otra iespējamā pieeja ir klasifikācija pēc nodokļa objekta – ienākumu vai īpašuma nodokļi.¹⁸

Latvijā Tiešo nodokļu veidi ir šādi:

- Iedzīvotāju ienākuma nodoklis;
- Uzņēmuma ienākuma nodoklis;
- Nekustamā īpašuma nodoklis;
- Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas;
- Izložu un azartspēļu nodoklis;
- Dabas resursu nodoklis.

Apskatot iepriekš uzskaitītos tiešos nodokļus, kā vienu no svarīgākajiem nodokļiem Latvijas valsts ieņēmumiem var minēt Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas maksājumu. Šis maksājums valsts budžetā ienes lielāko daļu resursu, šos resursus var izdalīt vēl mazākās daļās, jo Valsts sociālajām apdrošināšanas iemaksām ir speciāls izlietojuma mērķis – sociālās drošības politikas finansējums.

Nodokļa objekts ir fizisko personu algotā darba ienākumi un fizisko personu saimnieciskās darbības ienākumi. Nodokļa bāze ir fiziskas personas (darba algas) personīgie ienākumi vai neatkarīgās darbības (pašnodarbinātības) rezultātā gūto ienākumu un materiālo

¹⁷ Ketners, K., Pētersone, M. (2014). *Eiropas Savienības Nodokļu politika*, Mācību līdzeklis, Rīga, 205.lpp, 142 lpp.

¹⁸ Ketners, K. (2018). *Nodokļi un Nodokļu plānošanas principi*, Info tilts, 23.lpp.

labumu vērtība. Aprēķina parasti par kalendāro mēnesi un nodokli maksā darba devējs, ieturot nodokli no algotā darba ienākuma, vai arī to maksā pastāvīgi nodokļa maksātājs (pašnodarbinātais). Tiešos nodokļus budžetā maksā ar nodokļiem apliekamā objekta īpašnieks. Tiešie nodokļi no netiešajiem nodokļiem atšķiras ar to, kas ir nodokļu maksātājs. Īpašās atšķirīgās iezīmes, ko vērts atzīmēt jeb jautājumi ko ir vērts uzdot - kas ir atbildīgs par nodokļu ieskaitīšu valsts budžetā un kurš ir patieso nodokļu maksātājs? Netiešajiem nodokļiem tās ir atšķirīgas personas, bet tiešajiem nodokļiem, tā ir viena un tā pati persona.

Netiešie nodokļi - nodokļi, kur apliekamais objekts ir preces vai pakalpojumi. Galvenā netiešo nodokļu atšķirība salīdzinot ar tiešajiem nodokļiem ir tā, ka šos nodokļus pilnībā sedz preces vai pakalpojuma patērētājs, tāpēc šo nodokli ievieto patērīņa preces vai pakalpojuma cenā. Universālie netiešie nodokļi ieguva savu nosaukumu pateicoties tam, ka tie tiek piemēroti visām preču un pakalpojumu grupām. Šie nodokļi tiek piemēroti darījumos un tādējādi iekļauti darījumu cenā (vērtībā), t.i. netiešā veidā iekasēti no nodokļa sloga nesējiem. Netiešo nodokļu kategorijā ietilpst – individuālie netiešie (akcīzes) nodokļi, universālie netiešie nodokļi (apgrozījuma, pievienotās vērtības un pārdošanas) nodokļi, kā arī muitas nodokļi. Pie netiešajiem nodokļiem var pieskaitīt arī akcīzēto preču valsts monopolu ieņēmumus.¹⁹

Netiešie nodokļu veidi Latvijā ir šādi:

- Pievienotās vērtības nodoklis;
- Akcīzes nodoklis;
- Muitas nodoklis;
- Vieglo automobiļu un motociklu nodoklis;
- Elektroenerģijas nodoklis;
- Nodevas par laivu, motorlaivu, jahtu turēšanu;
- Nodevas par pašvaldību simboliku izmantošanu;
- Nodevas par pašvaldības infrastruktūras uzturēšanu un attīstību;
- Nodevas par būvatļaujas saņemšanu.

Galvenais netiešo nodokļu elements Latvijā kā arī Eiropā ir pievienotās vērtības nodoklis, kas tiek iekļauts preces vai pakalpojuma cenā, un to apmaksā preces vai pakalpojuma gala patērētājs. Šis nodokļa veids uzskatāms par universālo patērīņa nodokli, un tā universālums izpaužas tajā, ka nodoklis tiek piemērots visam patērīņam.²⁰ Arī grāmatvedībā PVN nodoklis tiek uzskaitīts atsevišķi, kas neietekmē ne uzņēmuma ieņēmumus, ne izdevumus. Tāpat no šī nodokļa nemainās ne uzņēmuma peļņa, ne zaudējumi, bet tas attiecas tikai uz tiem

¹⁹ Ketners, K. (2018). *Nodokļi un Nodokļu plānošanas principi*, 30.lpp

²⁰ Ketners, K., Pētersone, M. (2014). *Eiropas Savienības Nodokļu politika*, Mācību līdzeklis, Rīga, 205.lpp, 185 lpp

uzņēmumiem, kas ir reģistrējušies kā PVN maksātāji.

Latvijā nodokļu maksātāji var būt gan rezidenti (Latvijas iedzīvotāji un uzņēmumi), gan nerezidenti (ārzemnieki vai ārzemju uzņēmumi). Lai gūtu priekšstatu par Latvijā piemērojamiem nodokļiem, darba autore, pamatojoties uz normatīvo aktu analīzi, ir apkopojusi informāciju par nodokļu veidiem, atbilstošiem likumiem un to pielikamo bāzi. Skatīt zemāk tabulās. (1.1. un 1.2. tabulas).

1.1. tabula

Tiešie nodokļu veidi Latvijā un to raksturojums

Nodokļu veids	Likums, kas to regulē	Raksturojums
Iedzīvotāju ienākuma nodoklis	“Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likums”	Iedzīvotāju ienākuma ir nodoklis, ar ko apliek fiziskās personas gūtos ienākumus no darba attiecībām, no saimnieciskās darbības, no ienākuma no kapitāla, tajā skaitā no kapitāla pieauguma un citiem ienākuma avotiem saskaņā ar normatīvo regulējumu.
Uzņēmumu ienākuma nodoklis	“Uzņēmuma ienākuma nodokļa likums”	Uzņēmuma gūtā peļņa netiek aplikta ar UIN līdz tās sadalīšanai. UIN tiek maksāts no sadalītās peļņas un nosacīti sadalītās peļņas.
Nekustamā īpašuma nodoklis	Likums: “Par nekustamā īpašuma nodokli”	NĪN ir ar likumu noteikts obligāts maksājums tās pašvaldības budžetā, kuras administratīvajā teritorijā atrodas nekustamais īpašums vai tā daļa.
Dabas resursu nodoklis	“Dabas resursu nodokļa likums”	Dabas resursu nodokļa mērķis ir veicināt dabas resursu ekonomiski efektīvu izmantošanu, ierobežot vides piesārņošanu, samazināt vidi piesārņojošas produkcijas ražošanu un realizāciju, veicināt jaunu, vidi saudzējošu tehnoloģiju ieviešanu, atbalstīt tautsaimniecības ilgtspējīgu attīstību, kā arī finansiāli nodrošināt vides aizsardzības pasākumus.
Izložu un azartspēļu nodoklis	“Izložu un azartspēļu nodokļa likums”	Ar azartspēļu nodokli apliekamais objekts ir azartspēļu organizētājs – kapitālsabiedrība, azartspēļu norises vieta un spēļu iekārtas.
Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas	Likums “Par valsts sociālo apdrošināšanu”	Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas ir paredzētas, lai apdrošinātu personas vai tās apgādībā esošo personu risku zaudēt darba ienākumu sakarā ar sociāli apdrošinātās personas slimību, invaliditāti, maternitāti, paternitāti, bezdarbu, vecumu, nelaimes gadījumu darbā vai saslimšanu ar arodslimību, bērna kopšanu, kā arī papildu izdevumiem sakarā ar sociāli apdrošinātās personas vai tās apgādībā esošās personas nāvi. Sociālā apdrošināšana ir valsts sociālās drošības sistēmas sastāvdaļa.

Avots: Autore izveidots, pamatojoties uz Finanšu ministrija (2021). Latvijas nodokļu un nodevu sistēma. <https://www.fm.gov.lv/lv/latvijas-nodoklu-un-nodevu-sistema>

Kā liecina tabulā 1.1. apkopotā informācija, nodokļu maksātāji ir gan fiziskas, gan juridiskas personas un nodokļu apliekamā bāze ir daudzveidīga. Šie nodokļi tieši ietekmē

komercdarbību un fiziskas personas ieņēmumus. Šeit ir aplūkoti divi galvenie darba spēka nodokļi (IIN, VSAOI), kas ļauj iedzīvotājiem maksājot šos nodokļus būt sociāli apdrošinātiem. Tāpat ir apskatīti arī nodokļu elementi, kas ir būtiski, lai saprastu rīcības objektus un rīcības sekas.

1.2. tabula

Netiešie nodokļu veidi Latvijā un to raksturojums

Nodokļu veids	Likums, kas to regulē	Raksturojums
Pievienotās vērtības nodoklis	Likums “Par Pievienotās vērtības likumu”	PVN ir patēriņa nodoklis, kas tiek iekļauts preces vai pakalpojuma cenā, un to samaksā preces vai pakalpojuma gala patērētājs.
Akcīzes nodoklis	Likums “Par akcīzes nodokli”	Akcīzes nodoklis ir specifisks patēriņa nodoklis, ko piemēro noteiktām patēriņa preču grupām, kuras ir saražotas vai tiek ievestas valstī.
Elektroenerģijas nodoklis	Elektroenerģijas nodokļa likums	Ar elektroenerģijas nodokli (nodoklis) ir apliekama elektroenerģija, kas piegādāta galalietotājam, un elektroenerģija, kas piegādāta un patērēta paša komersanta patēriņam (t.sk. administrācijas ēkām un sava elektroenerģijas ražošanas procesa nodrošināšanai).
Muitas nodoklis	“Muitas likums”	Muitas nodoklis ir ārējās tirdzniecības instruments, ar kura palīdzību tiek aizsargāts Eiropas Savienības (ES) iekšējais tirgus.
Mikrouzņēmumu nodoklis	Likums par Mikrouzņēmuma nodokli”	Mikrouzņēmumu nodoklis ir vienots nodokļa maksājums, kas ietver valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas par mikrouzņēmuma īpašnieku un mikrouzņēmuma īpašnieka iedzīvotāju ienākuma nodokli par mikrouzņēmuma saimnieciskās darbības ieņēmumu daļu.
Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodoklis	Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likums	Ar transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokli apliekamais objekts ir visi transportlīdzekļi, izņemot traktortehniku, tādās automobiļu piekabes un puspiekabes, kuru pilna masa nepārsniedz 3500 kilogramus, tramvajus, trolejbusus, bezceļu transportlīdzekļus, sniega motociklus, mopēdus un velosipēdus.
Solidaritātes nodoklis	Solidaritātes nodokļa likums	Solidaritātes nodoklis ir valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, kas ir veiktas no ienākumiem, kas pārsniedz obligāto iemaksu objekta maksimālo apmēru, proti, no summas, kas pārsniedz 62 800 euro gadā.

Avots: Autores izveidots, pamatojoties uz Finanšu ministrija (2021). *Latvijas nodokļu un nodevu sistēma*. <https://www.fm.gov.lv/lv/latvijas-nodoklu-un-nodevu-sistema>

Kā liecina tab.1.2. apkopotā informācija, netiešie nodokļi tiek piemēroti darījumos un iekļauti darījuma cenā, tas nozīmē, ka tie netiešā veidā tiek iekasēti no nodokļa maksātājiem.

Galvenais netiešā nodokļa veids ir Pievienotās vērtības nodoklis. Šo nodokli aprēķina un valsts budžetā iemaksā vai no budžeta atgūst tikai komercdarbības uzņēmumi un pašnodarbinātās personas, kas reģistrējušās kā Pievienotās vērtības nodokļa maksātāji, ja ir sasniegtas likumā noteiktās prasības:

- apgrozījums pēdējos 12 mēnešos pārsniedz 40000 EUR;
- ja tā veic preču iegādi Eiropas Savienības teritorijā vai saņem pakalpojumus.

Pēc Valsts ieņēmumu dienestā pieejamiem datiem Latvijas valsts kopbudžeta ieņēmumi 2020. gadā bija 9.86 miljardi eiro. Lielākais tiešo nodokļu ieņēmums valsts kopbudžetā ir no Valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām 3.5 miljardu eiro apmērā, bet lielākais netiešo nodokļu ieņēmums ir no pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumiem 2,5 miljardu eiro apmērā.²¹ Lai izprastu kāpēc PVN ir lielākais netiešo nodokļu ieņēmumu veids Latvijā, darba autore vēlas izskaidrot kā var kļūt par PVN maksātāju Latvijā.

Lai kļūtu par PVN maksātāju ir jāizpildās šādiem galvenajiem nosacījumiem: uzņēmuma vai privātpersonas apgrozījumam gada laikā ir jāpārsniedz 40 000 EUR un darījumiem jānotiek Eiropas Savienības valstīs. Pārējie nodokļa veidi katram uzņēmumam ir specifiski piemērojami vai nepiemērojami, ne visi no šiem nodokļiem ir nepieciešami, tāpēc nodokļu maksāšana tiek pielāgota atbilstoši saimnieciskās darbības veidam.

Iepazīstoties ar autores Saksonovas pētījumu, darba autore secina, ka 80% no Latvijas valsts budžeta ieņēmumiem veido iekasētie nodokļi. Šie resursi atļauj valstij uzturēt un attīstīt mikro un makro ekonomiku, nodrošināt sociālos pakalpojumus un aizsargāt vietējā tirgus ražotājus no ārzemju konkurences. Tāpat nodokļi var tikt izmantoti kā kaitīgo darbību aizkavētājs. Aktuālākais šī brīža piemērs ir akcīzes nodoklis, kas tiek piemērots alkoholam un cigareetēm, ar mērķi atturēt valsts iedzīvotājus no šo produktu patēriņa.²²

Tāpat darba autore vēlas atzīmēt, ka nodokļiem ir liela loma arī sabiedrības ikdienas dzīvē. Tie sekmē valsts iedzīvotāju dzīves līmeni un ekonomisko stāvokli, kā arī dod iespēju atbalstīt ģimenes ar bērniem un sociāli diskriminētās grupas. Tikpat nozīmīga ir arī pensionāru dzīves līmeņa uzlabošana, jo, ja cilvēks ir visu mūžu strādājis, maksājis nodokļus, tas nozīmē, ka cilvēks ir pelnījis, lai viņa vecumdienas ir nodrošinātas. Tāpat ir iespējams atbalsts mazturīgajiem un invalīdiem, kuru darbaspējas vai kvalifikācija ierobežo iespējas nodrošināt sev pienācīgu iztiku. Apzinoties, cik nozīmīga ir nodokļu maksātāju ieguldījumu valsts un

²¹ VID administrētie kopbudžeta ieņēmumi 2020.gadā - 9,86 miljardi eiro, publicēts 05.01.2020, pieejams, <https://www.vid.gov.lv/lv/kopsavilkums-par-budzeta-ienemumu-dalas-izpildi-2019gada-12-menesos>, [skatīts 15.01.2021].

²² Saksonova, S., Fiskālā politika, pieejams, <https://profizgl.lu.lv/mod/book/view.php?id=16800&chapterid=3403>, [skatīts 03.12.2020].

līdzilvēku attīstībā, darba autore vēlējas turpmāk iepazīstināt ar nodokļu maksātāju funkcijām. Ketners K. skaidro, ka mūsdienu nodokļu maksātājiem ir divas galvenās funkcijas – fiskālā un ekonomiskās regulēšanas funkcija. No fiskālā viedokļa nodokļi ir un arī paredzamajā nākotnē būs galvenais sabiedrisko labumu un sabiedrisko vajadzību finansēšanas avots. No ekonomiskās regulēšanas viedokļa nodokļi ir iespēja ietekmēt ekonomikas subjektu (fizisko un juridisko personu) rīcību un uzvedību tirgus ekonomikas apstākļos. Nodokļus izmanto, lai atbalstītu kādu nozari vai reģionu.²³ Iepazīstoties ar nodokļu maksātāju funkcijām, darba autore turpmāk skaidros, kā tieši Latvijas iedzīvotāji vai uzņēmēji var apmaksāt valstī noteiktos nodokļus.

Latvijā nodokļu maksātāju pienākums ir pašam vai izmantojot grāmatveža palīdzību aprēķināt maksājamo nodokļu summu un pilnā apmērā samaksāt visus nodokļus un nodevas. Nodokļu apmaksa un aprēķins ir jāiesniedz pārbaudei deklarācijas vai atskaites formātā valsts noteiktajā termiņā. Šiem procesiem izmanto valsts apstiprināto Elektronisko Deklarēšanas sistēmu (EDS). Nodokļu maksātāja pienākums ir glabāt nodokļa aprēķinus un izdevumus apliecināšanos dokumentus vismaz 5 gadus. Ja pie uzņēmuma ierodas nodokļu administrēšanas darbinieki, nodokļu maksātājam ir tiesības uzrādīt pieprasītos dokumentus nodokļu auditam. Latvijas valsts nodokļu kontrolējošā un uzraugošā iestāde ir Valsts ieņēmumu dienests (VID), kuram ir tiesības iekasēt nodokļus, kā arī uzlikt soda naudas par kādu ar nodokļiem saistītu pārkāpumu.

Iepazīstoties ar nodokļa maksātāju pienākumiem, ir svarīgi saprast, ka nodokļu maksātājiem ir arī savas tiesības. Latvijā nodokļu maksātāju tiesības ir izmantot likumā noteiktos atvieglojumus un nodokļu atlaides, iepazīties ar normatīvajiem dokumentiem, kas reglamentē nodokļu un nodevu aprēķināšanas kārtību, saņemt (iesniedzot Gada ienākuma nodokļa deklarāciju) pārmaksāto (Iedzīvotāju ienākuma nodokli) nodokļa summu vai arī piemaksāt Iedzīvotāja ienākuma nodokli budžetā atkarībā no deklarācijas rezultāta.

Iepazīstoties ar vairāku autoru darbiem un nodokļu definīcijām secinu, ka “Nodokļi” akadēmiskajā vidē tiek definēti kā - valsts ieņēmumu platforma pasaules attīstītajās valstīs. Tieši nodokļu sistēma nodrošina finanšu resursu koncentrāciju valsts tiešā rīcībā valstij svarīgu ekonomisku un sociālu uzdevumu segšanai. Nodokļi ir ļoti svarīga un neatņemama ikvienas valsts sastāvdaļa, jo bez nodokļu ieņēmumiem valsts institūcijas, sociālie sektori, drošības pārvalde un citas funkcijas nevarētu pastāvēt.

Pēc iepazīšanās ar nodokļu sistēmu, nodokļu veidiem, un nodokļu maksātāju tiesībām un pienākumiem Latvijā, turpmāk tiks pētīts kāda nozīme nodokļiem ir Latvijas teritoriālajai

²³ Ketners, K., Titova, S. (2009). *Nodokļu politika, Eiropas Savienības vidē*, Biznesa un Finanšu Pētniecības centrs, 12.lpp

kaimiņvalstij Igaunijai. Darba autore analizēs Igaunijas nodokļu sistēmu, nodokļu veidus, iedzīvotāju un uzņēmumu atbildību pret nodokļu maksāšanu.

1.3. Igaunijas nodokļu sistēmas raksturojums

Igaunijas valdība ir skaidri definējusi nodokļu iekasēšanas mērķi savā valstī. Balstoties uz Igaunijas Nodokļu ministrijas mājaslapas atrodamo informāciju, Igaunijas valdības mērķis ir novirzīt nodokļu slogu no ienākuma nodokļa uz patēriņu, palielinot dabas resursu izmantošanu un samazinot vides piesārņojumu, kā arī daļēji pārceļot nodokļus.²⁴ Par nodokļu politiku Igaunijā atbild Finanšu ministrija. Tāpat kā Latvijā arī Igaunijā **nodoklis** ir finansiāls pienākums, kas nodokļu maksātājam uzlikts ar likumu un kurš ir pakļauts izpildei likumā noteiktajā kārtībā, apjomā un termiņos.²⁵ Igaunijas nodokļu sistēma ir balstīta uz “Nodokļu likumu (Taxation Act)”.²⁶ Tā pirmais izdevums tika pieņemts 1993. gada 16. decembrī, bet vēlāk šis likums tika pārveidots, atjaunots un aizvietots ar 2002. gada 20. februārī pieņemto likuma reformu. Šī reforma ietver un nosaka nodokļa maksātājus, to pienākumus, kā arī uzskaita valstī esošos nodokļus. Nodokļu struktūru un konkrēto nodokļu elementus nosaka atbilstoši attiecīgās valsts īstenotajai nodokļu politikai. Tāpat kā Latvijā, arī Igaunijā nodokļu ieņēmumi ir vissvarīgākais valsts budžeta ieņēmumu avots. Izmantojot nodokļus, valsts saņem naudu, lai darbotos un sniegtu pakalpojumus saviem pilsoņiem, atbalstot tieši tās pašas sfēras kā Latvijā. Atšķirīgais faktors, ko vēlreiz vērts pieminēt - Igaunijas nodokļu sistēma sastāv no valsts un vietējiem nodokļiem.²⁷ Nodokļi tiek dalīti valsts mēroga un vietējā mēroga nodokļos:

- **Valsts mēroga nodokļi** – ienākuma nodoklis, sociālais nodoklis, zemes nodoklis, azartspēļu nodoklis, pievienotās vērtības nodoklis (PVN), muitas nodoklis, akcīzes nodoklis, kravas transportlīdzekļu nodoklis, uzņēmējdarbības ienākuma nodoklis.
- **Vietējā mēroga nodokļi** – izklaides nodoklis, mehānisko transporta nodoklis, reklāmas nodoklis, ceļu un ielu slēgšanas nodoklis, lopkopības nodoklis, un maksa par autostāvietu.

Igaunijas nodokļu sadalījumu skatīt tabulā 1.3.

²⁴ Ministry of finance of the Republic of Estonia, Taxes, pieejams, <https://www.rahandusministeerium.ee/et/eesmargidtegevused/maksu-ja-tollipoliitika/maksud>, [skatīts 25.02.2021].

²⁵ Republic of Estonia, Tax and Customs Board, Eesti maksusüsteem, pieejams, <https://www.emta.ee/et/eraklient/maksukorraldus-maksususteem/eesti-maksususteem>, [skatīts 25.02.2021].

²⁶ Riigi Teataja, Taxation Act, pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/515022016001/consolide>, [skatīts 25.02.2021].

²⁷ Riigi Teataja, Taxation Act, pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/515022016001/consolide>, [skatīts 14.01.2021].

Nodokļu sadalījums Igaunijā

Valsts nodokļi	Vietējie nodokļi
Ienākuma nodoklis	Reklāmas nodoklis
Sociālais nodoklis	Ceļu un ielu slēgšanas nodoklis
Zemes nodoklis	Mehānisko transportlīdzekļu nodoklis
Azartspēļu nodoklis	Lopkopības nodoklis
Pievienotās vērtības nodoklis	Izklaides nodoklis
Muitas nodoklis	Maksa par autostāvvietu
Akcīzes nodoklis	
Kravas transportlīdzekļu nodoklis	

Avots: Autores izveidots, pamatojoties uz Rīgi Teataja (2015). Taxation Act. Riigikogu.
<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/528082017004/consolide>

Apskatot tabulā 1.3 apkopoto informāciju var redzēt, ka nodokļu sadalījums Igaunijā ir daudz pārskatāmāks nekā Latvijā. Igaunijas nodokļu sistēma definē tikai 8 valsts mēroga nodokļus. Vēl viena atšķirība Igaunijas nodokļu sistēmā ir vieds kā tiek definēts Ienākuma nodoklis. Igaunijā šis nodokļa veids ietver gan Uzņēmuma ienākuma nodokli, gan Iedzīvotāju ienākuma nodokli.

Ienākuma nodoklis Igaunijā attiecināms gan uz fiziskajām personām, gan juridiskām personām (uzņēmumiem). Ienākuma nodokli Igaunijā regulē Igaunijas Republikas „Ienākuma nodokļa likums”, kas tika apstiprināts valdībā 1999.gada 15.decembrī un stājās spēkā 2000.gada 1.janvārī. Šī likuma 1.panta 1. punkts nosaka, ka nodokļa maksātāja ienākumi, no kuriem tiek veikti atskaitījumi saskaņā ar likumu, tiek aplikti ar iedzīvotāja ienākuma nodokli. Taksācijas periods iedzīvotāja ienākuma nodoklim ir viens kalendārais gads, ja citādi likumā noteikts. Iedzīvotāju ienākuma nodoklis gan fiziskām, gan juridiskām personām tiek noteikts ar fiksētu likmi 20% (2021.gadā). Ieturētais nodoklis ir par visiem ienākumiem, neatkarīgi vai tie gūti ārvalstīs vai iekšzemē. Turpmāk darba autora analizēs gan fiziskas personas, gan juridiskas personas iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksāšanas principus.

2021. gadā no fiziskas personas taksācijas perioda ienākumiem tiks atskaitīti neapliekamie ienākumi, kas ir līdz 6000 eiro gadā vai 500 eiro mēnesī. Ja personas gada ienākumi ir līdz 14 400 eiro, tad var izmantot atbrīvojumu no nodokļa pilnībā. Ja gada ienākumi ir no 14400 līdz 25200 eiro, atskaitāmo beznodokļu ienākumu samazina pēc šādas formulas:

$$\text{Neapliekamais minimums} = 6000 - 6000 \div 10\,800 \times (\text{ienākuma summa} - 14\,400) \quad (1.1.).^{28}$$

²⁸ Republic of Estonia Tax and Custom Board (2018). (1.1.) formula iegūta no Tax-free income calculation. pieejams, <https://www.emta.ee/eng/tax-free-income>, [skatīts 02.02.2021].

Ja fiziskas personas gada ienākumi pārsniedz 25 200 eiro, neapliekamais ienākums ir 0 eiro. Vecāki vai bērna apgādājāmie var izmantot papildu neapliekamos ienākumus (154 EUR mēnesī vai 1848 EUR gadā), tikai no otrā bērna. Ja ģimenē ir viens bērns, tad atvieglojumi par apgādājamo nepienākas, tas pienākas tikai par otro bērnu. Atvieglojumus par apgādājamo personu nepiemēro darba algai, to piemēro tikai iesniedzot Gada ienākumu deklarāciju (TSD). Pastāvīgai fiziskai personai ir tiesības par noteiktiem nosacījumiem atskaitīt papildu neapliekamo ienākumu EUR 2160 apmērā par vienu laulāto. Fiziskai personai jāiesniedz ienākuma deklarāciju līdz taksācijas periodam (nākamā gada 31. martam). Ienākuma nodokļa deklarāciju var nesniegt, ja gada laikā nodokļu maksātāja ienākumi ir pareizi ieturēti un nodokļu maksātājs nevēlas veikt ieturējumus no ienākumiem.

Juridiska persona (uzņēmumi) maksā ienākuma nodokli no peļņas nevis tad, kad to nopelna, bet tikai tad, kad peļņa tiek dalīta kā dividendes vai citādā veidā. Uzņēmumi nodokļa piemērošanai praktiski nepastāv. Vienīgā svarīgā atšķirība, ko ir vērts atzīmēt ir tā, ka juridiskām personām ieņēmumu nodoklis tiek piemērots izņemtajai peļņai, nevis nopelnītajai peļņai. Citiem vārdiem sakot, tas ir atliktais ienākuma nodoklis: juridiskas personas var turpināt ieguldīt savā vai citos biznesos, paaugstināt uzņēmuma pamatkapitālu vai izmantot naudu citām saimnieciskām darbībām. Ienākuma nodoklis jāmaksā tikai tad, kad peļņa tiek dalīta starp uzņēmuma īpašniekiem. Svarīgi atzīmēt, ka ar nodokli tiks aplikta arī netiešā peļņas sadale, kas izpaužas dāvanu un ziedojumu veidā, kā arī ar uzņēmējdarbību nesaistīti izdevumi un maksājumi. Ar nodokli aplikamās peļņas apjomu var ietekmēt arī transferta cenas, kas tiek izmantotas darījumos starp iesaistītajām pusēm. Nodokļu saistības juridiskām personām ir jākārt katru kalendāro mēnesi. Ienākuma nodoklis jādeklarē un jāsamaksā līdz nākamā kalendārā mēneša 10. datumam. Standarta uzņēmumu ienākuma nodokļa likme 2020. gadā, kas piemērojama dividenžu peļņai, ir 20%, dalot ar koeficientu 0.8.²⁹

Sociālais nodoklis. Saskaņā ar Igaunijas Republikas „Sociālā nodokļa likumu”, kas tika pieņemts 2000. gada 13.decembrī un stājās spēkā 2001.gada 1. janvārī, sociālais nodoklis ir finansiāls pienākums, kas nodokļu maksātājam uzlikts, lai iegūtu ienākumus, kas nepieciešami pensiju apdrošināšanai un veselības apdrošināšanai. Šis likums regulē sociālā nodokļa maksātājus, ar nodokli aplikamo objektu, kā arī maksāšanas kārtību un termiņus.³⁰ Sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (turpmāk tekstā - sociālais nodoklis) tiek piemērotas ienākumiem, kas gūti no algota darba vai veiktās uzņēmējdarbības. Sociālo nodokli maksā darba devējs par katru darbinieku, kā arī pašnodarbinātās personas, kas reģistrēti Igaunijas

²⁹ Riigi Teataja, Income tax act, pieņemts 15.12.1999, pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/akt/119112010007?leiaKehtiv>, [skatīts 02.02.2021].

³⁰ Riigi Teataja, Social tax act, pieņemts 13.12.2000, pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/akt/13116538?leiaKehtiv>, [skatīts 02.02.2021].

uzņēmumu reģistrā. Tāpat arī sociālo nodokli maksā pašvaldības vai valsts. To pienākums ir segt sociālā nodokļa iemaksas valsts budžetā par bezdarbniekiem, invalīdiem, kā arī par jaundzimušo vecākiem. Sociālo nodokli maksā darba devējs, un taksācijas periods ir kalendārais mēnesis. 2020.gada sociālā nodokļa likme bija 33% . Mēneša minimālā alga bija 584 eiro un attiecīgi, minimālā sociālā nodokļa saistība ir 192,72 eiro mēnesī.³¹

Citas sociālās iemaksas. Papildu sociālajam nodoklim par katru darbinieku darba devējam ik mēnesi ir jāmaksā bezdarba apdrošināšanas iemaksa. 2020. un 2021. gadā iemaksa sastāda 2,4% no ienākumiem, darbiniekam 1.6% un darba devējam – 0.8%. Tomēr dzīvē darba devējs atskaita iemaksu pilnā apmērā no darbinieka algas, tādējādi pašam darbiniekam nav nepieciešams veikt atsevišķu samaksu. Tāpat arī katram darbiniekam ir jāveic ikmēneša obligātās iemaksas pensiju fondā. Saskaņā ar Igaunijas pensiju sistēmu, darba ņēmēji no savas algas pensiju fondā iemaksā vismaz 2% vai vairāk, un valsts iemaksā 4% no sociālā nodokļa ieņēmumiem. Obligātās iemaksas pensiju fondā sauc par Igaunijas pensiju sistēmas otro līmeni.³²

Zemes nodoklis. Saskaņā ar Igaunijas Republikas „Zemes nodokļa likumu”, kas tika pieņemts 1993. gada 6. maijā un stājās spēkā 1993. gada 1. jūlijā, zemes nodokļa iemaksas no valsts budžeta tiek ieskaitītas pašvaldības budžetā. Zemes nodokļa likme ir 0,1–2,5 % no zemes nodokļa cenas. Zemes nodokļa summu iegūst, reizinot zemes nodokļa cenu ar zemes nodokļa likmi. Nodokli maksā zemes īpašnieks, dažos gadījumos arī zemes lietotājs.

Smagā kravas transportlīdzekļu nodoklis. Nodoklis jāmaksā no kravas automašīnas ar reģistrētu vai pilnu svaru 12 tonnas vai vairāk, kas reģistrēta ceļu satiksmes reģistrā. Nodokļa likme ir atkarīga no smagā kravas transportlīdzekļa ietekmes uz ceļu. Nodokli maksā fiziskas personas, kuras uz noteiktu laiku vai pastāvīgi dzīvo Igaunijā un kurām pieder smagais kravas automobilis, tāpat nodokli maksā arī Igaunijā reģistrētas juridiskas personas, kā arī valsts un pašvaldību aģentūras. Taksācijas periods ir ceturksnis, un nodoklis tiek maksāts ne vēlāk kā taksācijas perioda pirmā mēneša 15. dienā.

PVN. Igaunijas republikā „Pievienotās vērtības nodokļa likums” ir pieņemts 10. decembrī. 2003. gada. Lai gan nodokļu likme cauri gadiem ir mainījies, 2020. gadā tā ir 20%. Šobrīd tiek piemērotas arī pazeminātās 9% un 0% likmes. PVN samazinātā likme (9%) attiecināma uz sekojošām precēm vai pakalpojumiem - grāmatām un periodiku (izņemot pornogrāfiska un erotiska rakstura materiāliem), zālēm un citām ar medicīnu saistītām precēm, kā pakalpojumiem, kas ir saistīti ar viesu izmitināšanu. 0% PVN likme tiek piemērota precēm,

³¹ Republic of Estonia, Tax and Customs Board, Maksumäärad (Nodokļu likmes), pieejams, <https://www.emta.ee/ru/biznes-klient/dohody-rashody-oborot-pribyl/nalogovye-stavki>, [skatīts 02.02.2021].

³² Republic of Estonia, Tax and Customs Board, Maksumäärad (Nodokļu likmes), pieejams, <https://www.emta.ee/ru/biznes-klient/dohody-rashody-oborot-pribyl/nalogovye-stavki>, [skatīts 02.02.2021].

kas domātas eksportam uz citām valstīm, jūras kuģiem un gaisa transportam, kas izmanto starptautiskos ūdeņus vai gaisa telpu. Tāpat 0% likme piemērojama precēm, kas tiek importētas un uzreiz eksportētas caur beznodokļu zonu, kā arī akcīzes precēm ar akcīzes nodokļa atlikšanas režīmu.

Taksācijas periods PVN Igaunijā ir kalendārais mēnesis, un PVN deklarāciju nodokļu iestādē jāiesniedz līdz taksācijas perioda beigām - sekojošā mēneša 20. datumam. Nodokļa maksātājam jāpiemēro PVN ne tikai preces vai pakalpojuma vērtībai, bet arī preces piegādei un citu pakalpojumu sniegšanai. Tāpat ir arī jāaprēķina maksājamā PVN summa, kura jāsamaksā taksācijas perioda laikā. Ar darījumiem saistītie dokumenti ir jāuzglabā, jāuzskaita un jāiesniedz rēķini atbilstoši normatīvajām prasībām. Nodokļa maksātājam ir tiesības atskaitīt priekšnodokli. Lai labāk saprastu šo procesu, darba autore turpmāk padziļinātāk izskaidros maksāšanas principu. Nodokļa maksātājs atskaita PVN, kas samaksāts par preču vai pakalpojumu iegādi, un faktiskais pienākums maksāt PVN rodas tikai tādā apmērā, kādā nodokļa maksātājs no aprēķinātā nodokļa atskaita priekšnodokli. Personai vai uzņēmumam ir pienākums reģistrēties kā nodokļa maksātājam ir tad, ja ar nodokli apliekamais apgrozījums pārsniedz 40 000 eiro robežu.

Azartspēļu nodoklis. Saskaņā ar Igaunijas Republikas „Azartspēļu likumu”, kas pieņemts 15. oktobrī. 2008. gadā un stājās spēkā 1. janvārī. 2009.gadā. Azartspēļu nodokli piemēro biznesa operācijām saistītām ar spēļu galdiem un spēļu automātiem. Tāpat šis nodoklis jāmaksā par laimestiem, kas ir 10000 eiro apmērā vai vairāk, kā arī par loterijas biļešu pārdošanu. Azartspēļu nodokli maksā azartspēļu organizētājs. Nodokļu uzlikšanas periods ir kalendārais mēnesis. Azartspēļu nodoklis tiek iemaksāts valsts budžetā.

Akcīzes nodokļi. Akcīzes nodoklis tiek piemērots sekojošām precēm vai pakalpojumiem – transporta degvielai, elektrības pakalpojumiem, alkoholam, tabakas izstrādājumiem un dažādiem iesaiņojumiem. Kopš 1. maija. 2020. gada degvielas akcīzes nodoklis Igaunijā ir 563 eiro par 1000 litriem bezsvina benzīna un 372 eiro par 1000 litriem dīzeļdegvielas. Sakarā ar COVID-19 izplatību pasaulē Igaunijas valdība ir samazinājusi akcīzes nodokli dabasgāzei un elektrībai.³³ Pēc valdības lēmuma dabasgāzes akcīzes nodoklis tika samazināts līdz 40 eiro par 1000 m³, un akcīzes nodoklis par elektrību ir 1 eiro par megavatstundu. Akcīzes nodoklis vieglajiem alkoholiskiem dzērieniem (alum, sidram u.c.) no 1. janvāra. 2019. gada ir 12,70 eiro par katru etanola saturošu tilpuma % uz hektolitru, un stiprajam alkoholam – 18,81 eiro par katru etanola saturošu tilpuma % uz hektolitru. Akcīzes

³³ Līdz 2022. gada 30. aprīlim Igaunijā samazināta akcīze elektrībai un dabasgāzei, Gaso mājas lapa, pieejams, <https://www.gaso.lv/energetikas-aktualitates/lidz-2022-gada-30-aprilim-igaunija-samazinata-akcize-elektribai-un-dabaszazei>, [skatīts 24.03.2021].

nodoklis cigaretēm ir audzis līdz 86,50 eiro par 1000 gabalu iepakojumu. Tāpat tiek pieskaitīti 30% no maksimālās mazumtirdzniecības cenas par gabalu. Iepakojuma akcīzes nodokļa likmes ir stiklam – 0.6 eiro par kg, plastmasai -2.5 eiro par kg, metālam 2.5 eiro par kg, papīram un kartonam – 1.2 eiro par kg un kokam – 1.2 eiro par kg.³⁴

Muitas nodoklis. Muitas nodokli nepiemēro sūtījumiem, kuru vērtība nepārsniedz 150 eiro. Tiek pieļauti izņēmumi saistībā ar alkohola, tabakas izstrādājumu, smaržu importu. Šīm precēm tiek meklēti speciāli produkta kodi un muitas nodokļa likme var svārstīties no 0% līdz 17% no produkta vērtības. Specifisko muitas nodokļa likmi pēc produkta koda varat atrast Igaunijas muitas tarifā. Privātpersonu dāvanu pakām var piemērot vienotu 2,5% muitas nodokļa likmi.³⁵

Valsts nodokļu iestāde, kas iekasē nodokļus Igaunijā ir Nodokļu un Muitas pārvalde. Valsts nodokļi tiek maksāti valsts budžetā. Daļa iedzīvotāju ienākuma nodokļa un zemes nodokļa kopumā tiek saņemta pašvaldības budžetā.

Vietējie nodokļi Igaunijā tiek regulēti ar “Vietējo nodokļu likumu”. Vietējo nodokļu likumā ir atrodams iespējamais vietējo nodokļu saraksts, kurus pagasta vai pilsētas dome ar nodokļu regulējumu var uzlikt savā teritorijā. Tāpat šis likums nosaka vietējo nodokļu noteikšanas kārtību un prasības. Vietējie nodokļi Igaunijā ietver reklāmas nodokli, ceļu un ielu slēgšanas nodokli, mehānisko transportlīdzekļu nodokli, lopkopības nodokli, izklaides nodokli un maksu par autostāvvietu. Vietējie nodokļi tiek iemaksāti pašvaldības budžetā.

Nodokļu ieņēmumi nodrošina to, ka valsts spēj pilnvērtīgi uzturēt gan valsts mēroga, gan vietējā mēroga pakalpojumus saviem pilsoņiem. Apskatot Igaunijas nodokļu iekasēšanas dinamiku, var secināt ka trīs virzieni sastāda vairāk kā pusi no Igaunijas iekasētajiem nodokļiem. Sociālā sfēra, izglītība un drošība ir tās nozares, kas veido 57% no valdības ieņēmumiem. Turklāt nauda tiek piešķirta kultūras, ceļu būves, vides aizsardzības, tiesu, cietumu, lauksaimniecības u.c. atbalstam.³⁶

Nemaksājot nodokļus, iedzīvotājiem nebūs piekļuves:

- skolām, bērnudārziem un universitātēm;
- slimnīcām un veselības apdrošināšanai, ģimenes ārsta pakalpojumiem;
- drošībai (Policijas un robezsardzes pārvalde, Glābšanas pārvalde, Aizsardzības spēki);
- sabiedriskajam transportam (autobusi, tramvaji, ratiņi, vilcieni);

³⁴ Republic of Estonia, Tax and Customs Board, Rates of excise duty, pieejams, <https://www.emta.ee/et/ariklient/aktsiisid-vara-hasartmang/uldist/aktsiisimaarad#Kytus>, [skatīts 05.02.2021].

³⁵ Riigi Taetaja, Taxation act, pieņemts 20.02.2002, pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/akt/123122014020>, [skatīts 05.02.2021].

³⁶ turpat

- ceļu un ielu apgaismojums, ūdens apgāde;
- pensijām;
- bezdarba apdrošināšanai.

Pēc Igaunijas Muitas Pārvaldes sniegtās informācijas var secināt, ka jebkurš Igaunijas iedzīvotājs savā mūža laikā ir izmantojis valsts sociālās sfēras atbalstu, kaut vai bezmaksas izglītību. Tomēr ne visi no šiem cilvēkiem aizdomājas, ka pat viņu izglītība ir bijusi finansēta no valsts nodokļu maksātāju naudas. Kad nodokļi vairs netiek maksāti, valstij nepietiek līdzekļu pakalpojumu uzturēšanai kā arī dažādu pabalstu izmaksāšanai.³⁷ Bez valsts nodokļiem Igaunijā tiek maksātas arī valsts nodevas.

Valsts nodeva – Igaunijā ar valsts nodevu saprot maksu par tiesību akta veikšanu vai dokumenta izsniegšanu. Nodeva no nodokļa atšķiras ar tiešas atlīdzības esamību. Igaunijas Nodokļu likumā ir definēts par kādu darbību vai dokumentu valsts var iekasēt valsts nodevu. Nepieciešamību pēc valsts nodevas iekasēšanas un nodevas cenas līmeni parasti nosaka ministrija, kas atbild par nodokļu jomu. Nodevas iekasēšanas nosacījumi un samaksas kārtība, kā arī visas valsts nodevas likmes ir noteiktas Valsts nodevu likumā. Valsts nodevas apmēru nosaka, pamatojoties uz aptuvenajām izmaksām, kas saistītas ar akta veikšanu.³⁸

Salīdzinot abas valstis, var secināt, ka nodokļu iedalījums pēc pazīmēm un nodokļu veidiem ir atšķirīgs. Latvijā visi nodokļi ir valsts nozīmes, kas iedalās tiešajos un netiešajos nodokļos, bet Igaunijā tie iedalīti - valsts un vietējos nodokļos. Darba autore salīdzinot abu valstu nodokļus secināja, ka, pirmkārt, Latvijā ir 15 nodokļu veidi, kas ir vairāk nekā Igaunijā, kur tie ir tikai 8. Šis varētu būt viens no iemesliem, kāpēc nodokļu administrēšana Igaunijā tiek uzskatīta par vienkāršāku. Igaunijā nodokļi ir vairāk optimizēti apvienojot zem viena nodokļa nosaukuma divus būtiskus nodokļus (UIN, IIN), kas līdz ar to samazina nodokļu skaitu. Otrkārt, var minēt valsts nodokļu regulējošo autoritāšu attieksmi un pieņemtos lēmumus iestājoties ārkārtas situācijām. Līdz ar Covid-19 pandēmijas parādīšanos abās valstīs, ir iespējams salīdzināt kā abas kaimiņvalstis reaģē, lai veicinātu vai ierobežotu uzņēmējdarbības vidi un nodokļu sistēmu šajos grūtajos laikos. Kā ļoti svarīgu aspektu var minēt, ka iestājoties ārkārtējai situācijai Igaunijas republika ir pieņēmusi nozīmīgus lēmumus valsts iedzīvotāju atbalstam, samazinot akcīzes nodokli dabasgāzei un elektrībai. Latvija tādu soli nav spērusi. Šis ir labs piemērs, kas pierāda, ka salīdzinot Latviju un Igauniju, Igaunijas nodokļu politika var būt

³⁷ Republic of Estonia, Tax and Customs Board, Eesti maksusüsteem (nodokļu sistēma), pieejams, <https://www.emta.ee/et/eraklient/maksukorraldus-maksususteem/eesti-maksususteem>, [skatīts 03.12.2020].

³⁸ Republic of Estonia, Tax and Customs Board, Taxes, pieejams, <https://www.rahandusministeerium.ee/et/eesmargidtegevused/maksu-ja-tollipoliitika/maksud>, [skatīts 03.12.2020].

elastīgāka par Latvijas valsts politiku ārkārtas situācijās. Apzinoties, ka gan Igaunijas, gan Latvijas nodokļu sistēmās pastāv dažādi uzņēmējdarbību veicinoši faktori, darba autore nākamajā nodaļā salīdzinās nodokļu maksātāju kategorijas pēc juridiskā statusa Latvijā un Igaunijā ar mērķi atrast vienojošus faktorus, bet jo vairāk, lai izpētītu galvenās atšķirības starp valstu uzņēmējdarbības veidiem un kā tās tiek regulētas no nodokļu aspekta.

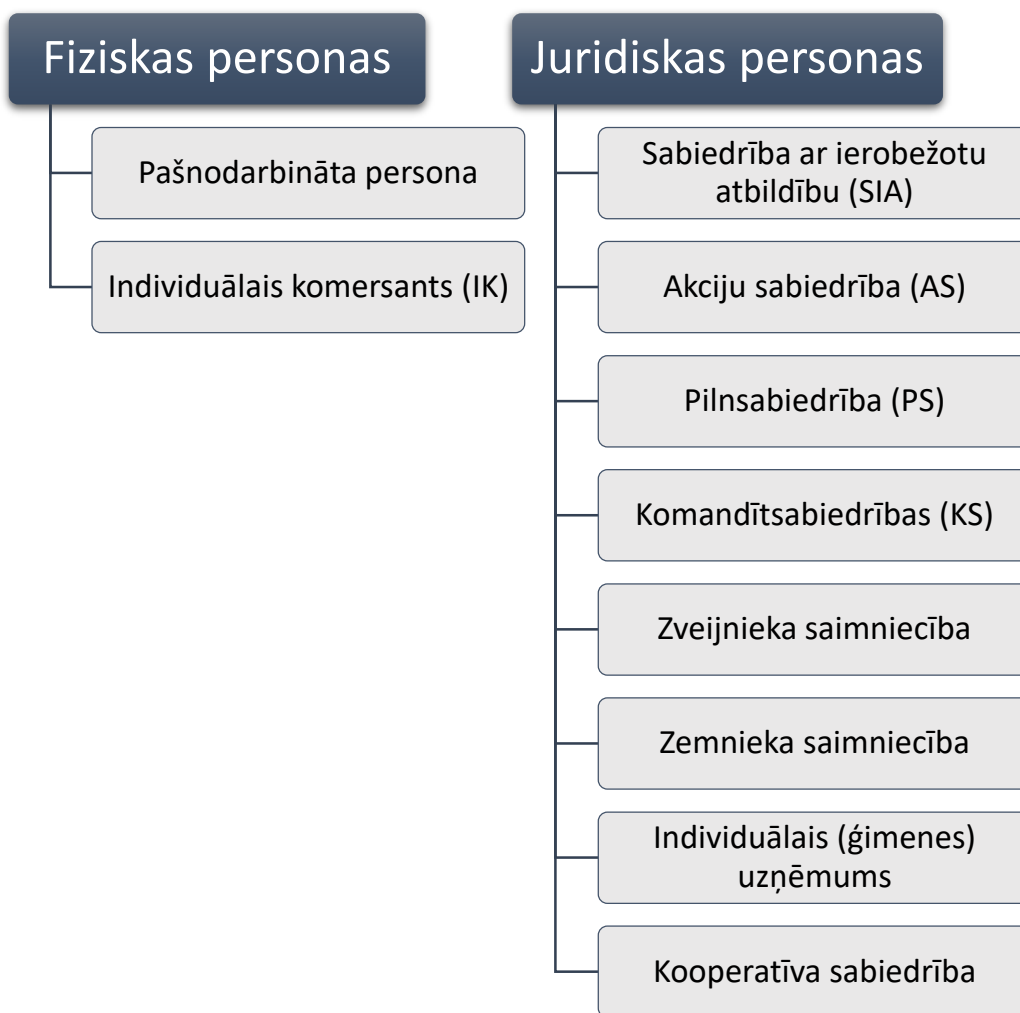
2. NODOKĻU MAKSĀTĀJU KATEGORIJAS LATVIJĀ UN IGAUNIJĀ PĒC JURIDISKĀ STATUSA

Uzņēmuma darbību un attīstību ļoti ietekmē nodokļi, tāpēc konstantas vai pēkšņas to izmaiņas rada nevajadzīgu stresu nodokļu maksātājiem. Šīs izmaiņas var ietekmēt gan negatīvi, gan pozitīvi, piemēram, paaugstinot sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas un iedzīvotāju ienākuma nodokli, cietīs ne tikai uzņēmumi no palielināta nodokļu sloga, bet arī uzņēmuma darbinieki. Minētie nodokļu veidi ir būtiskākie, jo no šiem nodokļiem nav iespēju izvairīties. Neskatoties uz to, jebkādas nodokļu izmaiņas ietekmēs, kādu nodokļu maksātāju kategoriju jeb uzņēmējdarbības veidu.

Uzņēmējdarbība ir process, kura rezultātā tiek ražots produkts vai sniegts pakalpojums pārdošanai tirgū peļņas gūšanas nolūkā. Tā kā uzņēmējdarbības galvenais mērķis ir gūt peļņu un veikt nodokļu nomaksu, uzņēmējs izvēloties uzņēmējdarbības veidu un pat uzņēmuma atvēršanas valsti dod priekšroku izdevīgākajam un piemērotākajam variantam sava labuma gūšanai. Sākumā svarīgākie faktori, kas ietekmē šo izvēli ir reģistrācijas izmaksu, starta kapitāla apjoma un dibināšanas nosacījumu atšķirības un tikai tad katrai nodokļu maksātāju kategorijai attiecināmās nodokļu izmaksas. Šī iemesla dēļ darba autore sākumā identificēs nodokļu maksātāju kategorijas Latvijā un Igaunijā pēc juridiskā statusa un ar tām saistītās uzņēmuma reģistrēšanas izmaksas.

Uzņēmējdarbības vidi Latvijā regulē “Komerclikums”, kas pieņemts 13.aprīlī. 2000. gadā un stājās spēkā 1.janvārī. 2002. gadā. Pēc likuma definīcijas “komersants ir komercreģistrā ierakstīta fiziskā persona (individuālais komersants) vai komercsabiedrība (personālsabiedrība un kapitālsabiedrība). Komercdarbība ir atklāta saimnieciska darbība, kuru savā vārdā peļņas gūšanas nolūkā veic komersants”.³⁹ Komersants plānojot uzsākt savu biznesu rūpīgi izvērtē savas vēlmes un iespējas, jo no izvēlētā saimnieciskās darbības veida un plānotā apgrozījuma būs atkarīga nodokļu maksātāju kategorijas izvēle. Latvijā atbilstoši normatīvam regulējumam ir desmit nodokļu maksātāju kategorijas (skat. att.2.1.):

³⁹ LR Komerclikums, pieņemts 13.04.2000, pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/5490-komerclikums>, 1.panta, 2.apakšpunkts, [skatīts 04.02.2021].

2.1. att. Nodokļu maksātāju kategorijas Latvijā

Avots: Autores izveidots, pamatojoties uz Helmane, I. (2016). *Gribu sākt biznesu – kādu uzņēmējdarbības veidu izvēlēties?*, <https://lvportals.lv/skaidrojumi/276934-gribu-sakt-biznesu-kadu-uznemejdarbibas-veidu-izveleties-2016>

Attēlā atspoguļotā informācija parāda, kādas ir nodokļu maksātāju kategorijas Latvijā. Savā starpā šīs kategorijas ir atšķirīgas, pirmkārt, pēc tā, par kādu – juridisku vai fizisku personu uzņēmējs tiek uzskatīts. Tikai pašnodarbināta persona un individuālais komersants tiek uzskatītas par fiziskām personām jeb saimnieciskās darbības veicējiem. Akciju sabiedrība (AS), Sabiedrība ar ierobežotu atbildību (SIA), Pilnsabiedrība (PS), Komandītsabiedrība (KS), Individuālais komersants (IK) un citi – par juridiskām personām.

Tā kā nodokļu maksātāju kategorijas ir salīdzinoši daudz, darba autore analizēs tikai lielākās. Tabulā 2.1. ir apkopoti dati par populārākajām uzņēmējdarbības formām Latvijā balstoties uz statistikas datiem par nodokļu maksātāju skaitu no 2017. gadam līdz 2021. gadam katrā kategorijā.

Nodokļu maksātāju skaits pēc to kategorijām Latvijā no 2017. gada līdz 2021. gadam

Nodokļu maksātāju kategorijas	2017	2018	2019	2020	2021
Individuālais komersants (IK)	11668	11394	11205	11075	10951
Sabiedrība ar ierobežotu atbildību (SIA)	159305	150233	137622	135510	133677
Akciju sabiedrība (AS)	1016	1045	1024	982	985
Personālsabiedrības (PS) un (KS)	743	760	765	748	752
Pašnodarbināta persona	11451	26711	29292	33744	31498

Avots: Autores veidots no Lursoft datu bāzes un VID datu bāzes^{40 41}

Kā var redzēt pēc tabulas 2.1. datiem, tad vislielākie nodokļu maksātāji Latvijā ir Sabiedrība ar ierobežotu atbildību, otrajā vietā atstājot Pašnodarbinātās personas, bet trešajā - Individuālo komersantu.

Pēc tabulā apkopotās informācijas var secināt, ka 2018. gadā salīdzinot ar 2017. gadu ir būtiski samazinājušies, kā Individuālie komersanti, tā arī Sabiedrības ar ierobežotu atbildību. Individuālie komersanti par 274 uzņēmumiem, bet Sabiedrība ar ierobežotu atbildību par 9072 uzņēmumiem. 2019. gadā SIA skaits samazinājās vēl straujāk par 12611 uzņēmumiem, bet 2020. gadā vēl par 2112 uzņēmumiem. Šī tendence Latvijā ir novērojama starp visām nodokļu maksātāju kategorijām. Viens no iemesliem tik straujam samazinājumam varētu būt nodokļu reformas ieviešana 2018.gada 1.janvārī. Šīs reformas iespaidā pieauga daudzu mazo uzņēmēju pārreģistrācija uz pašnodarbināto personu formu par 15260 personām. Nākamās reformas bija 2021. gada 1.janvārī un jau pirmajā ceturksnī ir vērojams liels reģistrēto nodokļu maksātāju skaits un gada beigās tas varētu pārsniegt iepriekšējo gadu skaitu.

Pamatojoties uz statistikas datiem 2021.gadā, vispopulārākās nodokļu maksātāju kategorijas Latvijā ir SIA, IK un pašnodarbinātā persona, tāpēc darba autore turpmāk raksturo šīs kategorijas.

Pašnodarbināta persona ir fiziska persona, kura ir reģistrēta VID kā saimnieciskās darbības veicēja. Latvijas Republikas (LR) likums “Par valsts sociālo apdrošināšanu” nosaka,

⁴⁰ Valsts ieņēmumu dienests, Pašnodarbināto personu skaits no 2017– 2020. gadam, pieejams, <https://www.vid.gov.lv/lv/pasnodarbinato-personu-skaits-2020gada>, [skatīts 21.04.2021].

⁴¹ LR Uzņēmumu reģistrs, Statistika, Uzņēmumi un komersanti, pieejams, <https://www.ur.gov.lv/jaunumi/statistika/>, [skatīts 21.04.2021].

ka pašnodarbinātais ir persona, kura gūst ienākumu (vai ieņēmumus) kā:

- persona, kas veic individuālo darbu;
- zvērināts notārs, zvērināts advokāts, zvērināts revidents, zvērināts tiesu izpildītājs
- individuālais komersants, tai skaitā individuālais komersants, kurš vada transportlīdzekli pasažieru komercpārvadājumos ar taksometru;
- prakses ārsts, prakses farmaceits, prakses veterinārārsts, prakses optometrists;
- persona, kuras pastāvīgā dzīvesvieta ir LR, un, kura saņem autoratlīdzību (autortiesību un blakustiesību atlīdzību), izņemot autortiesību mantinieku un citu autortiesību pārņēmēju;
- cita fiziska persona, kuras pastāvīgā dzīvesvieta ir LR un kura reģistrējusies kā saimnieciskajā darbībā gūtā ienākuma nodokļa maksātāja;
- zemnieku (zvejnieku) saimniecības īpašnieks, kas, nebūdam darba tiesiskajās attiecībās ar savas zemnieku (zvejnieku) saimniecības pārvaldes institūciju, veic šīs zemnieku (zvejnieku) saimniecības vadības funkciju, ja šajā zemnieku (zvejnieku) saimniecībā likumā noteiktajā kārtībā nav iecelts (ievēlēts) pārvaldnieks (direktors);
- persona, kuras pastāvīgā dzīvesvieta ir LR un kuras darbu apmaksā no LR piešķirtajiem ārvalstu tehniskās palīdzības vai starptautisko finanšu institūciju aizdevuma līdzekļiem.⁴²

Reģistrēties kā pašnodarbinātai personai ir visvienkāršāk. Ja komersants izvēlēties kļūt par pašnodarbināto, tad būs jāreģistrējas tikai Valsts ieņēmumu dienestā (VID). Savā ziņā tas protams procesu atvieglo, taču šāda veida saimnieciskās darbības veicējs ir privātpersona, kas atbild par visu savu saimniecisko darbību ar savu personīgo mantu. Šī kategorija ir piemērota tad, ja neplāno nekādu lielu biznesu ar milzīgu peļņu. Reģistrācijai Valsts ieņēmuma dienesta Elektroniskās Deklarēšanas Sistēmā (EDS) nepieciešams aizpildīt un iesniegt iesniegumu un anketu un reģistrācijas maksa nav jāveic. Izstāties no šī statusa arī ir vienkārša procedūra, iesniedzot iesniegumu, par izstāšanos no saimnieciskās darbības veicēja statusa. Pašnodarbināta persona ir atbildīga par šādu nodokļu nomaksu: Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (turpmāk tekstā - VSAOI) un Iedzīvotāju ienākumu nodoklis (turpmāk tekstā - IIN).

VSAOI jāmaksā no:

- mēneša ienākumiem = mēneša ieņēmumi – mēneša izdevumi,
- vai ieņēmumiem (apgrozījuma).

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis (turpmāk - IIN) jāmaksā no:

⁴² LR likums Par valsts sociālo apdrošināšanu, pieņemts 01.10.1997, Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=45466>, [skatīts 24.04.2021].

- gada ienākumiem = gada ieņēmumi – gada izdevumi,
- vai ieņēmumiem (apgrozījuma).

Pašnodarbinātai personai ir četras izvēles iespējas IIN maksāšanai:

- Vispārējā kārtībā – t.i., sastādot gada ienākumu deklarāciju,
- Patentmaksas veidā,
- Mikrouzņēmuma nodokļa veidā,
- Algas veidā.

Pašnodarbinātais grāmatvedību var kārtot vienkāršā ieraksta sistēmā (tas ir kases princips) un gada ienākumu deklarāciju ir obligāti jāiesniedz, izņemot tām pašnodarbinātām personām, kuras reģistrējušās kā mikrouzņēmuma nodokļa vai patentmaksas maksātāji.

Individuālais komersants (IK) ir fiziska persona, kas komercreģistrā (UR) ierakstīta kā saimnieciskās darbības veicēja, un, ja tā saņem patstāvīgus ienākumus kā IK, tad tā maksā nodokļus tāpat kā pašnodarbināta persona. Fiziskajai personai ir pienākums sevi ierakstīt komercreģistrā kā individuālo komersantu, ja tā atbilst kādai no šīm pazīmēm:

- gada apgrozījums no veiktās saimnieciskās darbības pārsniedz 284 600 EUR;
- tās veiktā saimnieciskā darbība atbilst komercaģenta darbībai (Komerclikuma 45.pants) vai māklera darbībai;
- tās gada apgrozījums no saimnieciskās darbības pārsniedz 28 500 EUR, kā arī tā savas saimnieciskās darbības veikšanai vienlaikus nodarbina vairāk nekā piecus darbiniekus.

Fiziskā persona var sevi pieteikt ierakstīšanai komercreģistrā arī tad, ja tā neatbilst iepriekš minētajām prasībām.⁴³

Individuālais komersants (IK) var izvēlēties maksāt:

- iedzīvotāju ienākuma nodokli par ienākumiem no saimnieciskās darbības vai
- mikrouzņēmumu nodokli.

Sabiedrība ar ierobežotu atbildību (SIA) ir vispopulārākā no nodokļu maksātāju kategorijām, kuru reģistrē uzņēmuma reģistrā. Kā liecina SIA nosaukums, tās īpašnieku atbildība ir ierobežota. Dibinātāji par saistībām pret kreditoriem atbild tikai ar SIA ieguldīto līdzekļu apmēru. SIA pamatkapitāls ir noteikts šādā apmērā, tas ir 2800 EUR. Samaksu drīkst veikt daļās, sākumā iemaksājot 1400 EUR un gada laikā atlikušo daļu. Neskatoties uz to uzņēmumiem kuriem ir grūtības iemaksāt šo summu, ir iespējams dibināt mazkapitāla SIA ar mazāku sākumkapitālu, kas ir vismaz 1 EUR. Lai dibinātu šādu SIA, tai ir jāatbilst šādiem nosacījumiem:

- sabiedrību dibina fiziskās personas, un dibinātāju maksimālais skaits ir pieci;

⁴³ Valsts ieņēmumu dienests, Fiziskās personas, publicēts 16.03.2021, pieejams, <https://www.vid.gov.lv/lv/fiziskas-personas>, [skatīts 21.04.2021].

- sabiedrības valde sastāv no viena vai vairākiem valdes locekļiem un visi valdes locekļi ir sabiedrības dalībnieki;
- sabiedrības dalībnieks vienlaikus ir dalībnieks tikai vienā sabiedrībā, kuras pamatkapitāls ir mazāks par 2800 EUR.⁴⁴

SIA atkarībā no saimnieciskās darbības veida var būt atbildīga par dažādu nodokļu apmaksu.

Nodokļi, kurus maksā sabiedrība ar ierobežotu atbildību, ir:

- uzņēmuma ienākuma nodoklis (UIN);
- VSAOI un IIN – par katru uzņēmuma darbinieku no to bruto algas apmēra reizi mēnesī;
- uzņēmējdarbības riska nodeva (URN) par katru nodarbināto reizi mēnesī;
- Citi nodokļi, atkarībā un uzņēmuma apgrozījuma un darbības nozares.

Ir jāpievērš uzmanību, ka arī grāmatvedības uzskaitē katrai uzņēmējdarbības formai ir atšķirīga. Visiem, kuri veic jebkāda veida uzņēmējdarbību, ir saistošs likums “Par grāmatvedību”. Kapitālsabiedrībām grāmatvedību ir jāuztic kārtot grāmatvedības jautājumos kompetentai personai un jāveic uzskaitē vai nu vienkāršajā vai divkāršajā ierakstu sistēmā.^{45 46}

Visām nodokļu maksātāju kategorijām ir savas specifikas un tās tiek ņemtas vērā, lai izvēlētos sev atbilstošāko un ekonomiski izdevīgāko.⁴⁷ Kā iepriekš tika minēts, svarīgs faktors izvēles veikšanā ir arī reģistrācijas maksa. Darba autore detalizētāk 2.2. tabulā atspoguļo Latvijas Nodokļu maksātāju reģistrācijas prasības.

⁴⁴ LR Uzņēmumu reģistrs, SIA, pieejams, <https://www.ur.gov.lv/lv/registre/uznemumu-vai-komersantu/sia/>, [skatīts 21.04.2021].

⁴⁵ LR Likums Noteikumi par grāmatvedības kārtošānu un organizāciju, pieņemts 21.10.2003., <https://likumi.lv/ta/id/80418-noteikumi-par-gramatvedibas-kartosanu-un-organizaciju>, [skatīts 21.04.2021].

⁴⁶ Valsts ieņēmumu dienests, Pirmie soļi topošajiem uzņēmējiem, publicēts, 30.12.2020, <https://www.vid.gov.lv/lv/pirmie-soli-toposajiem-uznemejiem>, [skatīts 21.04.2021].

⁴⁷ Helmane, I., (2016), Gribu sākt savu biznesu-kādu uzņēmējdarbības veidu izvēlēties?, pieejams, <https://lvportals.lv/skaidrojumi/276934-gribu-sakt-biznesu-kadu-uznemejdarbibas-veidu-izveleties-2016>, [skatīts 21.04.2021].

Nodokļu maksātāju reģistrācijas prasības Latvijā

Uzņēmējdarbības formas	Minimālais nepieciešamais starta kapitāls, EUR	Minimālais nepieciešamais dibinātāju skaits	Finansiālā atbildība	Reģistrācijas valsts nodevas
Pašnodarbinātais	nav	Vismaz 1	Īpašnieks atbild ar visu savu mantu	Nav, reģistrācija notiek EDS sistēmā
Sabiedrība ar ierobežotu atbildību (SIA)	2800	Vismaz 1	Neierobežota atbildība	150 EUR
Mazkapitāla SIA	1	1-5 fiziskas personas	Neierobežota atbildība	20 EUR
Individuālais komersants (IK)	nav	1 persona	Īpašnieks atbild ar savu mantu	30 EUR
Akciju sabiedrība (AS)	35000	Vismaz 1	Akciju sabiedrība atbild par savām saistībām ar visu savu mantu	315 EUR
Zemnieku saimniecība	-	-	Īpašnieks atbild ar savu mantu	30 EUR

Avots: Autores izveidots, pamatojoties uz UR iegūto informāciju.⁴⁸

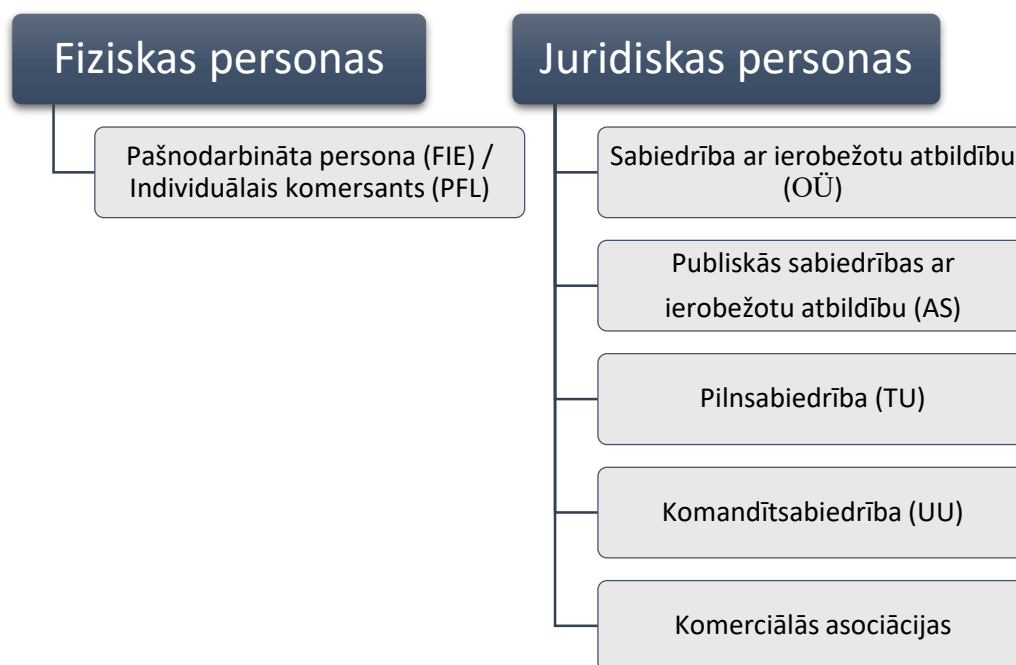
Tabulā apkopotā informācija atspoguļo, kādam ir jābūt uzņēmuma pamatkapitālam, kāda atbildība ir uzņēmuma dalībniekiem, kas pieņem lēmumus un cik liela valsts nodeva ir jāsamaksā. Vislielākais starta kapitāls ir Akciju sabiedrībai, kā arī reģistrēšana ir visdārgākā. Latvijā, lai vienkāršotu uzņēmuma reģistrēšanu ir atbalstīta jauna nodokļu maksātāju forma Mazkapitāla SIA, ar pamatkapitālu 1 EUR, arī reģistrēšanas maksa ir salīdzinoši mazāka, tie ir 20 EUR, salīdzinot ar Sabiedrības ar ierobežotu atbildību, kuras reģistrēšanas maksa ir 150 EUR, bet šādam Mazkapitāla SIA ir virkne ierobežojumu:

- nedrīkst iegādāties pamatlīdzekļus;

⁴⁸ LR Uzņēmuma reģistrs, Salīdzini komercdarbības veidus, pieejams, <https://www.ur.gov.lv/lv/registre/salidzini-komercdarbibu-veidus/>, [skatīts 20.04.2021].

- bankā nevar saņemt kredītu savas darbības attīstībai;
- saskaņā ar Komerclikumu Mazkapitāla SIA pakāpeniski jāpalielina pamatkapitāls līdz 2800 eiro;
- iestājoties maksātnespējai, dalībnieks par uzņēmuma nenokārtotajām saistībām atbild kā fiziska persona ar savu personīgo mantu apjomā, kas ir 2800 EUR un dibinātāju apmaksātā pamatkapitāla starpība.

Salīdzinājumā ar Latvijas uzņēmējdarbības vidi, kura ir vairāk ierobežota no likumdošanas puses, Igauniju raksturo brīva uzņēmējdarbība un tirdzniecība. Igaunijas tiesiskā vide veicina ekonomisko attīstību un uzņēmējdarbību. Ārvalstu investoriem ir tādas pašas tiesības un pienākumi kā vietējiem uzņēmējiem un uz tiem neattiecas nekādi papildus ierobežojumi.⁴⁹ Kopš 2010. gada Igaunijā uzņēmēji var nodibināt uzņēmumu internetā ātrāk nekā vienas stundas laikā.⁵⁰ Igaunijā uzņēmējdarbību arī regulē Komerclikums un tas stājās spēkā 1995.gada 15. februārī. Saskaņā ar Komerclikumu Igaunijā ir pieci uzņēmējdarbības juridisku personu veidi un viens fizisku personu veids. Attēlā 2.2 ir sīkāk minēts to iedalījums.

2.2. att. Nodokļu maksātāju kategorijas Igaunijā

Avots: Autores izveidots, pamatojoties uz Igaunijas Komerclikumu.⁵¹

⁴⁹ Republic of Estonia E-Residency, Forms of business, pieejams, <https://learn.e-resident.gov.ee/hc/en-us/articles/360002468417-Forms-of-business>, [skatīts, 27.02.2021].

⁵⁰ Baltic Export.com, Uzņēmējdarbības vide Igaunijā, pieejams, <https://balticexport.com/raksts/uznemejdarbibas-vide-igaunija-c80e040331>, [skatīts 27.02.2021].

⁵¹ Invest in Estonia, Legal forms, pieejams, <https://investinestonia.com/business-in-estonia/establishing-company/legal-forms/>, [skatīts 27.02.2021].

Pēc attēlā 2.2. redzamās informācijas, var secināt, ka Igaunijas nodokļu maksātāju kategorijas ir līdzīgas Latvijas. Arī Igaunijā ir gan fiziskās personas, gan juridiskās personas, vienīgā atšķirība ir, ka Latvijā nodokļu maksātāju kategorijas ir krietni vairāk, tās ir 10, bet Igaunijā tikai 5. Igaunijā nav tādas kategorijas, kā zemnieku un zvejnieku sabiedrības, kā arī pašnodarbinātais un individuālais komersants ir zem vienas uzņēmējdarbības jomas.

Lai izprastu, kuras no šīm nodokļu maksātāju formām ir vispopulārākās, darba autore atspoguļo nodokļu maksātāju skaitu pēc to kategorijām 2.3. tabulā.

2.3. tabula

Nodokļu maksātāju skaits pēc to kategorijām Igaunijā no 2017. gada līdz 2020. gadam

Uzņēmējdarbības formas	2017	2018	2019	2020
Pašnodarbinātā persona (FIE) / Individuālais komersants (PFL)	27070	23 035	21 965	20890
Pilnsabiedrība (TU)	116	105	94	164
Komandītsabiedrība (UU)	482	435	514	1440
Sabiedrība ar ierobežotu atbildību (OU)	99908	105146	108376	112727
Akciju sabiedrība (AS)	2484	2399	2315	2240
Komerčiālās asociācijas	303	296	286	280
Ārvalstu sabiedrības filiāle	241	228	227	231

Avots: Autore veidots, pamatojoties uz Igaunijas statistikas mājas lapu⁵²

Visizplatītākie nodokļu maksātāji Igaunijā ir Sabiedrība ar ierobežotu atbildību (OÜ) un Pašnodarbinātās personas/Individuālais komersants (tab. 2.3.). Kopš 2017. gadā Sabiedrība ar ierobežotu atbildību skaits palielinājās par 12819 uzņēmumiem, bet Pašnodarbinātie/Individuālie komersanti samazinājās par 6180 personām. Svarīgi arī minēt, ka salīdzinot ar Latviju, Igaunijā Akciju sabiedrības ir krietni vairāk. 2020. gadā Igaunijā bija par 1255 Akciju sabiedrībām vairāk. Igaunijā jaunu uzņēmumu skaits ir ar augušo tendenci gandrīz visās nodokļu maksātāju kategorijās. Tikai daži uzņēmējdarbības veidi samazinās vai paliek nemainīgi vairāku gadu garumā.

⁵² Statistics Estonia, Economically active enterprises by legal form, years, (2020), pieejams, <https://vana.stat.ee/68774>, [skatīts 21.04.2021].

Kā jau iepriekš minēts, Igaunijā ir mazāk nodokļu maksātāju kategorijas, kas atvieglo jauno uzņēmēju izvēli. Sabiedrības ar ierobežotu atbildību skaits salīdzinot ar Latviju ir nedaudz mazāks, bet ar augšupejošu tendenci. Tas ir skaidrojams ar to, ka Latvijā ir gandrīz puse uzņēmumu, kas ir Mazkapitāla SIA ar pamatkapitālu 1 EUR, bet Igaunijā nav šāda veida nodokļu maksātāju kategorijas. Akciju sabiedrību skaits Igaunijā arī ir krietni lielāks, nekā Latvijā. Pašnodarbināto skaits ir vērtējams kā līdzīgs ar Latviju, kas gadu gaitā ir nemainīgs. Kopumā nodokļu maksātāju skaita pieaugumu varētu skaidrot ar Igaunijas nodokļu politikas stabilitāti, ne tik biežajām izmaiņām nodokļu likumos un likmēs un ar iespēju izveidot e-rezidenci un atvērt uzņēmumu bez fiziskas ierašanās šajā valstī. Pēc šī var secināt, ka Igaunijas komerciālā vide uzņēmumiem ir draudzīgāka.

Pašnodarbinātā persona ir tas pats Individuālais uzņēmums (füüsilisest isikust ettevõtja vai FIE). Lai kļūtu par pašnodarbinātu personu, ir jāreģistrējas Nodokļu un muitas pārvaldes reģistrā vai komercreģistrā. Tomēr ja pašnodarbinātā persona ir reģistrējusies Nodokļu un muitas pārvaldē kā pievienotās vērtības nodokļa maksātāja un iepriekšējā gada beigās personas naudas plūsma bijusi vairāk nekā 15 989 EUR, tad reģistrācija komercreģistrā ir obligāta.

Igaunijā par pašnodarbinātu personu var būt jebkura fiziska persona, kas ir sasniegusi vismaz 15 gadu vecumu un kas piedāvā savas preces vai pakalpojumus pārdošanai. Nepilngadīgām personām ir nepieciešama vecāku piekrišana, lai varētu nodarboties ar saimniecisko darbību. Atšķirībā no citām juridiskajām uzņēmējdarbības formām kļūt par pašnodarbinātu personu ir ļoti vienkārši, jo nav nepieciešams pamatkapitāls, tādēļ uzņēmējdarbības izmaksas ir salīdzinoši zemas, kā arī grāmatvedības principi ir vienkāršāki nekā cita veida uzņēmējiem. Pašnodarbinātas personas var grāmatvedību kārtot pēc kases principa un nav nepieciešami statūti. Šīs personas Igaunijā tāpat kā Latvijā par savu saimniecisko darbību atbild ar visu savu personisko īpašumu un var sniegt pakalpojumus neierobežotu laiku vai arī, nepieciešamības gadījumā, uz laiku savu darbību apturēt, par to iepriekš paziņojot Komercreģistram.⁵³

Nodokļi, kurus maksā saimnieciskās darbības veicēji ir ienākuma un sociālais nodoklis. Kopš 2015.gada ienākuma nodokļa likme Igaunijā ir samazināta līdz 20%, kāda tā ir arī šobrīd un sociālā nodokļa likme ir 33%.

Fiziskai personai ir iespēja arī veikt uzņēmējdarbību kā individuālajam komersantam,

⁵³ EESTI.EE, Doing business as a sole proprietor (FIE), pieejams, <https://www.eesti.ee/en/doing-business/establishing-a-company/doing-business-as-a-sole-proprietor-fie/#howtoregisterasasoleproprietor2>, [skatīts 25.02.2021].

kurš pirms pastāvīgas uzņēmējdarbības uzsākšanas ir jāreģistrē Centrālajā komercreģistrā vai arī reģistrēties kā juridiskai pašnodarbinātai personai Nodokļu un muitas pārvaldē, vai arī Komercreģistrā. Reģistrācija komercreģistrā ir brīvprātīga, un dubultā reģistrācija parasti nav nepieciešama.

Sabiedrība ar ierobežotu atbildību (Osühing vai OÜ) ir kompānija, kuras pamatkapitāls var tikt sadalīts starp vairākiem īpašniekiem. Daļu īpašnieki personīgi nav atbildīgi par kompānijas kreditoriem.

Sabiedrības ar ierobežotu atbildību priekšrocības:

- vienkārša un ātra reģistrācija;
- salīdzinoši zems nepieciešamais pamatkapitāls (2500 EUR);
- īpašnieks neatbild ar visu savu mantu, bet par to kapitāla daļu, kas ieguldīta.⁵⁴

Daļu īpašnieki savstarpēji var viegli nodot daļas. SIA daļas var tikt ieķīlātas, apgrūtinātas, sadalītas vai nodotas pēctecim, ja tas nav atrunāts savādāk dibināšanas statūtos. Daļu īpašnieks ieguldījumus var veikt proporcionāli viņa īpašumā esošo daļu nominālvērtībai.

Igaunijā, tāpat kā Latvijā, SIA pārvaldi veido akcionāru sapulce, padome un valde. Kapitālsabiedrībai var būt viens vai vairāki akcionāri. Ja vairāk nekā puse no SIA valdes locekļiem ir Igaunijas nerezidenti, tad komercreģistrā jāiesniedz adrese personai, kas dzīvo Igaunijā (piemēram, grāmatvedības konsultanta, advokātu biroja, u.c.), lai nepieciešamības gadījumā var nodot attiecīgajai kapitālsabiedrībai adresētus dokumentus un citus paziņojumus (piemēram, prasības par parādu piedziņu un sūdzības).⁵⁵

SIA reģistrācija notiek piecu darba dienu laikā un nodokļi, kas attiecas uz Sabiedrību ar ierobežotu atbildību ir tādi paši kā Latvijā – uzņēmuma ienākuma, iedzīvotāju ienākuma un sociālais nodoklis.

Katrai nodokļu maksātāju kategorijai atšķiras arī reģistrācijas nosacījumi, tāpēc detalizētāk Igaunijas nodokļu maksātāju reģistrācijas prasības ir parādītas tabulā 2.4.

⁵⁴ EESTI.EE, Establishing a private limited company (OÜ), pieejams, <https://www.eesti.ee/en/doing-business/establishing-a-company/establishing-a-private-limited-company-oue/>, [skatīts 22.03.2021]

⁵⁵ Ifinances.lv, Uzņēmumu dibināšana Igaunijā, (2017), pieejams, <https://ifinances.lv/raksti/vadiba/saimnieciskadarbiba/uznemumu-dibinasana-igaunija/11742>, [skatīts 22.03.2021].

Nodokļu maksātāju reģistrācijas prasības Igaunijā

Uzņēmējdarbības formas	Minimālais nepieciešamais starta kapitāls, EUR	Minimālais nepieciešamais dibinātāju skaits	Finansiālā atbildība	Reģistrācijas valsts nodevas
Pašnodarbināta persona/Individuālais komersants	nav	1	Neierobežota atbildība	13 EUR, bet ja izmanto notāra pakalpojumu, arī par notāru jāmaksā
Sabiedrība ar ierobežotu atbildību (OÜ)	2500	Vismaz 1	Partneri nav personiski atbildīgi par privātā sabiedrības ar ierobežotu atbildību saistībām	Vispārējā kārtā 145 EUR, elektroniski paātrinātā kārtā 190 EUR
Akciju sabiedrība (TU)	25000	Vismaz 1	Akcionāri nav personiski atbildīgi par akciju sabiedrības saistībām	145 EUR
Pilnsabiedrība	Ieguldījuma summa ir noteikta partnerības nolīgumā	Vismaz 2	Partneri vienādā mērā uzņemas neierobežotu atbildību par partnerības saistībām	13 EUR, Notāra pakalpojums 12.75 EUR
Komandītsabiedrība (UÜ)	Ieguldījuma summa ir noteikta partnerības līgumā	Vismaz 2	Vismaz vienam galvenajam partnerim ir neierobežota atbildība par partnerības saistībām; vismaz vienam ierobežotajam partnerim ir ierobežota atbildība par savu ieguldījumu	13 EUR, Notāra pakalpojums 12.75 EUR

Avots: Autores izveidots, pamatojoties uz Igaunijas Komercreģistra datiem.⁵⁶

Tabulā 2.4. apkopotā informācija parāda, ka uzņēmējdarbības formas Igaunijā atšķiras viena no otras galvenokārt attiecībā uz šādiem lielumiem:

- akcionāru atbildības principi, apjoms un daļa;
- sabiedrības vadības struktūrām un lēmumu pieņemšanas procesiem, pārstāvības tiesībām;
- nepieciešamā akciju kapitāla summām un ieguldījuma līdzekļiem;
- uzņēmuma revīzijas prasības;

⁵⁶ Republic of Estonia E-Residency, Become an e-resident, pieejams, <https://e-resident.gov.ee/become-an-e-resident/> [skatīts 16.04.2021].

- ikdienas darbības organizēšanas vienkāršība (piemēram, grāmatvedība).⁵⁷

Ja salīdzina ar Latviju, tad Igaunijā uzņēmumus reģistrē līdzīgi. Starta kapitāls Akciju sabiedrībai ir mazāks nekā Latvijā, kā arī reģistrēšanas valsts nodevas ir vienādas ar pārējo uzņēmējdarbības veidu reģistrēšanu. Igaunijā Pašnodarbinātās personas (individuālais komersants) ir jāreģistrē Komercreģistrā. Atšķirīgais, ka pašnodarbinātās personas reģistrācija ir maksas pakalpojums (13 EUR + notāra pakalpojumi), bet Latvijā to veic bez maksas. Akciju sabiedrības reģistrēšana Igaunijā ir krietni lētāka nekā Latvijā. SIA pamatkapitāla lielums salīdzinot abas valstis ir atšķirīgs, Latvijā tie ir 2800 EUR, bet Igaunijā 2500 EUR. Tas ir viens no iemesliem Latvijas uzņēmēju reģistrācijai Igaunijā. Kā vēl vienu ļoti būtisku atšķirību var minēt, ka Igaunijā nav mazkapitāla SIA ar pamatkapitālu 1 EUR, bet Latvijā ir šāda nodokļu maksātāju kategorija. Neskatoties uz to, šis mazkapitāla SIA ir ar lieliem ierobežojumiem, kas neveicina veselīgu konkurenci.

Pamazām Latvijas valsts sāk ietekmēties no citu valstu uzņēmējdarbības veicināšanas un veic izmaiņas, lai uzlabotu uzņēmējiem labvēlīgāku vidi arī Latvijā. Igaunija ir krietni priekšā ar savu atsaucību pret uzņēmējiem. Tā pat Igaunija ievieša arī e-rezidenci, lai vairāk piesaistītu ārvalstu rezidentus un valsts budžetā gūtu papildus ieņēmumus un atvieglotu uzņēmējdarbības reģistrēšanas apstākļus valsts piederīgajiem.

E-residence

2014. gada decembrī Igaunija kļuva par pirmo valsti, kas atvērusi savas digitālās robežas, lai ikvienam, jebkur pasaulē, dotu iespēju kļūt par e-rezidentu. Igaunijas e-residence būtībā ir komerciāla iniciatīva ar mērķi atvieglot reģistrācijas un citus uzņēmējdarbības procesus digitālajiem uzņēmējiem, starptautiskajiem partneriem u.c. Igaunijā nerezidējošām personām. E-ID karte, kas izdota Igaunijas e-rezidentiem, nodrošina komercdarbību ar valsts un privāto sektoru. Tā nenodrošina pilsonību tās tradicionālajā nozīmē, un e-rezidentiem nodrošinātais e-ID nav ceļošanai derīgs dokuments. Tomēr daudzējādā ziņā tā ir starptautiska “pase” virtuālajai pasaulei. E-rezidentūra ir digitālās identitātes programma, kas atļauj uzņēmējiem atvērt uzņēmumus e-vidē, apstrādāt ar banku saistītus darījumus bez fiziskas ierašanās valstī, parakstīt dokumentus, samaksāt nodokļus un apstrādāt citus maksājumus. Igaunijas izstrādātā e-rezidentūras programma šobrīd ir vismodernākā valdības atbalstītā patērētāju digitālās identitātes programma pasaulē. E-rezidentūras programma ir veicinājusi pamatīgas pārmaiņas, un nesensais paziņojums, ka Igaunijas valdība tagad sadarbojas ar Bitnation, lai piedāvātu publisku notāru pakalpojumu, Igaunijas e-rezidentiem ir satricinājis iepriekš pieņemto sistēmu.

⁵⁷ EESTI.EE, Comparison of each form of business, pieejams, <https://www.eesti.ee/en/doing-business/establishing-a-company/comparison-of-each-form-of-business/>, [skatīts 23.02.2021].

Lai kļūtu par Igaunijas e-rezidentu, ieinteresētajai personai ir jāveic sekojoši soļi

- Jāaizpilda pieteikuma anketa Igaunijas Policijas un Robežsardzes pārvaldēs pārvaldītā e-rezidenta digitālajā ID lietojumprogrammas vidē;
- Izmantojot e-pasta adresi, jāizveido konts. Ja pieteikuma aizpildītājs nespēj pieteikumu aizpildīt vienā reizē, informācija saglabājas. Pieteikums jāiesniedz 2 mēnešu laikā;
- Ja ir visi vajadzīgie dokumenti (motivācijas vēstule, CV, ID karte/pases kopija, sejas fotogrāfija, kredītkarte), pieteikšanās process aizņem aptuveni 30 minūtes;
- Pieteikums izmaksā 100-200 EUR;
- Pieteikuma apstrādes termiņš ir 30 dienas;
- Pēc pieteikuma apstiprinājuma, e-rezidenta karti varēs izņemt sev tuvākajā Igaunijas konsulatā vai vēstniecībā. E-rezidenta pakas saņēmējam būs jānodod savi personāldati (roku pirkstu nospiedumi), lai izņemtu rezidenta karti ⁵⁸

Pirmo reizi kāda valsts ir ļāvusi jebkuram cilvēkam visā pasaulē dzīvot starptautisku digitālo komerciālo dzīvi, izmantojot suverēnas valdības atbalstītus identitātes apliecinājumus. E-iedzīvotāji var attālināti piekļūt dažādiem Igaunijas e-pārvaldes un privātā sektora pakalpojumiem un izmantot tos. Igaunijas e-rezidenti izsniegtais e-ID ļauj veikt komercdarbību, tostarp uzņēmējdarbības un uzņēmuma reģistrāciju, bankas kontu atvēršanu un naudas pārskaitījumus, nekustamā īpašuma un cita īpašuma pirkšanu un pārdošanu, kā arī preču un pakalpojumu tirdzniecību. ⁵⁹

Pēc E-rezidences principiem Igaunijā var secināt, ka:

- **Rezidents** ir persona ar neierobežotām nodokļu saistībām, t.i. Igaunijā visi ienākumi, kas nopelnīti gan Igaunijā, gan ārvalstīs, tiek aplikti ar nodokļiem, bet dubultā aplikšana ar nodokli ir izslēgta.
- **Nerezidents** maksā ienākuma nodokli Igaunijā tikai par Igaunijā saņemto ienākumu.
- **Fiziska persona ir pastāvīgais iedzīvotājs**, ja viņa dzīvesvieta atrodas Igaunijā vai ja viņa uzturas Igaunijā vismaz 183 dienas 12 secīgu kalendāro mēnešu laikā.
- **E-rezidents** nav Igaunijas rezidents - tas ir nerezidents, kura ienākumi Igaunijā tiek aplikti ar nodokli tikai par Igaunijā saņemtajiem ienākumiem. E-dzīvesvieta automātiski neatbrīvo no nodokļiem citās valstīs.
- **Juridiska persona ir rezidents**, ja tā ir dibināta, pamatojoties uz Igaunijas tiesību aktiem.

⁵⁸ Republic of Estonia E-Residency, Become an e-resident, pieejams, <https://e-resident.gov.ee/become-an-e-resident/> [skatīts 16.04.2021].

⁵⁹ Sullivan, C., Burger, E., (2017), E-residency and blockchain, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0267364917300845>, p.481

- Lai gan nerezidenta **pastāvīgā uzņēmējdarbības vieta** var nebūt Igaunija, bet kompānijas nodokļu slogs būs tāds pats kā Igaunijas rezidentam.⁶⁰

E-rezidents Igaunijas nodokļu likumu izpratnē ir nerezidents, kurš Igaunijā tiek aplikts ar nodokļiem tikai par Igaunijā nopelnīto ienākumu. Ja e-rezidents neatrodas Igaunijā un nesāņem ienākumus Igaunijā un visa viņa darbība notiek ārpus Igaunijas, tad nodokļi rodas tajā valstī, kurā e-rezidents dzīvo vai sāņem ienākumus. Igaunijas e-rezidence automātiski neatbrīvo no nodokļiem citās ārvalstīs. E-rezidenta digitālā karte piedāvā ārvalstu pilsonim drošu piekļuvi Igaunijas publiskajiem e-pakalpojumiem. E-rezidents var izmantot Nodokļu un muitas pārvaldes pakalpojumus ar tādiem pašiem nosacījumiem kā personas ar Igaunijas ID karti:

- iesniedzot visas nodokļu un muitas deklarācijas;
- reģistrējot savu uzņēmumu kā pievienotās vērtības nodokļa maksātāju;
- maksājot nodokļus un apskatīt nodokļu maksājumu vēsturi;
- iepazīstot ar Nodokļu un muitas pārvaldes nosūtītos dokumentus un paziņojumus;
- pats noformējot sertifikātus (piemēram, izziņu par parādu neesamību), kas jāiesniedz biznesa partneriem utt.;
- kā uzņēmuma pārstāvis piešķirot pilnvaras personām par uzņēmuma e-pakalpojumu izmantošanu utt.⁶¹

Igaunijas valdības noteiktais e-rezidences mērķis bija līdz 2025. gadam iegūt 10 miljonus aktīvu e-rezidences programmas lietotāju. Salīdzinājumam – Igaunijā ir mazāk nekā 1,3 miljoni iedzīvotāju. Kopš Igaunijas e-rezidences programmas ieviešanas, e-rezidentu skaits valstī ir nepārtraukti pieaudzis, pārsniedzot Igaunijas valdības prognozes vairāk kā trīs reizes. Programmas sākumā, 2016. gada februārī, šo iespēju izmantoja 8500 cilvēki no 135 pasaules valstīm. Tāpat šajā gadā tika izsniegtas 8000 e-rezidentu personas apliecības. Šajā gadā 320 e-rezidenti izveidoja savu uzņēmumu, un vēl 720 uzņēmumi tika reģistrēti, piemēram, iesaistot e-rezidentus kā īpašniekus vai valdes locekļus. Lai gan lielākā daļa e-rezidentu sākotnēji bija no kaimiņvalstīm, šai programmai sāk parādīties liela interese no Āzijas valstīm, īpaši no Indijas.⁶²

Kopš e-rezidentūras programmas sākuma ir pagājuši pieci gadi un Igaunijas valdība, gan privātais sektors var veikt secinājumus un apskatīt sasniegtos rezultātus. Tiek secināts, ka

⁶⁰ Republic of Estonia, Tax and Customs board, About residency, pieejams, <https://www.emta.ee/ru/biznes-klient/dohody-rashody-oborot-pribyl/o-rezidentstve>, [skatīts 01.04.2021].

⁶¹ Republic of Estonia, Tax and Customs board, E-recidency, pieejams, <https://www.emta.ee/ru/biznes-klient/registraciya-predprinimatelstvo/e-rezidentu>, [skatīts 01.04.2021].

⁶² Sullivan, C., Burger, E., (2017), E-residency and blockchain, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0267364917300845>, p.481

pieteikties šai programmai ir diezgan vienkārši, un patlaban Igaunijai ir vairāk nekā 60 000 digitālo rezidentu no vairāk nekā 135 valstīm. Tūkstošos mērāms to skaits, kas, izmantojot programmu, Igaunijā reģistrējuši uzņēmumus, arī vairāk nekā 200 e-rezidentu ir no Latvijas. Pārsvārā tā ir informācijas tehnoloģiju (IT) joma. Kā stāsta Igaunijas e-rezidentūras programmas vadītājs Ots Vaters, valsts kasei šī programma ir devusi papildus 25 miljonus eiro, bet vēl lielāks ieguvums ir starptautiskā atpazīstamība un zīmols, uz ko norāda paši Igaunijas iedzīvotāji. E-rezidentūras mērķis ir palīdzēt cilvēkiem būt uzņēmējiem un biznesmeņiem, kā arī panākt, lai vairāk cilvēku ir saistīti ar Igauniju, līdz ar to Igauniju padarot lielāku arī šādā ziņā. No 2021. gada šim piemēram sekos arī Lietuva.⁶³

Ja ņem vērā Reiņa Sietiņa minēto, ka 2019. gadā Latvijā reģistrēto uzņēmumu skaits ir bijis – 10443, bet Igaunijā tie ir bijuši 2 reizes vairāk (24291 uzņēmumi), tad būtu vērts salīdzināt un izpētīt gan pozitīvos, gan negatīvos aspektus uzņēmumu reģistrācijai Igaunijā izmantojot e-rezidenci un Latvijā caur uzņēmumu reģistru.

Kā galvenie pozitīvie iemesli uzņēmumu reģistrēšanai tiek minēti:

- Igaunijas e-rezidences karte;
- Uzņēmumu Reģistra Portāla darbība;
- e-rezidences departamenta sadarbība ar privāto sektoru;
- iespēja reģistrēt uzņēmumus angļu valodā.

Bet kā negatīvos aspektus par Latvijas uzņēmumu reģistrēšanu Reinis Sietiņš min:

- UR mājas lapai ir tikai un vienīgi informatīvs saturs;
- UR filiāles Latvijā atrodas tikai 8 pilsētās - Rīgā un tās reģionos, Liepājā, Daugavpilī, Rēzeknē, Valmierā, Ventspilī un Bauskā;
- Nav sadarbība starp UR / LIAA un privāto sektoru;
- Dokumentu iesniegšana UR ir tikai latviešu valodā.

Lai uzlabotu Latvijas uzņēmumu reģistrēšanu, būtu vajadzīgs mūsdienīgs portāls, nevajadzīgas reģionu filiāles, sadarbība starp UR / LIAA un privāto sektoru un dokumentu pieņemšanu angļu valodā.⁶⁴ Līdz ar to var secināt, ka nemitīgas izmaiņas valsts nodokļu politikā un uzņēmumu reģistrācijas nosacījumos var sekojoši ietekmēt valsts un uzņēmējdarbības attīstību:

- uzņēmēji nav ieinteresēti pilnībā aprēķināt un maksāt nodokļus;

⁶³ LSM.LV, E-rezidenta statuss uzņēmējiem. Igaunijas pieredze un Latvijas plāni, (2019), pieejams, <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/e-rezidenta-statuss-uznemejiem-igaunijas-pieredze-un-latvijas-plani.a332663/>, [skatīts 25.03.2021].

⁶⁴ Sietiņš, R., (2020), Kāpēc Igaunijā reģistrē 2X vairāk jaunus uzņēmumus, pieejams, <https://reinissietins.medium.com/k%C4%81p%C4%93c-igaunij%C4%81-re%C4%A3istr%C4%93-2x-vair%C4%81k-jaunus-uz%C5%86%C4%93mumus-9df1b5404a95>, [skatīts 05.04.2021].

- netiek radīti apstākļi, kas ekonomiskā ziņā ieinteresētu attīstīt konkurētspējīgas produkcijas ražošanu vietējam tirgum un eksportam;
- nenodrošina dabas un cilvēku resursu saglabāšanu un efektīvu izmantošanu;
- nenodrošina sociālo problēmu risināšanu un sociālā taisnīguma principu ievērošanu;
- nenodrošina pašvaldību budžetus ar nepieciešamajiem finanšu resursiem;
- nenodrošina pilnīgu nodokļu iekasēšanu;
- netiek veicināta viegla uzņēmuma reģistrēšana.

Ir vērts rast risinājumu šīm problēmām un varbūt pat ieviest Latvijā e-rezidenci uzņēmējdarbības uzlabošanai. Kā minēts iepriekš, e-rezidence pozitīvi ietekmēja Igaunijas komerciālo attīstību un arī Latvija var atkārtot šo labvēlīgo ietekmi uz ekonomiku.

Kopumā var secināt, ka starp Latviju un Igauniju pastāv vairākas līdzības nodokļu maksātāju kategorijās un to reģistrēšanā, bet pastāv arī atšķirības, kas Igaunijas uzņēmējdarbības uzsākšanu atvieglo un ir strauji uzlabojušas tās ekonomiskos rādītājus. Nodokļu maksātāju kategorijas Latvijā ir 10, bet Igaunijā tikai 6. Tas atvieglo uzņēmējiem Igaunijā izprast uzņēmējdarbības kategorijas un izvēlēties sev piemērotāko. Neskatoties uz to abās valstīs lielākās nodokļu maksātāju kategorijas ir vienādas, gan Latvijā, gan Igaunijā tās ir Sabiedrība ar ierobežotu atbildību, pašnodarbinātā persona un individuālais komersants. Arī uzņēmumu reģistrēšanas izdevumi ļoti krasi neatšķiras tie ir 5 EUR komercuzņēmumiem. Vienīgā atšķirība ir tajā, ka Igaunijā pašnodarbinātām personām par saimnieciskās darbības reģistrēšanu ir jāmaksā 13 EUR un dokumenti jāapliecina pie notāra, toties Latvijā pašnodarbinātās personas reģistrēšana ir bez maksas. Svarīgākais faktors ekonomisko rādītāju atšķirībā ir Igaunijā no 2014. gada ieviestā e-rezidence, kas ļauj reģistrēt uzņēmumu attālināti. Šāds solis ir ienesis papildus līdzekļus budžetā, kā arī piesaistījis ārvalstu uzņēmējus uzņēmējdarbības uzsākšanai Igaunijā.

Nodokļu politika katrā valstī arī ir atšķirīga un svarīga valsts un kategorijas izvēlē uzņēmējdarbības uzsākšanai, kā arī ekonomiskās situācijas identificēšanā. Jo lielāki nodokļi, jo mazāka peļņa uzņēmējam, tāpēc uzņēmēji ir ieinteresēti izdevīgākajā variantā. Šī iemesla dēļ ir svarīgi arī tālāk izpētīt un salīdzināt nodokļu atšķirības lielākajām nodokļu maksātāju kategorijām Latvijā un Igaunijā.

3. LATVIJAS UN IGAUNIJAS LIELĀKO NODOKĻU MAKSĀTĀJU NODOKĻU ANALĪZE

3.1. Sabiedrības ar ierobežotu atbildību maksājami nodokļi

Pēdējo gadu laikā nodokļu likmes regulāri mainās. Šīs izmaiņas ļoti ietekmē uzņēmuma attīstību un peļņu, tāpēc komersanti vērs lielu uzmanību uz nodokļiem, kas attiecināmi katrai nodokļu maksātāju kategorijai. Nodokļu maksātāji labprātīgi izvēlētos kategoriju ar zemākajām nodokļu likmēm, toties kā apskatījām iepriekš, šo lēmumu ietekmē arī vairāki citi ierobežojumi un prasības, piemēram, uzņēmuma lielums un starta kapitāla apjoms.

Visbiežāk Latvijā un Igaunijā uzņēmēji izvēlas atvērt tieši SIA, vai būt Pašnodarbināta persona vai Individuālais komersants (IK). Latvijā Pašnodarbinātais un IK ir kā atsevišķas nodokļu maksātāju grupas, bet Igaunijā, tās ir apvienotas vienā. Katrai šai kategorijai nodokļu veidi, apmērs un arī grāmatvedības administrēšanas kārtība atšķiras. Svarīgi arī ņemt vērā, ka nodokļu aprēķinus parasti veic grāmatvedībā kompetenta persona un balstās uz likuma “Par grāmatvedību” saistošajām prasībām.

Lai noskaidrotu katras valsts priekšrocības nodokļu ziņā, darba autore veiks nodokļu analīzi šiem pieprasītākajiem uzņēmējdarbības veidiem. Tiks minēti Latvijas un Igaunijas populārākajām kategorijām attiecināmie nodokļi, norādīti aprēķinu piemēri un salīdzinātas to atšķirības.

Sabiedrība ar ierobežotu atbildību ir visbiežāk izvēlēta nodokļu maksātāju kategorija gan Latvijā, gan Igaunijā. Tā ir piemērota maziem un vidēja lieluma uzņēmējiem un tās daļas nav publiskas apgrozības objekts.

Latvijā uz kapitālsabiedrībām attiecas GPKGPL, un tas nozīmē, ka tām vajag kārtot grāmatvedību obligāti pēc divkāršā ieraksta principa un katru gadu jāiesniedz gada pārskats.⁶⁵ Saistībā ar nodokļiem SIA var izvēlēties maksāt:

- Uzņēmumu ienākuma nodokli (faktiskā likme 20%), Darbaspēka nodokļus (nodokļus no darba algas – IIN, VSAOI, riska valsts nodeva) un PVN, ja pārsniedz noteiktos kritērijus pēc PVN likuma;
- Mikrouzņēmumu nodokli (25% no apgrozījuma) līdz 2021. gada 31. decembrim, jo ar 2022. gadu SIA vairs nevarēs būt mikrouzņēmums.

Līdz 2018.gada 1.janvārim **Uzņēmuma Ienākuma nodokļa** likme bija 15% un to

⁶⁵ LIKUMI.LV, Gada pārskata un konsolidētā gada pārskata likums, pieņemts 01.01.2016, pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/277779-gada-parskatu-un-konsolideto-gada-parskatu-likums>, [skatīts 24.04.2021].

regulēja:

- Likums “Par uzņēmumu ienākuma nodokli”, kas pieņemts 1995. gada 9. februārī;
- Likums “Par uzņēmumu ienākuma nodokļa atlaidi invalīdu biedrību kapitālsabiedrībām, medicīniska rakstura fondu un citu labdarības fondu kapitālsabiedrībām”, kas pieņemts 2006. gada 5. oktobrī;
- MK noteikumi (Nr. 178, 256, 271, 276, 373, 428, 548, 556, 587, 1648).

Šie likumi nebija izstrādāti pietiekami labi un neiekļāva visus nepieciešamos aspektus, kas veicināja nodokļu reformas 2018.gadā. Par to liecina vairāku zinātnieku pētījumi nodokļu reformas jautājumos. Anatolijs Prohorovs savā zinātniskajā darbā, kas izdots 2017.gadā, izceļ Ī. Vītolas un A. Soopas ideju, ka mikro, mazo un vidējo uzņēmumu atbalstam ir jābūt atspoguļotam likumā par UIN. Autore pamato, ka Latvijas uzņēmumu dividendēs nesadalāmā peļņa, tāpat kā Igaunijā, nav jāapliek ar nodokli, veicinot Latvijas tautsaimniecības turpmāku attīstību un straujāku tuvošanos vidējam ES attīstības līmenim.⁶⁶ Dana Reizniece-Ozola arī uzskatīja par nepieciešamību veikt izmaiņas nodokļu politikā ar mērķi:

- mazināt ienākumu nevienlīdzību;
- stiprināt uzņēmēju konkurētspēju;
- gūt papildu ieņēmumus valsts budžetā.⁶⁷

2018.gada 1.janvārī viņai arī izdevās šo reformu ieviest un Latvijā tika veiktas vērienīgas nodokļu izmaiņas, kas visvairāk ietekmēja Uzņēmuma ienākuma nodokli. Spēku zaudēja likums “Par uzņēmumu ienākuma nodokli” un ar to saistītie Ministru kabineta noteikumi. Tā vietā spēkā stājās jaunais “Uzņēmumu ienākuma nodokļa likums”, kurš paredz citādu nodokļa aprēķināšanas un maksāšanas modeli. Šī likuma reformas pamata mērķis ir veicināt jaunu uzņēmumu dibināšanu un tautsaimniecības attīstību, kā arī mazināt ēnu ekonomiku, ļaujot uzņēmumiem uzrādīt gūto peļņu un atlikt nodokļa nomaksu līdz brīdim, kad peļņa tiek sadalīta. Tas nozīmē to, ka kamēr peļņa tiks atstāta un izmantota uzņēmuma attīstībai, Uzņēmuma ienākuma nodoklis nebūs jāmaksā.⁶⁸

“Uzņēmumu ienākuma nodokļa likums” arī paredz ļoti daudz citas būtiskas nodokļa izmaiņas. No nosacīti sadalītās peļņas un sadalītās peļņas UIN ir jāmaksā 20% apmērā. Nosacīti sadalītā peļņa ir visi ar saimniecisko darbību nesaistīties izdevumi, debitori, palielināti procentu maksājumi u.c. un sadalītā peļņa ir aprēķinātās dividendes, nosacītās dividendes un dividendēm

⁶⁶ Prohorovs, A. (2017). *Uzņēmuma ienākuma nodoklis Latvijā un Igaunijā: tā ietekme uz uzņēmējdarbību, investīcijām, bez līmeņa, nodokļu ieņēmumiem un valsts ekonomisko izaugsmi*, Apgāds Zinātne, 256.lpp, 35 lpp.

⁶⁷ LSM.LV, Lielāki ienākumi, dārgāka degviela, alus un smēķi – ko nesīs nodokļu reforma, (2017), pieejams, <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/lielaki-ienakumi-dargaka-degviela-alus-un-smeki-ko-nesis-nodoklu-reforma.a244691/>, [skatīts 25.03.2021].

⁶⁸ Lvportals.lv, Saeima pieņem nodokļu reformas likumus, (2017), pieejams, <https://lvportals.lv/skaidrojumi/288863-saeima-pienem-nodoklu-reformas-likumus-2017>, [skatīts 25.03.2021].

pielīdzinātas izmaksas.⁶⁹ No nosacīti sadalītās peļņas UIN likmi 20% apmērā piemēro bruto summai un tad to daļa ar koeficientu 0,8, kas ir likumā noteikts. Taču šī iegūtā nodokļa bāze realitātē nozīmē procentu likmi 25% nevis 20%. Savukārt, no sadalītās peļņas dividenžu saņēmējs - fiziskā persona iedzīvotāju ienākuma nodokli Latvijā nemaksā. SIA nodokli maksā tikai tādā gadījumā, ja peļņa tiek sadalīta.

Būtiskākās izmaiņas uzņēmumu ienākuma nodokļa aprēķināšanā 2018.gada nodokļu reformas rezultātā darba autore apkopojusi tabulā.

3.1.tabula

Būtiskākās izmaiņas Uzņēmumu ienākuma nodokļa aprēķināšanā un maksāšanā Latvijā

	Līdz 2018. gadam	No 2018. gada
Taksācijas periods	Gads	Viens kalendārais mēnesis vai gads
Nodokļa likme	15%	25% (20% daļa ar koeficientu 0.8)
Nodokļa objekts	Taksācijas periodā Latvijā un ārvalstīs gūtais apliekamais ienākums	1. sadalītā peļņa 2. nosacīti sadalītā peļņa
Apliekamais ienākums	Peļņas vai zaudējumu aprēķinā norādītais finansiālais rezultāts, kam veiktas korekcijas	Nodokļa objekts dalīts ar koeficientu 0,8
Avansa maksājumi	Katru mēnesi līdz 15. datumam jāveic nodokļa avansa maksājumi valsts budžetā	Nav jāveic
Nodokļa maksāšana	15 dienu laikā pēc gada pārskata un deklarācijas iesniegšanas	Līdz 20. datumam pēc taksācijas perioda

Avots: Autores izveidots, pamatojoties uz likumiem "Par nodokļiem un nodevām" un "Uzņēmumu ienākuma nodokļa likums"

Pēc 3.1. tabulas datiem, darba autore var secināt, ka ieviestās nodokļa reformas pilnīgi atšķiras no iepriekšējā likuma prasībām. Reformu rezultātā ir mainīts nodokļa taksācijas periods, apliekamā bāze un nodokļa likme. Vairs nav paredzēts veikt nodokļa avansa maksājumus budžetā un kā papildus pienākums uzņēmējiem ir iesniegt nodokļu deklarāciju, ja ir parādījušies izdevumi, kas apliekami ar šo nodokli, katru mēnesi, nevis tikai reizi gadā. Ja šādu izdevumu nav, tad UIN maksātājam ir jāsniedz deklarācija tikai reizi gadā neatkarīgi vai

⁶⁹ LR Uzņēmumu ienākuma nodokļa likums, pieņemts 28.07.2017., pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/292700-uznemumu-ienakuma-nodokla-likums>, 4.pants.

gada pārskatā ir vai nav bijuši ar šo nodokli apliekami darījumi. Tas ir jāizdara ne vēlāk kā līdz nākamā gada 20. janvārim.⁷⁰

Visas iepriekš minētās prasības attiecas uz Latvijas rezidentiem, bet tā kā iegūtie dati tiks salīdzināti ar Igaunijas nodokļu politiku ir svarīgi zināt arī prasības nerezidentiem. Nerezidentiem ar nodokli tiek aplikti Latvijā gūtie ieņēmumi no saimnieciskās darbības. Nodoklis tiek ieturēts no tādiem maksājumiem, kurus rezidenti un pastāvīgās pārstāvniecības izmaksā nerezidentiem, ja no šiem maksājumiem nav ieturēts IIN.

Uzņēmumu ienākuma nodoklis tiek ieturēts no:

- 1) atlīdzības par Latvijā esoša nekustamā īpašuma atsavināšanu – 3%;
- 2) atlīdzības par vadības un konsultatīvajiem pakalpojumiem - 20%;
- 3) nerezidentam veiktajiem maksājumiem;
- 4) atlīdzības par Latvijā esoša nekustamā īpašuma izīrēšanu vai iznomāšanu – 5%.⁷¹

Nodokļa maksātājs, kuram bija jāietur nodoklis no nerezidenta ienākuma, bet to neizdarīja, palielina Latvijā maksājamo uzņēmumu ienākuma nodokli par summu no nerezidenta ienākuma.⁷² Uzņēmuma ienākuma nodokļa ieņēmumi 100% nonāk valsts pamatbudžetā.

Lai labāk izprastu reformu ietekmi uz UIN Latvijā reģistrētam SIA, darba autore 3.2. tabulā norāda UIN aprēķinu atšķirības pirms un pēc 2018. gada reformas, kā piemēru ņemot 1000 EUR gada peļņu, ko izmaksā dividendēs.

3.2.tabula

Uzņēmuma ienākuma nodokļa aprēķins SIA pirms un pēc 2018. gada reformas

Nodokļi	Līdz 2017. gada 31. decembris	No 2018. gada 31.decembris
Peļņa	1000 EUR	1000 EUR
UIN	Nepiemēro	$1000 \div 0.8 \times 0.2 = 250$ EUR
IIN	$1000 \times 0.1 = 100$ EUR	Nepiemēro

Avots: Autores izveidots, pamatojoties uz Valsts ieņēmumu dienesta metodiskais materiāls⁷³

Pēc 3.2. tabulā atspoguļotās informācijas skaidri parādīts, ka Sabiedrībai ar ierobežotu atbildību peļņa, kas gūta līdz 2017. gada 31. decembrim un izmaksāta 2018. gadā, netiek aplikta ar Uzņēmuma ienākuma nodokli, bet fiziskā persona saņemot dividendes nomaksā 10% Iedzīvotāju ienākuma nodokli. Savukārt peļņa, kas gūta 2018. gadā un izmaksāta 2019. gadā ir

⁷⁰ LR Uzņēmuma ienākuma nodokļa likums, pieņemts 28.07.2017., pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/292700-uznemumu-ienakuma-nodokla-likums>

⁷¹ LR Uzņēmuma ienākuma nodokļa likums, pieņemts 28.07.2017., pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/292700-uznemumu-ienakuma-nodokla-likums,5.pants>

⁷² turpat

⁷³ Valsts ieņēmumu dienests, metodiskais materiāls, (2017), Jaunais uzņēmuma ienākuma nodoklis, 4.lpp

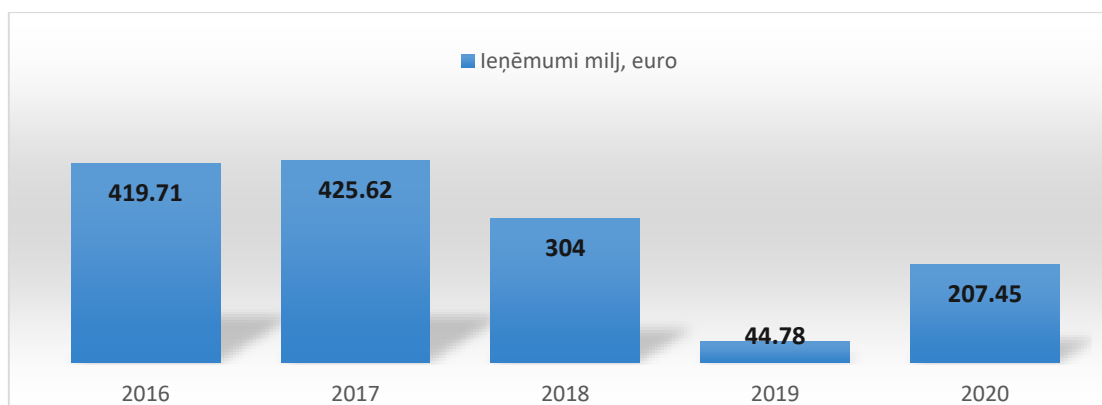
aplikta ar Uzņēmuma ienākuma nodokli 20% apmērā un dalīta ar koeficientu 0.8, bet dividendžu saņēmējs Iedzīvotāju ienākuma nodokli nemaksā. Neskatoties uz to peļņai, kas netiek izmaksāta dividendēs līdz 2018. gada reformai, saglabājas iepriekšējie aprēķināšanas noteikumi.⁷⁴

Kā papildus būtisku elementu nodokļa aprēķinam var piemērot virkni UIN atvieglojumu:

1. Zaudējumu pārvešana
2. Atvieglojums par ārvalstīs samaksāto UIN
3. Par ziedojumiem (3 veidi)
4. Par reprezentācijas un personāla ilgtspējas pasākumiem
5. Atvieglojums ienākumam no akciju atsavināšanas
6. Par uzkrājumiem un iepriekšējo periodu uzkrājumiem
7. Par subsīdiju kā atbalstu lauksaimniecībai vai lauku attīstībai
8. Valsts kapitālsabiedrībām
9. Atvieglojums SEZ un brīvostu uzņēmumiem
10. Atlaide saskaņā ar likuma «Par uzņēmumu ienākuma nodokli» 17.2pantu

Šāda veida aprēķinus norāda uzņēmuma ienākuma nodokļa deklarācijā, ko, kā minēts iepriekš, iesniedz Valsts ieņēmumu dienestam līdz pēctaksācijas perioda 20.datumam un deklarācijā iekļaujamā informācija tiek noteikta Ministru kabineta noteikumos Nr. 93.⁷⁵

Šīs izmaiņas nodokļu politikā tika ieviestas pēc Danas Reiznieces-Ozolas iniciatīvas ar mērķi uzlabot gan valsts, gan uzņēmējdarbības attīstību. Tāpēc, lai saprastu vai reformas ieviešana bija veiksmīga, ir vērts apskatīt UIN ieņēmumus Latvijas valsts budžetā pēdējo piecu gadu laikā. Darba autore iegūtos datus ir atspoguļojusi diagrammas veidā 3.1. attēlā laika periodam no 2016. gadam līdz 2020. gadam.

3.1.att. Uzņēmuma ienākuma nodokļa ieņēmumi Latvijā no 2016. – 2020. gadam milj., EUR

Avots: Autora izveidots, pamatojoties uz VID mājas lapā pieejamās informācijas.

⁷⁴ Valsts ieņēmumu dienests, metodiskais materiāls, (2017), Jaunais uzņēmuma ienākuma nodoklis, 4.lpp

⁷⁵ LR Uzņēmuma ienākuma nodokļa likums, pieņemts 28.07.2017, pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/292700-uznemumu-ienakuma-nodokla-likums>.

Kā redzams 3.1. attēlā apkopotā informācija liecina, ka Uzņēmuma ienākuma nodokļa ieņēmumi strauji samazinājušies 2019. gadā un uzņēmēji savu peļņu ir reinvestējuši uzņēmumos un neizmaksāja dividendes. Šie dati parāda, ka Danas Reiznieces-Ozolas izvirzītie mērķi nodokļa reformas nepieciešamībai tika daļēji sasniegti un uzņēmējdarbība spēja attīstīties, bet ienākumi budžetā samazinājās. Kā pati ministre LSM.LV intervijā puda “ziniet - salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ieņēmumi budžetā ir pieauguši par pusmiljardu, tad es domāju, ka tas ir labs signāls, ka iepriekšējā valdība ir strādājusi labi, saimnieciski atbildīgi un ieņēmumi budžetā aug. Viņa gan atzina, ka budžetā ir mazāk ieņēmumu iedzīvotāju ienākuma nodokļa samazināšanas dēļ un jaunas uzņēmuma ienākuma nodokļa kārtības maksāšanas dēļ. Taču tā ir nauda, kas palikusi iedzīvotāju makos un uzņēmēju konkurētspējas palielināšanai.”⁷⁶

Ir pagājuši jau vairāk kā trīs gadi, kopš Latvija pielieto ar nodokļu reformām radīto kārtību nodokļu jautājumos, un izpētot kādi ir viedokļi par reformas veismēm un neveismēm var secināt, ka tie ir dažādi. LBAS priekšsēdētājs Egils Baldzēns par nodokļu reformu izsakās: “Uzskatu, ka pienācis laiks visiem maksāt nodokļus pilnā apmērā. Ja mēs gribam risināt kultūras, veselības aprūpes, izglītības, zinātnes, tai skaitā mūsu konkurētspējas un inovāciju jautājumus, mēs nevaram turpmāk atstāt tik daudz nodokļu režīmus. Tas rada negodprātīgu konkurētspēju, ko Latvijā nevajag”. LDDK sociālās drošības eksperts Pēteris Leiškalns uzsvēra, ka “Ja mēs gribam domāt par nevienlīdzības mazināšanu, tad labāki instrumenti ir netiešā progresivitāte, kas galvenokārt būtu atvieglojums par apgādībā esošām personām. Tas reāli mazina nevienlīdzību”. Pēc augšup minētā tiek spriests, ka šī reforma nav pilnībā sevi attaisnojusi, tāpēc Latvijas nodokļu sistēmā varētu būt sagaidāmas arī pārmaiņas turpmāk. Finanšu ministra padomnieks I. Dālderis uzsvēris, ka jaunā uzņēmumu ienākuma nodokļa reforma paredzēja, ka uzņēmumi peļņu maksās tikai par dividendēs izņemto naudu. Līdz ar to plānoto 202 miljonu eiro vietā valsts budžetā nonāca tikai 40 miljoni. “Šobrīd uzņēmumu ienākuma nodokļa prognoze nepildās. Cerēsim, ka tas uzlabosies, bet globālā mērogā un OECD līmenī šobrīd tiek spriests par to, ka varētu tikt ieviesta vienota minimālā likme un uzņēmumu ienākuma nodoklis katru gadu būs jāsamaksā tajā valstī, kurā ir gūta peļņa. Faktiski tas nozīmē to, ka mūsu režīmu būs diezgan sarežģīti saglabāt ilgtermiņā.”⁷⁷

Otrs svarīgs nodoklis, kas jāmaksā Sabiedrībām ar ierobežotu atbildību ir **iedzīvotāju ienākuma nodoklis (IIN)**. Tas ir viens no darba spēka nodokļiem un ar to apliek fiziskas

⁷⁶ LSM.lv, Bijusī finanšu ministre noraida pārmetumus par nodokļu reformas negatīvo ietekmi uz budžetu, (2019), pieejams, <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/bijusi-finansu-ministre-noraida-parmetumus-par-nodoklu-reformas-negativo-ietekmi-uz-budzetu.a332980/>, [skatīts 30.05.2021].

⁷⁷ LSM.LV, Divi gadi pēc nodokļu reformas: kas tajā labs un ko vajadzētu mainīt?, (2020), pieejams, <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/divi-gadi-pec-nodoklu-reformas-kas-taja-labs-un-ko-vajadzetu-mainit.a343989/>, [skatīts 31.05.2021].

personas gūtos ienākumus. Latvijā IIN regulē likums un Ministru kabineta noteikumi:

- LR likums "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli", kas pieņemts 1993. gada 11. maijā un stājies spēkā 1.janvārī 1994. gadā;
- Likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" normu piemērošanas kārtība, kas minēta MK noteikumos Nr. 899.

Ienākumi, ar ko šis nodoklis var tikt aplikts ir:

- Aplikamais ienākums, ko aprēķina un maksā darba devējs;
- Mikrouzņēmuma ienākuma daļa atbilstoši Mikrouzņēmumu nodokļa likumam.⁷⁸

Iedzīvotāju ienākuma nodokli aprēķina (algas nodoklis) no darba algas (bruto) atskaitot VSAOI (10.50%), Valsts ieņēmumu dienesta noteikto diferencēto neapliekamo minimumu, apgādībā esošās personas skaitu un reizinot ar noteikto nodokļa likmi.

Līdz 2017. gada nogalei IIN bija noteikts 23% neatkarīgi no algas lieluma un arī neapliekamais minimums bija nemainīgs 60 EUR, ko noteica MK "Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atviegrojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai". Bet jau 2017.gada 14. novembrī tika pieņemti jauni MK noteikumi, kas stājās spēkā ar 2018. gada 1. janvāri. Šie noteikumi noteica, ka Iedzīvotāju ienākuma nodokļa procentu likme un neapliekamais minimums ir atkarīgs no personas ienākumu daudzuma.

Kopš 2018. gada IIN likme tiek ņemta:

1. 20% – gada ienākumam līdz 20 004 EUR;
2. 23% – gada ienākumiem no 20 004 EUR līdz 55000 EUR;
3. 31.04% - gada ienākumiem, kas pārsniedz 55000 EUR.

Ja nodokļa grāmatiņa darba devējam nav iesniegta, piemēro 23% likmi arī tad, ja alga gadā ir mazāka par 20 004 EUR, bet pārmaksāto nodokli ir iespējams atgūt, iesniedzot gada ienākumu deklarāciju, kurā ar formulas palīdzību tiks noteikts konkrētās personas atviegrojuma lielums.

Naudas apjomu, kas tiks atgriezts ietekmē arī diferencētā neapliekamā minimuma ieviešana, kas nosaka, ka neapliekamais minimums proporcionāli mainās algas lielumam balstoties uz algu, kas saņemta divus gadus iepriekš. Neapliekamā minimuma aprēķināšanā ņem vērā nodokļu maksātāja gada ar nodokli aplikamo ienākumu apmēru, kā arī šādus lielumus:

- Valsts ieņēmumu dienesta prognozēto mēneša neapliekamo minimumu;
- maksimālo gada neapliekamo minimumu (2021.gadā – 3600 *eiro*);

⁷⁸ LR Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likums, pieņemts 11.05.1993, pieejams, <https://www.vid.gov.lv/lv/iedzivotaju-ienakuma-nodoklis>.

- gada apliekamā ienākuma apmēru, līdz kuram piemēro maksimālo gada neapliekamo minimumu (2021.gadā – 6000 *eiro*);
- gada apliekamā ienākuma apmēru, virs kura nepiemēro gada diferencēto neapliekamo minimumu (2021.gadā – 21 600 *eiro*)⁷⁹

un ko aprēķina pēc formulas:

$$\text{GDNM} = \text{GNM}_{\max} - K \times (\text{AI} - \text{AI}_{\min}) \quad (3.1.),$$

kur *GDNM* – gada diferencētais neapliekamais minimums;

GNM_{max} – maksimālais gada neapliekamais minimums;

K – koeficients, kuru aprēķina, izmantojot šādu formulu.⁸⁰

$$K = \text{GNM}_{\max} / (\text{AI}_{\max} - \text{AI}_{\min}) \quad (3.2.),$$

kur *AI* – nodokļa maksātāja gada apliekamo ienākumu kopējais apmērs;

AI_{min} – gada apliekamā ienākuma apmērs, līdz kuram piemēro maksimālo gada neapliekamo minimumu;

AI_{max} – gada apliekamā ienākuma apmērs, virs kura nepiemēro gada diferencēto neapliekamo minimumu.⁸¹

Šo aprēķinu veic Valsts ieņēmumu dienests un var automatiski apskatīties EDS sistēmā, ja darbinieks ir iesniedzis algas nodokļu grāmatiņu, kas atvieglo grāmatvežu darbu. Toties var radīt nepatīkamu situāciju personai, kas par šo jauno praksi nav zinoša. Ja darbinieks ir izvēlējies diferencēto neapliekamo minimumu, tad iesniedzot Gada ienākuma nodokļa deklarāciju iesniedzējam var nākties atgriezt pārmaksāto nodokli valsts budžetā. Lai no šādas situācijas izvairītos darbinieks, it īpaši ar algu līdz 500 EUR, atzīmē EDS sistēmā, ka nevēlas, lai šis noteiktai diferencētais neapliekamais minimums tiktu piemērots.

Neskatoties uz to, diferencētā neapliekamā minimuma ieviešana, ir solis tuvāk nevienlīdzības mazināšanai. Tas nosaka, ka jo lielāki ir personas ienākumi, jo mazāks ir neapliekamais minimums un otrādi, tādējādi ļaujot cilvēkiem ar mazākiem ieņēmumiem saņemt pienācīgāku atalgojumu.

⁷⁹ Ministru kabineta noteikumi Nr. 676, Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai, pieņemts 14.11.2017, pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/295500-noteikumi-par-neapliekama-minimuma-un-nodokla-atvieglojuma-apmeru-iedzivotaju-ienakuma-nodokla-aprekinasanai>, [skatīts 31.05.2021].

⁸⁰ turpat

⁸¹ turpat

Zemāk esošajā tabulā ir atspoguļotas mēneša neapliekamā minimuma izmaiņas pa gadiem Latvijā no 2016. gadam līdz 2021. gadam (skat. 3.3. tabulu).

3.3. tabula

Mēneša neapliekamais minimums Latvijā no 2016. gadam līdz 2021. gadam, EUR

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Mēneša neapliekamais minimums darbaspējas vecuma cilvēkam	75	60	200 (ienāk. līdz 440 EUR/mēn.)	230 (ienāk. līdz 440 EUR/mēn.)	300 (ienāk. līdz 500 EUR/mēn.)	300 (ienāk. līdz 500 EUR/mēn.)
			VID prognozētais (ienāk. no 440 līdz 1000 EUR)	VID prognozētais (ienāk. no 440 līdz 1100 EUR)	VID prognozētais (ienāk. no 500 līdz 1200 EUR)	VID prognozētais (ienāk. no 500 līdz 1800 EUR)
			0 (ienāk. virs 1000 EUR)	0 (ienāk. virs 1100 EUR)	0 (ienāk. virs 1200 EUR)	0 (ienāk. virs 1800 EUR)
Mēneša neapliekamais minimums pensionāram	235	235	250	270	300	330

Avots: Autores izveidots, pamatojoties uz IFinances mājas lapa ⁸²

3.3. tabula parāda, ka kopš 2018. gada, darbiniekiem ar mazākiem ieņēmumiem, ieviestās izmaiņas neapliekamā minimuma aprēķināšanā ir nākušas par labu. 2016. gadā mēneša neapliekamais minimums tika noteikts 75 EUR, ko piemēroja visiem darbiniekiem, bet 2017. gadā to samazināja līdz 60 EUR mēnesī. Būtiskas izmaiņas, kas skāra neapliekamā minimuma lielumu, bija sākot ar 2018.gada 1.janvāri. Kopš 2018. gada neapliekamais minimums ir atkarīgs no ienākuma lieluma, ienākumiem līdz 440 EUR mēnesī, tika piemērots maksimālais mēneša neapliekamais minimums 200 EUR apmērā. VID prognozētais mēneša neapliekamais ienākums tika piemērots ienākumiem no 440 EUR līdz 1000 EUR mēnesī. 0 EUR neapliekamo minimumu piemēro algai, kas pārsniedz 1000 EUR mēnesī. Līdzīga sistēma darbojās arī 2019. gadā, tikai neapliekamais minimums ir palielināts līdz 230 EUR, un algai virs kuras nepiemēro neapliekamo minimumu ir 1100 EUR. Šie dati parāda, ka katru gadu tiek veiktas izmaiņas un 2020. gadā vēl tika palielināts neapliekamais minimums uz 300 EUR mēnesī ienākumiem līdz 500 EUR. Attiecīgi ienākumiem no 500 EUR līdz 1200 EUR, piemēro

⁸² Ifinanses.lv, Nodokļu likmes, pieejams, <https://ifinances.lv/lapas/nodoklu-likmes>, [skatīts 31.05.2021].

VID noteikto neapliekamo minimumu, bet ja pārsniedz 1200 EUR algu, minimums ir 0 EUR. Savukārt 2021. gadā vienīgā izmaiņa ir, ka prognozētais neapliekamais minimums tiek piemērots ienākumiem no 500 EUR līdz 1800 EUR un minimums 0 EUR virs 1800 EUR. Pensionāriem mēneša neapliekamais minimums katru gadu tikai palielinās. 2016. gadā bija 235 EUR, bet 2021. gadā jau 330 EUR, kas vērtējams ļoti pozitīvi.⁸³

IIN apliekamo bāzi ietekmē arī atvieglojumi. Būtiskākais no nodokļa atvieglojumiem ir atvieglojums par apgādībā esošu personu, toties to piemēro arī par citām personām, kas atrunātas likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 13. panta 1.daļā. Sekojoši IIN maksātājam pienākas atvieglojumi:

- 1) par nepilngadīgu bērnu,
- 2) par bērnu, kamēr viņš turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu, bet ne ilgāk kā līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai,
- 3) par mazbērnu vai audzināšanā paņemtu bērnu, ja no viņa vecākiem nav iespējams piedzīt uzturaidu (alimentus), arī tikmēr, kamēr viņš turpina vispārējās profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu, bet ne ilgāk kā līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai,
- 4) par nepilngadīgu brāli un māsu, kā arī par brāli un māsu, kamēr brālis un māsa turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu, bet ne ilgāk kā līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai, ja viņiem nav darbaspējīgu vecāku,
- 5) par apgādībā esošu personu, kā arī nestrādājošu laulāto apgādībā esošu nepilngadīgu bērnu;
- 6) par maksātāju aizbildnībā vai aizgādībā esošu personu,
- 7) par laulāto, vecākiem, vecvecākiem un bērniem, kas sasnieguši 18 gadu vecumu, ja minētās personas nav strādājošas un saskaņā ar normatīvajiem aktiem ir atzītas par personām ar invaliditāti;
- 8) par nestrādājošu laulāto, kura apgādībā ir nepilngadīgs bērns, kas saskaņā ar normatīvajiem aktiem ir atzīts par personu ar invaliditāti;
- 9) par nestrādājošu laulāto, kura apgādībā ir bērns vecumā līdz trim gadiem;
- 10) par nestrādājošu laulāto, kura apgādībā ir trīs vai vairāk bērni līdz 18 gadu vecumam vai līdz 24 gadu vecumam, no kuriem vismaz viens ir jaunāks par septiņiem gadiem, kamēr bērns turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu;

⁸³ Lvportals.lv, Izmaiņas nodokļu regulējumā no 2021. gada – iedzīvotāju ienākumu nodokļi (I), pieejams, <https://lvportals.lv/skaidrojumi/323400-izmainas-nodoklu-regulejuma-no-2021-gada-iedzivotaju-ienakumu-nodokli-i-2021>, [skatīts 21.04.2021].

11) par nestrādājošu laulāto, kura apgādībā ir pieci bērni līdz 18 gadu vecumam vai līdz 24 gadu vecumam, kamēr bērns turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu.⁸⁴

Ministru kabineta noteikumos Nr. 676 ir noteikts nodokļu atvieglojumu apmērs.⁸⁵ 2017.gadā par vienu apgādājamo personu varēja saņemt atvieglojumu 175 EUR mēnesī. 2018. gadā un 2019. gadā atvieglojums par apgādībā esošām personām tika noteikts 200 EUR mēnesī. 2019. gadā atvieglojums par vienu apgādājamo bija 230 EUR mēnesī, 2020. gadā tas vēl tika palielināts – līdz 250 EUR mēnesī, kas, salīdzinājumā ar 2017. gada atvieglojuma apmēru, ir par 75 EUR lielāks. 2021. gadā atvieglojums par apgādībā esošām personām paliek 250 EUR apmērā. Šie dati ir pārskatāmāk apkopoti tabulā 3.4.

3.4. tabula

IIN atvieglojumi Latvijā no 2017. gada līdz 2021. gadam, EUR

Nosaukums	2017	2018	2019	2020	2021
Atvieglojumi par apgādājamām personām mēnesī	175	200	230	250	250
Atvieglojumi I un II grupas invalīdam mēnesī	154	154	154	154	154
Atvieglojumi III grupas invalīdam mēnesī	120	120	120	120	120
Atvieglojumi politiski represētai personai un nacionālās pretošanās kustības dalībniekam mēnesī	154	154	154	154	154

Avots: Autores izveidota, pamatojoties uz IFinances mājas lapu⁸⁶

Kā redzams tabulā 3.4. vienīgais atvieglojums, kas pēdējo gadu laikā ir manījies ir atvieglojums par apgādībā esošu personu. Atvieglojums I, II un III grupas invalīdam mēnesī, kā arī atvieglojums politiski represētai personai un nacionālās pretošanās kustības dalībniekam šo gadu laikā ir saglabājies nemainīgs. I un II grupas invalīdam atvieglojums ir 154 EUR mēnesī, III grupas invalīdam - 120 EUR mēnesī un politiski represētai personai un nacionālās kustības dalībniekam – 154 EUR mēnesī.

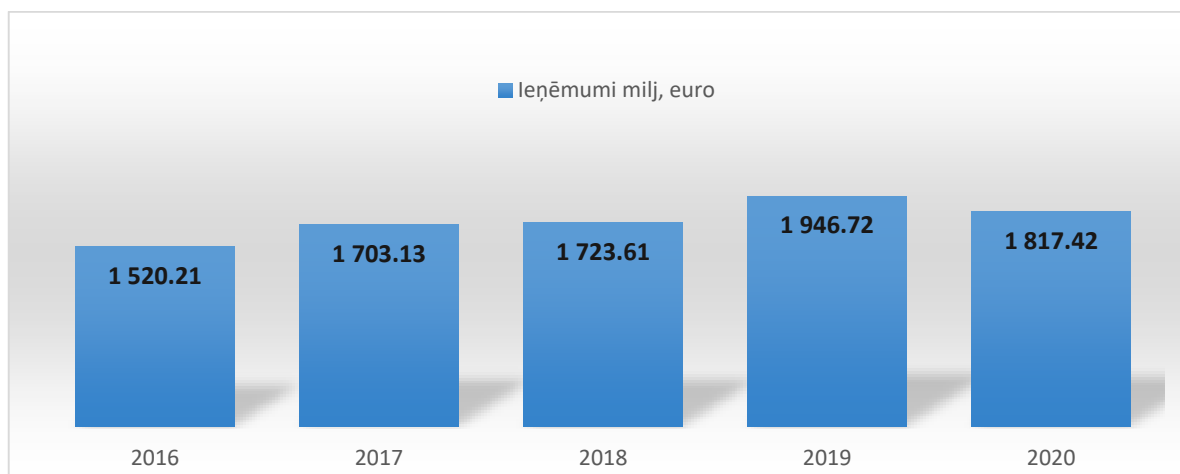
Kopumā visas reformas rezultātā un pēc tās ieviestās izmaiņas iedzīvotāju ienākuma nodoklī ļoti pozitīvi ietekmēja kā mazo algu saņēmējus (līdz 500 EUR), tā arī darbiniekus ar lielākiem atalgojumiem. Gan diferencētais neapliekamais minimums, gan sadalītais IIN vidēji palielināja darbinieku ieņēmumus un tādējādi uzlaboja labklājības līmeni Latvijā. Labklājības

⁸⁴ LR likums par iedzīvotāju ienākuma nodokli, pieņemts 11.05.1993, pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/56880-par-iedzivotaju-ienakuma-nodokli>, [skatīts 23.04.2021].

⁸⁵ Ministru kabineta noteikumi Nr. 676, pieņemts 14.11.2017, Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai, pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/295500-noteikumi-par-neapliekama-minimuma-un-nodokla-atvieglojuma-apmeru-iedzivotaju-ienakuma-nodokla-aprekinasanai>, [skatīts 31.05.2021].

⁸⁶ IFinances.lv, Nodokļu likmes, pieejams, <https://ifinances.lv/lapas/nodoklu-likmes>. [skatīts 31.05.2021].

Līmeņa uzlabošanos var pamatot ne tikai ar palielinātu algu, bet arī ar 3.2. attēlā atainotajiem rādītājiem par IIN ieņēmumiem valsts budžetā pēdējos gados.

3.2. att. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi Latvijā no 2016. – 2020. gadam milj., EUR

Avots: Autore izveidota, pamatojoties uz VID mājas lapā pieejamās informācijas.

2016. gadā ieņēmumi bija 1.52 miljardi, savukārt 2017. gadā ir vērojams būtisks pieaugums par 182.92 miljoniem EUR. To var skaidrot ar minimālās algas pieaugumu. Savukārt 2018. gadā strauju pieaugumu nenovēro, tas ir tikai 20.48 miljonus vairāk. Attiecīgi šajā gadā nodokļu reforma nav ietekmējusi strauju iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu pieaugumu, kaut gan minimālā alga pieauga par 50 EUR un nodoklis samazinājās uz 20% iepriekšējo 23% vietā. To pamato palielinātais diferencētais neapliekamais minimums un atvieglojums par apgādībā esošu personu. Līdz ar to bija jāmaksā mazāks iedzīvotāju ienākuma nodoklis valstī. 2019. gadā atkal var novērot ļoti strauju IIN ienākumu palielināšanos par 223.11 miljoniem EUR, toties 2020. gadā samazinājumu Covid-19 pandēmijas dēļ, kas veicināja algu samazināšanu un bezdarba palielināšanos. Vispārīgi ieņēmumi no IIN ir vērtējami, kā stabili ar nelielām izmaiņām.

Visus šos ieņēmumus administrē finanšu ministrija un sadala tos starp valsts un pašvaldību budžetiem. No 2021. gada Iedzīvotāju ienākuma nodokļa sadalījums pa budžetiem Latvijā ir:

- 25% pamatbudžetā;
- 75% pašvaldību budžetā.⁸⁷

Iepriekšējais sadalījums bija 80% valsts budžetā un 20% pašvaldības budžetā. Šis ir rādītājs valsts mērķim veicināt pašvaldību darbu un dot iespēju attīstīties arī mazajām pilsētām.

Trešais svarīgais nodoklis SIA darbaspēka aprēķinā ir **Valsts Sociālās Apdrošināšanas**

⁸⁷ Finanšu ministrija, Nodokļu ieņēmumu sadalījums pa budžetiem 2021. gadā, publicēts (2020), pieejams, <https://www.fm.gov.lv/lv/nodoklu-ienemumu-sadalijums-pa-budzetiem-2021-gada>, [skatīts 31.05.2021].

Obligātās Iemaksas (VSAOI). Ikviens cilvēks var saskarties ar risku zaudēt darba ienākumus sakarā ar personas slimību, invaliditāti, maternitāti, paternitāti, bērna kopšanu, bezdarbu, vecumu, nelaiemes gadījumu darbā vai saslimšanu ar arodslimību. Tādēļ ikvienai personai, kas būs veikusi sociālās apdrošināšanas iemaksas ir tiesības saņemt attiecīgos sociālās apdrošināšanas pakalpojumus. Valsts ir izstrādājusi tādu sociālās apdrošināšanas kopumu, kas pasargātu iedzīvotājus. Tas ir ar likumu noteikts obligāts maksājums speciālā budžeta kontā un dod tiesības sociāli apdrošinātai personai saņemt likumā noteiktos sociālās apdrošināšanas pakalpojumus.

Pašlaik Latvijā valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas regulē LR likums “Par valsts sociālo apdrošināšanu”, kas ir pieņemts 1.oktobrī 1997.gadā un stājās spēkā 1. janvārī 1998. gadā.⁸⁸

Ja darba ņēmējs ir apdrošināts visiem sociālās apdrošināšanas veidiem, tad obligāto iemaksu likmes sadalījums kopš 2020. gada ir šāds:

- 1) valsts pensiju apdrošināšanai – 23,91%;
- 2) sociālajai apdrošināšanai bezdarba gadījumam – 1,60%;
- 3) sociālajai apdrošināšanai pret nelaiemes gadījumiem darbā un arodslimībām – 0,66%;
- 4) invaliditātes apdrošināšanai – 2,29%;
- 5) maternitātes un slimības apdrošināšanai – 3,47%;
- 6) vecāku apdrošināšanai – 1,16%;
- 7) veselības apdrošināšanai – 1,00%.⁸⁹

No 2018.gada 1.janvāra tika pieņemts vēl viens jauns sociālās apdrošināšanas veids “Veselības apdrošināšana”, bet tas stājās spēkā tikai 13.aprīlī 2019.gadā.⁹⁰ Veselības apdrošināšana dod tiesības personai saņemt no valsts budžeta līdzekļiem apmaksātus veselības aprūpes pakalpojumus, bet izņēmums ir mikrouzņēmuma darbinieki, patentmaksas maksātāji un sezonas laukstrādnieki – šīs minētās nodokļu maksātāju grupas nav pakļautas veselības apdrošināšanai.

Neskatoties uz to šādas nodokļu likmes nepastāv jau no laika gala. Līdzīgi kā iepriekš minētie nodokļi, arī VSAOI piedzīvoja izmaiņas 2018. gada 1.janvārī lielajās nodokļu reformās. Sociālais nodoklis tika palielināts par 1% un šīs iemaksas novirzītas veselības aprūpes finansēšanai. Bet, kā izrādās, 2019. gadā valdība konstatēja, ka šī sistēma par veselības pakalpojumu sniegšanu divdesmit vienai īpaši valsts aizsargāto iedzīvotāju grupai nedarbojas,

⁸⁸ LR likums Par valsts sociālo nodokli, pieņemts 01.10.1997, pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/45466-par-valsts-socialo-apdrosinasana>, [skatīts 02.04.2021].

⁸⁹ Valsts ieņēmumu dienests, Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, pieejams, <https://www.vid.gov.lv/lv/valsts-socialas-apdrosinasanas-obligatas-iemaksas>, [skatīts 25.04.2021].

⁹⁰ LR likums Par valsts sociālo nodokli, pieņemts 1.10.1997, pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/45466-par-valsts-socialo-apdrosinasana>, 4. pants, 7. apakšpunkts.

jo dažādās valsts datu bāzes nespēj savā starpā komunicēt tā, lai apkopotu cilvēku grupas, kam pienākas šie pakalpojumi.⁹¹

Sociālajai apdrošināšanai obligāti pakļautās personas:

- visi 15 gadu vecumu sasniegušie darba ņēmēji;
- personas, kuras kopj bērnu, kas nav sasniedzis pusotra gada vecumu, un saņem bērna kopšanas vai vecāku pabalstu;
- personas, kuras saņem bezdarbnieka pabalstu;
- invalīdi, kuri nav reģistrēti kā darba ņēmēji vai nav obligāti sociāli apdrošināti kā pašnodarbinātie;
- personas, kuras saņem bērna invalīda kopšanas pabalstu;
- personas, kuras saņem maternitātes, paternitātes vai slimības pabalstu;
- personas, kuras saņem atlīdzību par adoptējamā bērna aprūpi;
- personas, kuru laulātais (kam piešķirts diplomātiskais rangs saskaņā ar Diplomātiskā un konsulārā dienesta likumu) pilda diplomātisko un konsulāro dienestu;
- pašnodarbinātie.
- visi 15 gadu vecumu sasniegušie iekšzemes darba ņēmēji pie darba devēja — ārvalstnieka;
- visi 15 gadu vecumu sasniegušie ārvalstu darba ņēmēji pie darba devēja — ārvalstnieka.⁹²

Pēc VSAOI likuma valsts sociālajai apdrošināšanai var pievienoties arī brīvprātīgi.⁹³ Brīvprātīgās iemaksas administrē Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra.

Vēl viena būtiska likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” daļa ir sociālās apdrošināšanas iemaksu maksātāju grupas:

- Darba devējs;
- Darba ņēmējs;
- Iekšzemes darba ņēmējs pie darba devēja – ārvalstnieka;
- Ārvalstu darba ņēmējs pie darba devēja – ārvalstnieka.⁹⁴

Darba devējs ir “juridiskā vai fiziskā persona, tiesībspējīga personālsabiedrība, citas Eiropas

⁹¹LSM. LV, Veselības apdrošināšanas sistēmu plāno atlikt vēl par gadu, pieejams, <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/veselibas-apdrosinasanas-sistemu-plano-atlikt-vel-par-gadu.a384883/>, [skatīts 24.05.2021].

⁹² Valsts ieņēmumu dienests, Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, pieejams, <https://www.vid.gov.lv/lv/valsts-socialas-apdrosinasanas-obligatas-iemaksas>, [skatīts 24.05.2021].

⁹³ Valsts ieņēmumu dienests, Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, pieejams, <https://www.vid.gov.lv/lv/valsts-socialas-apdrosinasanas-obligatas-iemaksas>, [skatīts 24.05.2021].

⁹⁴ LR Likums par valsts sociālo apdrošināšanu, pieņemts 1.10.1997, pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/45466-par-valsts-socialo-apdrosinasanu>, [skatīts 21.04.2021].

Savienības dalībvalsts, Šveices Konfederācijas vai Eiropas Ekonomikas zonas dalībvalsts (turpmāk — cita dalībvalsts) nodokļu maksātājs vai citas dalībvalsts komersanta filiāle (pastāvīgā pārstāvniecība), vai personāla nomnieks, kas izmanto tāda mikrouzņēmuma pakalpojumus, kurš sniedz darbaspēka nodrošināšanas pakalpojumus, kā arī iekšzemes nodokļu maksātājs — ārvalsts nodokļu maksātāja iznomāta personāla nomnieks, kas pats nodarbina darba ņēmēju vai apmaksā darba ņēmēja darbu”.⁹⁵ Tādējādi darba devējs ir atbildīgais par darba ņēmēja sociālā nodokļa nokasu. Darba ņēmēji:

- 1) paši neaprēķina un neveic obligātās sociālās apdrošināšanas maksājumus,
- 2) nav atbildīgi par to, ka darba devējs nav izpildījis šo savu pienākumu,
- 3) no savas darba algas vai cita veida atlīdzības par veikto darbu atdod budžetā tikai daļu no noteiktās kopējās sociālās apdrošināšanas maksājumu likmes (10.50% no 34.09%). Otru daļu budžetā (23.59%) maksā darba devējs no saviem līdzekļiem.⁹⁶

Darba devēja un darba ņēmēja obligāto iemaksu objekts ir visi algotā darbā aprēķinātie ienākumi, no kuriem jāietur sociālais nodoklis un iedzīvotāju ienākuma nodoklis, atskaitot neapliekamo minimumu, nodokļu atvieglojumus un attaisnotos izdevumus, par kuriem nodokļu maksātājam ir tiesības samazināt apliekamo ienākumu. Ja darba ņēmējs ir apdrošināts visiem sociālās apdrošināšanas veidiem, obligāto iemaksu likme ir 34,09 %, no kuriem 23,59 % maksā darba devējs un 10,50 % – darba ņēmējs. Darba devējs aprēķina obligāto iemaksu apmēru, kas jāveic par katru darba ņēmēju, reizinot obligāto iemaksu objektu ar obligāto iemaksu likmi. Tabulā 3.5. darba autore ir apkopojusi obligāto iemaksu likmes izmaiņas Latvijā no 2016. gada līdz 2021. gadam.

⁹⁵ turpat

⁹⁶ Ketners, K., Lukašina O. (2008), *Nodokļi Eiropas Savienībā un Latvijā*, Merkūrijs LAT, 237 lpp, 203.lpp

Obligāto sociālo iemaksu likmes Latvijā SIA darba ņēmējiem un darba devējiem no 2016. gada līdz 2021. gadam

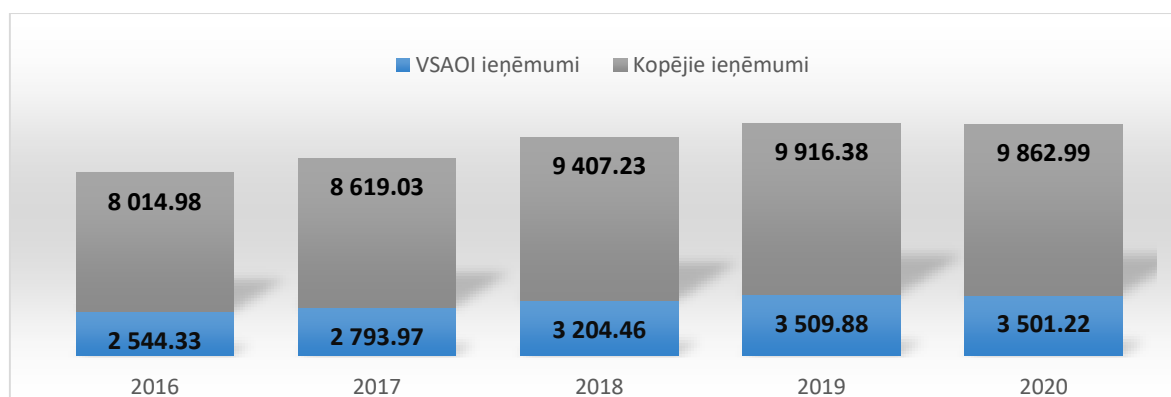
Sociāli apdrošināmās personas	2017		2018		2019		2020		2021	
	DN likmes daļa (%)	DD likmes daļa (%)	DN likmes daļa (%)	DD likmes daļa (%)	DN likmes daļa (%)	DD likmes daļa (%)	DN likmes daļa (%)	DD likmes daļa (%)	DN likmes daļa (%)	DD likmes daļa (%)
Darba ņēmējs (vispārējā kārtībā)	10.50	23.59	11	24.09	11	24.09	11	24.09	10.50	23.59
Pensionāra likmes	9.16	20.57	9.56	21.31	9.56	21.31	9.56	21.31	9.25	20.77
Izdienas pensionāra vai valsts speciālās pensijas saņēmēja	9.16	21.85	9.56	22.52	9.56	22.52	9.56	22.52	9.76	21.94
Persona-brīvības atņemšanas laikā	8.85	19.89	9.17	20.40	9.17	20.40	9.17	20.40	8.87	19.93

Avots: Autores izveidots, pamatojoties uz IFinances mājas lapā pieejamās informācijas.⁹⁷

Kā redzams 3.5. tabulā sociālo iemaksu likme nemainās atkarībā no apliekamās bāzes lieluma. Attiecībā pret darba algu, sociālo nodokli iedala darba ņēmēja un darba devēja daļās. Darba ņēmēja daļa tiek aprēķināta un maksāta no darbinieka ienākumiem, bet darba devēja daļa no darba devēja puses papildus darbinieka algai. Darba devējs ir atbildīgs par darba ņēmēja sociālo iemaksu aprēķināšanu un iemaksu veikšanu valsts budžetā. Darba ņēmējam sociālo iemaksu likmes ir atšķirīgas - darba spējas vecumā, valsts pensijas un izdienas pensijas saņēmējiem, invalīdiem, kā arī darbiniekiem, kuriem piemērots brīvības atņemšanas laiks (skat.3.5.tab.). Sociālo iemaksu likme darba ņēmējam 2017. gadā bija 10.50%, bet darba devēja sociālo iemaksu likme 2017. gadā bijusi 23.59%. Pēc Latvijā ieviestajām reformām, kurās bija paredzēts 1% novirzīt iedzīvotāju veselības apdrošināšanai, darba ņēmēja sociālo iemaksu likmes daļa tika palielināta par 0.5 %, sasniedzot 11%. Savukārt darba devēja sociālo iemaksu likmes daļa arī tika palielināta par 0.5%, sasniedzot 24.09%. Turpmākos divus gadus darba ņēmēja un darba devēja sociālo iemaksu likmes daļas ir palikušas nemainīgas. 2021. gadā nodokļa likme atkal ir samazināta par 1%.

Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas sastāda vislielāko ienākumu daļu valsts budžetā un kaut mazākās izmaiņas tās likmē, pamatīgi ietekmē arī ieņēmumu daudzumu. Kā redzams 3.3. attēlā, arī 1% izmaiņas VSAOI likmē 2018.gadā spēja radīt lielāku ienesumu valsts budžetā, bet darbiniekiem šis tieši pretēji nozīmē mazāku algas apjomu.

⁹⁷ I Finances.lv, Nodokļu likmes, pieejams, <https://ifinances.lv/lapas/nodoklu-likmes>, [skatīts 31.05.2021].

3.3. att. Kopējie ieņēmumi un VSAOI ieņēmumi Latvijā no 2016 – 2020. gadam, milj. EUR

Avots: Autores izveidots, pamatojoties uz VID mājas lapā pieejamās informācijas.

Attēlā 3.3. apkopotie dati parāda VSAOI ieņēmumus budžetā ne tikai no SIA, bet arī no pārējām juridisko personu kategorijām. Neskatoties uz to, tas tik un tā ir labs rādītājs nodokļa nelielo izmaiņu ietekmei. Šie rezultāti parāda, ka ieņēmumi budžetā no sociālajām iemaksām laika posmā no 2016. gada līdz 2020. gadam ik gadu pieaug (skat.3.8.att.). 2016. gadā sociālo iemaksu ieņēmumi budžetā sastādīja 2.54 miljardus EUR. Vislielākais sociālo iemaksu ieņēmumu apmēra pieaugums vērojams 2018. gadā, kas salīdzinot ar 2016. gadu un 2017. gadu pieauga par 410,49 miljoniem, sasniedzot 3.2 miljardus EUR. Šis pieaugums ir ļoti būtisks un straujš, kas izskaidrojams ar 2018. gada nodokļu reformām, kad tika palielināta sociālā nodokļa likme par 1%, kā arī ar to, ka pašnodarbinātajiem un autoratlīdzības maksātājiem sociālās iemaksas pensiju apdrošināšanai bija jāveic obligāti 5% apmērā no ieņēmumiem. Kā redzams pieaugums turpinās arī 2019. gadā. Apskatot 2020. gada ieņēmumus, var secināt, ka tie ir gandrīz vienādi ar 2019. gadu un nav saskatāms būtisks kritums šajos rādītājos. Iespējamais iemesls būtiska pieauguma neesamībai ir Covid-19 pandēmija, kuras laikā daudzi iedzīvotāji zaudējuši iespēju strādāt vai strādā ar lieliem ierobežojumiem, tāpēc darba apjoms ir krities un arī ieņēmumi no kuriem varētu samaksāt VSAOI ir mazinājušies.

Valsts iekasētais VSAOI tālāk tiek sadalīts divās daļās - 2.78% no ieņēmumiem nonāk valsts pamatbudžetā, bet 97.22 % - valsts speciālā budžetā. Speciālais budžets ir tieši paredzēts šī nodokļa mērķu izpildei, bet valsts budžets – valsts attīstības nodrošināšanai.

Sabiedrībai ar ierobežotu atbildību vēl papildus Uzņēmuma ienākuma nodoklim, Iedzīvotāju ienākuma nodoklim un Valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām ir jāveic arī **Riska valsts nodevas** nomaksa. Šo nodevas iekasēšanu regulē Ministru kabineta noteikumi Nr. 795, kas stājas spēkā 2021. gada 1. janvārī.⁹⁸ Valsts nodevu, kas ir 0.36 EUR

⁹⁸ Ministru kabineta noteikumi Nr.795, Noteikumi par uzņēmējdarbības riska valsts nodevu 2021. gadā, pieņemts 17.12.2020, pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/319706-noteikumi-par-uznemejdarbibas-riska-valsts-nodevu-2021-gada>, [skatīts 31.05.2021].

apmērā, ir pienākums aprēķināt ikvienam darba devējam, un tā tiek ieskaitīta darbinieku prasījumu garantijas fondā. Gadījumā ja darba devējam iestājas maksātnespējas process, tad tā ir kā garantija darbiniekam saņemt savu neizmaksāto algu. Valsts nodevu darba devējs aprēķina par katru darbinieku, ar kuru noslēgtas darba tiesiskās attiecības. Valsts nodevu par pārskata mēnesi darba devējs samaksā līdz nākamā mēneša divdesmit trešajam datumam, to ieskaitot valsts vienotajā kontā.⁹⁹

Iepriekš minētie nodokļi bija attiecināmi tieši uz SIA Latvijā, bet salīdzinājumam tālāk tiks izpētīti attiecināmie nodokļi Sabiedrībai ar ierobežotu atbildību Igaunijā (turpmāk - OU).

Igaunijā OU maksājāmie nodokļi ir tie paši kas Latvijā – UIN, IIN un VSAOI.

Uzņēmumu ienākuma nodokli Igaunijā nosaka 1999. gada 15. decembrī pieņemtais “Ienākuma nodokļa likums”, kas stājās spēkā 2000. gada 1.janvārī. Šis likums nosaka nodokļa noteikumus un likmes gan fiziskām, gan juridiskām personām.

Reformas rezultātā tika ieviesta jauna sistēma peļņas aplikšanai ar nodokli. Tā paredzēja, ja peļņa tiek sadalīta dividendēs, tad šis nodoklis ir jāmaksā, bet ja šo peļņu reinvestē uzņēmumā, tad uzņēmums no UIN ir atbrīvots.¹⁰⁰ Sistēmas mērķis bija veicināt uzņēmējdarbību un paātrināt ekonomisko izaugsmi, jo neapliekot ar nodokli nesadalīto peļņu, uzņēmumi tiek stimulēti attīstīties un investēt savus pašu nopelnītos līdzekļus turpmākai attīstībai. Tas veicina arī uzņēmuma konkurētspēju un vērtību.

Kopš 2015. gada 1. janvāra, UIN nodokļa likme ir 20% un koeficients ko piemēro aplikamajai bāzei ir 0.8, kas ir nemainīgs līdz pat šim brīdim. Ar nodokli aplik:

- uzņēmuma sadalīto peļņu taksācijas periodā,
- dāvanas, ziedojumus, reprezentācijas izdevumus,
- izdevumus un maksājumus, kas nav saistīti ar uzņēmējdarbību,
- jebkuri labumi, pakalpojumi, kurus darba devējs piešķir darba ņēmējam.

Taksācijas periods ir viens mēnesis un nodoklis jāsamaksā līdz nākošā mēneša 10. datumam. Ja tiek izmaksāts kāds labums darbiniekam bez darba algas (slēptā sadalītā peļņa), to aplik ar nodokli 20%, daļa ar koeficientu 0.8 un ar sociālo nodokli (33%). Jo tas tiek uzskatīts kā ar saimniecisko darbību nesaistīts darījums. UIN par izmaksātajām dividendēm maksā dividenžu izmaksātājs. Ja dividendes izmaksā juridiskai personai, likums atļauj neaplikt saņemtās dividendes ar nodokli, ja:

⁹⁹ Valsts ieņēmumu dienests, Uzņēmējdarbības Riska valsts nodeva, pieejams, <https://www.vid.gov.lv/lv/uznemejdarbibas-riska-valsts-nodeva>, [skatīts 24.04.2021].

¹⁰⁰ Prohorovs, A. (2017). *Uzņēmuma ienākuma nodoklis Latvijā un Igaunijā: tā ietekme uz uzņēmējdarbību, investīcijām, bez līmeņa, nodokļu ieņēmumiem un valsts ekonomisko izaugsmi*, Apgāds Zinātne, 256 lpp.

- tās izmaksā meitas uzņēmumiem, kas atrodas Eiropas Ekonomiskajā zonā vai Šveicē un uzņēmumam pieder vismaz 10% akciju tajā;
- izmaksātās dividendes citiem ārvalstu uzņēmumiem, kuros Igaunijas uzņēmumam pieder vismaz 10 % akciju, tikušas pakļautas uzņēmuma ienākuma nodoklim citā valstī.

Šo Igaunijā ieviesto reformu Anatolijs Prohorovs 2017. gadā salīdzina ar Latvijas UIN noteikumiem un min, ka “zemākas darbaspēka izmaksas Igaunijā salīdzinājumā ar Latviju vēl jo vairāk paaugstina Igaunijas uzņēmumu konkurētspēju Baltijas reģionā. Ņemot vērā to, ka visi Igaunijas uzņēmumi, sākot ar 2000. gadu, uzņēmuma nodokli maksā nevis no nopelnītā peļņas apjoma, bet gan no dividendēs sadalāmās peļņas, var secināt, ka gadījumos, ja konkrēts Igaunijas uzņēmums vispār nesadala peļņu dividendēs, uzņēmuma ienākuma nodokļa likme ir vienāda ar nulli. Salīdzinājumā ar Latviju tas vēl vairāk paaugstina Igaunijas uzņēmumu konkurētspēju iekšējā un starptautiskajā tirgū”.¹⁰¹ Tomēr gadu vēlāk arī Latvija mainīja UIN noteikumu politiku un pieņēma tādus pašus likumus, kas Latvijai ļāva nedaudz uzlabot arī savu konkurētspēju.

Atšķirības, kas pastāv abu valstu nodokļa reformu starpā ir nelielas. Pirmkārt, Igaunijā sadalītajā peļņā, ko apliek ar nodokli tiek pieskaitīta arī slēptā sadalītā peļņa, kas sevī iekļauj labumus, kurus no darba devēja saņem darbinieki, un tie ir ar saimniecisko darbību nesaistīti izdevumi - dāvanas, ziedojumi, reprezentācijas izdevumi. Latvijā blakus bonusi, kas tiek maksāti darbiniekiem tiek pieskaitīti algai un aplikti ar nodokļiem vispārējā kārtībā. Otrkārt, likumdošana abās valstīs ir līdzīga, bet Latvijā šim nodoklim ir divi atsevišķi likumi “Iedzīvotāju ienākuma nodoklis” un “Uzņēmuma ienākuma nodoklis”, kas to regulē, bet Igaunijā ir viens - “Ienākuma nodoklis”. Tādējādi, Igaunijā tas ir nepārskatāmāks un lietotājam sarežģītāk saprotams. Treškārt, atšķirība abu valstu pieņemto reformu starpā ir uzņēmuma ienākuma nodokļa deklarāciju aizpildīšanā un iesniegšanā. Igaunijā informāciju par savu saimniecisko darbību uzņēmums iesniedz aizpildot 2020.gada 1.jūlijā ieviesto TDS formu (Declaration of income and social tax, unemployment insurance premiums and contributions to mandatory funded pension).

Lai uzskatāmi parādītu mēneša laikā samaksātos darba spēka nodokļus, kā arī uzņēmuma sadalīto peļņu TSD formā, uzņēmumam jāaizpilda deklarācija un astoņi pielikumi:

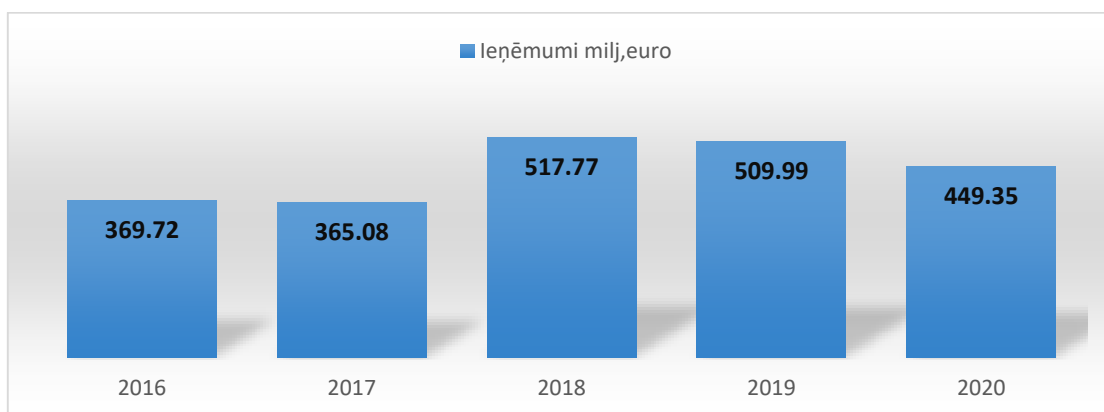
- 1. pielikums** par izmaksātajām algām, iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksājumiem, sociālajām iemaksām, iemaksām pensiju fondā, bezdarba apdrošināšanu;
- 2. pielikums** par nerezidentiem izmaksātajām summām (algas, sociālās iemaksas un pārējie ieturētie nodokļi);

¹⁰¹ Prohorovs A. (2017). *Uzņēmuma ienākuma nodoklis Latvijā un Igaunijā: tā ietekme uz uzņēmējdarbību, investīcijām, bez līmeņa, nodokļu ieņēmumiem un valsts ekonomisko izaugsmi*, Apgāds Zinātne, 256 lpp.

3. **pielikums** par izmaksāto uzņēmuma peļņas daļu nerezidentiem un avansa ienākuma nodoklis no kredītiestādes peļņas;
4. **pielikums** “Īpašās priekšrocības” par papildus labumiem, kas paredzēti darbiniekiem (izmitināšanas izmaksu apmaksa, apdrošināšanas prēmijas);
5. **pielikums** par dāvinājumiem, ziedojumiem un izklaides izmaksām;
6. **pielikums** par ar saimniecisko darbību nesaistītām izmaksām;
7. **pielikums** par peļņas un dividenžu izmaksu;
8. **pielikums** Ieņēmumi, kas gūti no starptautiskajiem preču un pasažieru pārvadājumiem pa jūru.¹⁰²

Neskatoties uz lielo pielikumu skaitu, deklarācijas aizpildīšana ir salīdzinoši vienkārša. Igaunijā šī deklarācija jāiesniedz katru mēnesi, tāpat arī Latvijā. Toties kā būtisku atšķirību deklarāciju aizpildīšanai un iesniegšanai Latvijā un Igaunijā var minēt, ka Latvijā ir divas dažādas atskaites - Ikmēneša ziņojums par VSAOI un IIN un uzņēmuma ienākuma nodokļa deklarācija, bet Igaunijā tas ir viens kopējs dokuments. Nodokļu atgriešana Igaunijā notiek arī ar TSD formas aizpildīšanu, Latvijā tas ir iespējams tikai reizi gadā, iesniedzot UIN deklarāciju. Deklarācijas iesniegšana ne vienmēr nodrošina uzņēmumam iespēju saņemt atpakaļ valstij pārmaksātos nodokļus, ļoti bieži uzņēmējiem ir vēl jāpiemaksā valstij par gada laikā aprēķinātajiem nodokļiem.

Labs rādītājs šo reformu salīdzināšanā ir arī kopējie UIN ieņēmumi valsts budžetā, tāpēc salīdzinājumam darba autore attēlā 3.4. ir atspoguļojusi Uzņēmuma ienākuma nodokļa ieņēmumus Igaunijā laika posmā no 2016. gada līdz 2020. gadam.

3.4. att. Uzņēmuma ienākuma nodokļa ieņēmumi Igaunijā no 2016.gada līdz 2020. gadam, milj. EUR

¹⁰² Republic of Estonia, Tax and Customs Board, Form TSD and certificates 2021, pieejams, <https://www.emta.ee/ru/biznes-klient/dohody-rashody-oborot-pribyl/formy-nalogovyh-deklaracij/formy-tds>, [skatīts 25.05.2021].

3.4. attēlā var redzēt, ka 2016. gadā un 2017. gadā Uzņēmuma ienākuma nodokļa ieņēmumi ir stipri līdzīgi, bet 2018. gadā ir straujš kāpums par 152.69 miljoniem EUR. Kā arī turpmākos gados nav novērojams straujš pieaugums, bet gan neliels kritums 2019. gadā par 7.78 miljoniem. 2020. gadā ir lielāks kritums par 60.64 miljoniem, bet iemesls varētu būt saistīts ar Pasaulē epidemioloģisko situāciju, kur strauji uzņēmumiem samazinājās ienākumi, daudzi uzņēmumi pilnībā apturēja savu darbību, līdz ar ko uzņēmumiem nebija peļņas, lai izmaksātu dividendes.

Pēc šī brīža situācijas abās valstīs ir grūti izdarīt secinājumus, vai Igaunijā ir izdevīgāk reģistrēt saimniecisko darbību nekā Latvijā. Iespējams pirms reformām tas būtu viennozīmīgs jā, bet tā kā šobrīd abās valstīs ir jau pat līdzīga likumdošana un tikai dažas nenožīmīgas atšķirības, tad var uzskatīt, ka abām valstīm ir vienlīdzīgas priekšrocības UIN ziņā.

Iedzīvotāju ienākuma nodokli Igaunijā Sabiedrībām ar ierobežotu atbildību regulē valsts izdotais "Ienākuma nodokļa likums", tas tiek attiecināts uz nodokļa nomaksu gan fiziskām personām, gan uzņēmumiem.¹⁰⁴ Likums ir spēkā no 2000. gada 1.janvāra un paredz IIN likmi 20%. Igaunijā likme nav mainījusies kopš 2015. gada, kas parāda stabilitāti šajā nodokļu sektorā. IIN tiek ieturēts no apliekamā ienākuma (darba algas), kuru pēc aprēķina iegūst atņemot no bruto algas attaisnotos izdevumus (bezdarba apdrošināšanu, iemaksas pensiju fondā un neapliekamo minimumu). Valsts iedzīvotāji - rezidenti to maksā no kopējiem saviem ienākumiem, nerezidenti maksā tikai no ienākumiem, kas gūti Igaunijā. IIN ir jāmaksā par ienākumiem no:

- 1) Darba algas;
- 2) Uzņēmējdarbības;
- 3) Gūtā labuma no īpašuma izīrēšanas un nomas;
- 4) Ienākumiem no licences un īres maksājumiem;
- 5) Procentiem;
- 6) Dividendēm;
- 7) Kapitāla pieauguma;
- 8) Pensijām un stipendijām;
- 9) juridiskas personas ienākumiem, kas atrodas zemu nodokļu teritorijā.¹⁰⁵

¹⁰³ Statistics Estonia, Statistical database, pieejams, https://andmed.stat.ee/en/stat/majandus__rahandus__valitsemissektori-rahandus__maksud/RR01/table/tableViewLayout1, [skatīts 17.04.2021].

¹⁰⁴ Riigi Taetaja, Income Tax Act, pieņemts 15.12.1999., pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530012014003/consolide>, [skatīts 02.03.2021].

¹⁰⁵ Riigi Taetaja, Income Tax Act, pieņemts 15.12.1999., pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530012014003/consolide>, [skatīts 02.03.2021].

Bet pirms nodokļa aprēķināšanas, kā minēts iepriekš, no algas atņem attaisnotos izdevumus. Bezdarba apdrošināšanu, kas ir 2.4% (darba devēja daļa ir 0.8% un darba ņēmēja – 1.6%), iemaksas pensiju fondā – 2% un neapliekamo minimumu atkarībā no algas lieluma. Neapliekamais minimums Igaunijā 2017. gadā bija aptuveni divas reizes lielāks nekā Latvijā par 115 EUR. Sākot ar 2018. gadu arī Igaunijā bija reformas un tika ieviests diferencētais neapliekamais minimums. Skatīt 3.6. tabulu.

3.6. tabula

Mēneša neapliekamais minimums Igaunijā no 2017. gada līdz 2021. gadam, EUR

Nosaukums	2017	2018	2019	2020	2021
Mēneša neapliekamais minimums	190	500	500	500	500
		(ienāk. līdz 1200 EUR/mēn.)	(ienāk. līdz 1200 EUR/mēn.)	(ienāk. līdz 1200 EUR/mēn.)	(ienāk. līdz 1200 EUR/mēn.)
		Aprēķina pēc formulas	Aprēķina pēc formulas	Aprēķina pēc formulas	Aprēķina pēc formulas
		(ienāk. no 1200 līdz 2100 EUR)	(ienāk. no 1200 līdz 2100 EUR)	(ienāk. no 1200 līdz 2100 EUR)	(ienāk. no 1200 līdz 2100 EUR)
		0	0	0	0
		(ienāk. virs 2100 EUR)	(ienāk. virs 2100 EUR)	(ienāk. virs 2100 EUR)	(ienāk. virs 2100 EUR)

Avots: Autores izveidots, pamatojoties uz Republic of Estonia Tax and Custom board mājas lapā pieejamās informācijas.¹⁰⁶

Tabulā 3.6. parādīts, ka no 2018. gada līdz 2021. gadam mēneša ienākumam līdz 1200 EUR tika piemērots maksimālais neapliekamais minimums 500 EUR. Mēneša ienākumiem no 1200 EUR līdz 2100 EUR neapliekamo minimumu aprēķina pēc formulas:

$$\text{Mēneša neapliekamais minimums} = 500 - 500/900 * (\text{mēneša ienākums} - 1200) \quad (3.3.)^{107}$$

Bet mēneša ienākumam virs 2100 EUR neapliekamais minimums ir nulle.

Neskatoties uz to, kad tiek sagatavota Gada ienākumu deklarācija, tad IIN tiek pārrēķināts, un tiek ņemta vērā gada ienākuma kopsummu un gada neapliekamais ienākums. No 2018. gada maksimālais gada neapliekamais minimums ir 6000 EUR, kuru piemēro gada

¹⁰⁶ Republic of Estonia, Tax and Customs Boards, Tax-free income calculation, pieejams, <https://www.emta.ee/eng/tax-free-income>, [skatīts 16.04.2021].

¹⁰⁷ Republic of Estonia. Tax and Customs Boards, Taxes, pieejams, <https://www.rahendusministeerium.ee/en/tax-and-customs-policy/taxes>, [skatīts 26.04.2021].

ienākumiem līdz 14400 EUR. Bet gada ienākumiem virs 25200 EUR, neapliekamo minimumu vispār nepiemēro. Diferencēto gada neapliekamo minimuma aprēķina pēc formulas:

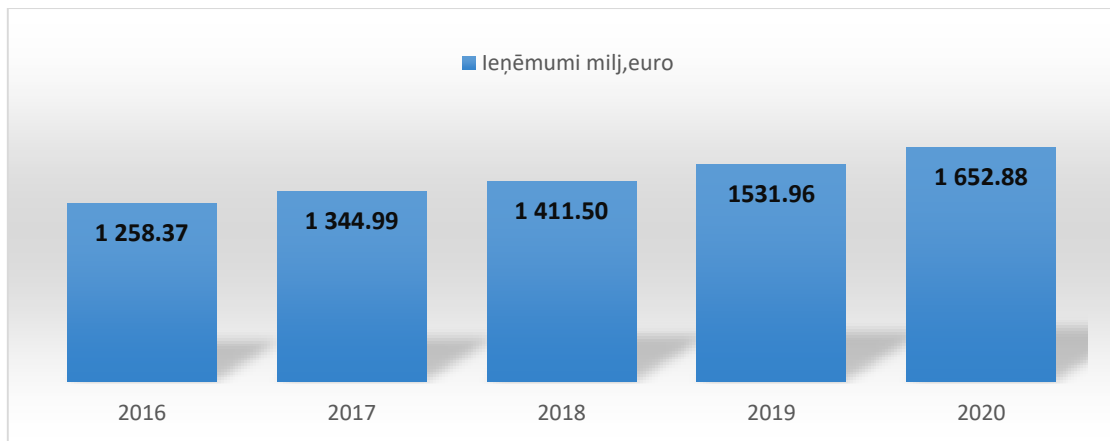
$$\text{Gada neapliekamais minimums} = 6000 - 6000/10800 * (\text{gada ienākums} - 14400) \quad (3.4.)^{108}$$

Igaunijā papildus minētajiem attaisnotajiem izdevumiem tiek piemēroti arī **atvieglojumi**, bet tas ļoti atšķiras no Latvijā pieņemtās aprēķināšanas kārtības. Igaunijā atvieglojumi attiecas tikai uz apgādībā esošiem bērniem un to piemēro iesniedzot gada ienākumu deklarāciju, nevis kā tas pieņemts Latvijā, aprēķinot darba algu. Atvieglojumus par apgādībā esošiem bērniem Igaunijā var saņemt sākot ar otro bērnu līdz 17 gadu vecumam, bet atvieglojumi par vienīgo bērnu nepienākas. Laika posmā no 2017. gada līdz 2021. gadam atvieglojumi par apgādībā esošo bērnu Igaunijā ir nemainīgs, tie ir 154 EUR mēnesī jeb 1848 EUR gadā.

Izanalizējot iedzīvotāju ienākuma nodokļa aplikamā ienākuma noteikšanu Latvijā un Igaunijā Sabiedrībām ar ierobežotu atbildību, darba autore secina, ka Igaunijā nodokļu sistēma ir ļoti vienkārša un saprotama, nepiemērojot atlaides vai atvieglojumus un nenosakot pārāk daudz neapliekamos ienākumus. Turpretī Latvijā ir noteikti daudz un dažādi neapliekamo ienākumu veidu, nodokļu likmes un atvieglojumi, kas protams ir izdevīgi nodokļu maksātājam, jo tādā veidā tiek samazināta maksājamo nodokļa summu, bet šīs nodokļu sistēmas administrēšana ir daudz sarežģītāka gan pašam nodokļu maksātājam, gan uzņēmumam, gan valsts ierēdņiem, pārbaudot iesniegtās gada ienākuma nodokļa deklarācijas. Vēl ļoti būtiska atšķirība starp neapliekamā minimuma noteikšanu Latvijā un Igaunijā ir tas, ka Igaunijā neapliekamais minimums tiek piemērots un aprēķināts konkrētā mēneša ienākumiem, bet Latvijā tiek ņemti vērā iepriekšējos mēnešos vidēji gūtie ienākumi un balstoties uz tiem noteikts neapliekamais minimums. Kā rezultātā Latvijā izmantotā neapliekamā minimuma metode ir precīza tikai tad, ja ienākumu lielums paliek nemainīgs iepriekšējos periodos. Šī iemesla dēļ iesniedzot gada ienākumu deklarāciju Latvijas iedzīvotājiem rodas nodokļu pārmaxa vai sliktākajā gadījumā nodokļu parāds valstij. Igaunijā nodokļu parāds iedzīvotājiem ir vērojams daudz retāk nekā Latvijā, jo Igaunijā izmantotā neapliekamā minimuma noteikšanas metode ir atbilstošāka.

Salīdzinājumam darba autore izveidoja arī 3.5.attēlu, kur apkopoti Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi Igaunijā laika posmā no 2016. gada līdz 2020. gadam.

¹⁰⁸ Republic of Estonia. Tax and Customs Boards, Taxes, pieejams, <https://www.rahandusministeerium.ee/en/tax-and-customs-policy/taxes>, [skatīts 26.04.2021].

3.5. att. IIN ieņēmumi Igaunijā no 2016. gada līdz 2020. gadam, milj.EUR

Avots: Autores izveidots, pamatojoties uz Statistics Estonia (2020). State budget tax revenues, https://andmed.stat.ee/en/stat/majandus__rahandus__valitsemissektori-rahandus__maksud/RR01

Kā redzams attēlā no 2016. gada līdz 2020. gadam iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi katru gadu tikai pieaug, kas vērtējams pozitīvi. Kopš 2016.gada ieņēmumi pieauga par 394.51 miljoniem EUR, kaut gan šo gadu laikā arī Igaunija piedzīvoja dažādus faktoros, kam vajadzēja radīt budžeta ieņēmumu samazinājumu, bet tas netika novērots. Kā labu piemēru var minēt 2020.gadu, kad Covid-19 pandēmijas rezultātā IIN ienākumiem vajadzēja samazināties, samazināto darba iespēju dēļ, bet ieņēmumi tieši pretēji palielinājās par 120.92 miljoniem EUR.

Kopumā tas parāda IIN ienākumu stabilitāti Igaunijā un ir kā labs rādītājs uzņēmēju drošībai. Reti piedzīvotās izmaiņas nodoklī iepriekš un stabilitāte budžetā, liecina, ka nodokļa izmaiņas vismaz tuvāko gadu laikā netiks piedzīvotas. Tas ir izdevīgi uzņēmējiem, jo viņi spēj domāt par uzņēmuma ilgtspējīgu attīstību un neuztraukties, par pēkšņām izmaiņām nodokļa aprēķinā. Toties Latvijā kaut vai nelielas, bet izmaiņas ir vērojamas katru gadu un rada nedrošību vietējiem komersantiem.

Igaunijā uz SIA ir attiecināms arī **Sociālais nodoklis**. To regulē likums “Sociālā nodokļa likums”, kas ir spēkā no 1. janvāra. 2001. gada. Sociālais nodoklis ir obligāts maksājums, kas nodokļu maksātājam tiek uzlikts, lai gūtu ienākumus, kas nepieciešami pensiju apdrošināšanai un valsts veselības apdrošināšanai.¹⁰⁹

Ar sociālo nodokli tiek aplikta algota darba kopējie ieņēmumi un nodoklis tiek maksāts pašvaldības budžetā. Igaunijā lielāko daļu no darba algas maksā darba devējs. Darba devēja daļai pamatlikme no 2015. gada ir bijusi nemainīga - 33%. Šī likme sadalās:

- 20% tiek izmantoti valsts pensiju apdrošināšanas finansēšanai;
- 13 % veselības apdrošināšanai.

¹⁰⁹ Riigi Teataja, Social tax Act, pieņemts 13.12.2000, pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/513062016008/consolide/current#para2>, [skatīts 01.06.2021].

Sociālo nodokli maksā:

- personas, kas veic ar nodokli apliekamus maksājumus - darba devēji (nodoklis tiek deklarēts *TSD* un tiek maksāts katru mēnesi);
- valsts, pagasta vai pilsētas uzskaitītās personas (nodoklis tiek deklarēts katru mēnesi).

Lai būtu nodrošinātas katram iedzīvotājam sociālās garantijas, Igaunijā ir noteikts mēneša minimālais sociālā nodokļa apmērs, kuru darba devējam ir pienākums samaksāt pašvaldības budžetā par katru darbinieku, neatkarīgi no tā ienākumiem. Minimālo sociālo nodokli nosaka minimālo algu reizinot ar valstī noteikto 33% (sociālā nodokļa) likmi. Tabulā 3.7. ir parādīts kā šis obligātās iemaksas apmērs ir mainījies no 2016.gada līdz 2020.gadam.

3.7. tabula

Mēneša minimālais sociālā nodokļa apmērs Igaunijā no 2016. - 2020. gadam, EUR

Gads	2016	2017	2018	2019	2020
Minimālais mēneša sociālo iemaksu apmērs	141.90	155.10	165.00	178.20	192.72

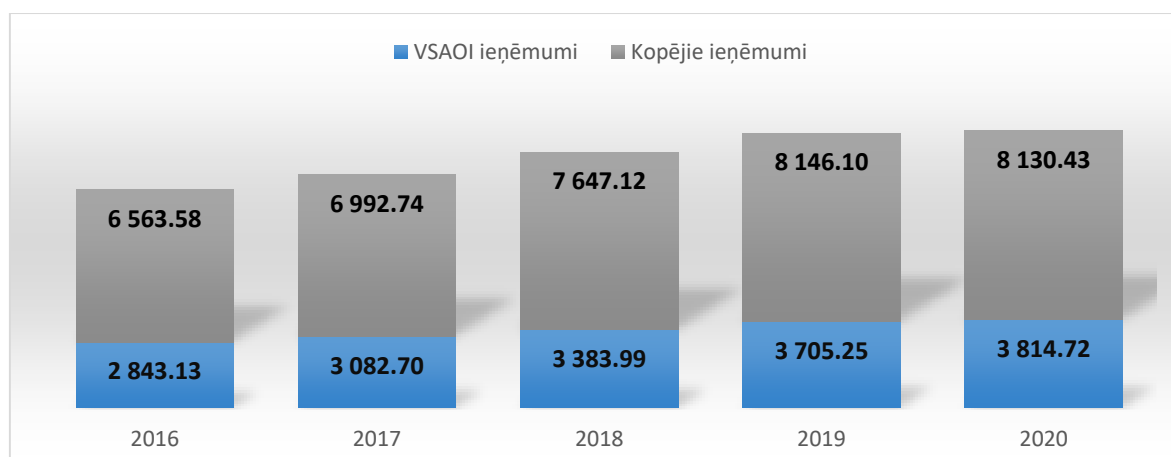
Avots: *Autores izveidots, pamatojoties uz Republic of Estonia Tax and Custom Board (2021). Tax rates.* <https://www.emta.ee/et/ariklient/tulu-kulu-kaive-kasum/maksumaarad>

Kā redzams 3.7. tabulā, mēneša minimālais sociālā nodokļa apmērs katru gadu tika palielināts un no 2016. gada līdz 2020. gadam pieaugums bija 50,82 EUR apmērā. 2021. gadā minimālais apmērs ir tāds pats kā 2020. gadā 192.72 EUR, kas veidojas no minimālo algu 584 EUR reizinot ar 33% sociālā nodokļa likmi ($584 \cdot 0,33 = 192.72$ EUR).

Igaunijā vēl papildus no algota darba algas tiek ieturēta un maksāta arī bezdarba apdrošināšanas iemaksa, kura ir sadalīta starp darba devēju (0.8 %) un darba ņēmēju (1.6%). Ja darba ņēmējs ir pensionārs, darba ņēmēja daļa 1.6% netiek ieturēta. Obligāta prasība Igaunijā ir arī pievienoties pensionēšanās programmai personām, kuras dzimušas pēc 1983.gada. Darba ņēmēji, kuri piedalās pensionēšanas programmā, maksā arī sociālās iemaksas pensiju fondā, 2% apmērā no bruto darba samaksas un valsts papildus piemaksā 4% no personas samaksātā sociālā nodokļa.¹¹⁰

Sociālā nodokļa ieņēmumi Igaunijā, tāpat kā Latvijā sastāda lielāko daļu no kopējā valsts budžeta. 3.6. attēlā ir parādīts kopējie un VSAOI ieņēmumi no 2016.gada līdz 2020.gadam.

¹¹⁰ Euraxess.ee, Pensions in Estonia, pieejams, <https://www.euraxess.ee/estonia/information-assistance/taxation-unemployment-and-pensions-estonia/pensions-estonia>, [skatīts 01.04.2021].

3.6. att. Kopējie un VSAOI ieņēmumi Igaunijā no 2016. gada līdz 2020. gadam, milj. EUR

Avots: Autores veidots attēls, pēc Igaunijas statistikas pārvaldes datiem¹¹¹

Igaunijas Statistikas pārvaldes sniegtā informācija liecina, ka ieņēmumi budžetā no sociālajām iemaksām laika posmā no 2016. gada līdz 2020. gadam ik gadu pieaug (skat.3.6.att.). 2016. gadā sociālo iemaksu ieņēmumi budžetā bija 2,84 miljardi EUR. Vislielākais sociālo iemaksu ieņēmumu apmēra pieaugums vērojams 2020. gadā, kas salīdzinot ar 2019. gadu pieauga par 11,47 miljoniem, sasniedzot 3,81 miljardus EUR. Igaunijā sociālo iemaksu ieņēmumi palielinās pakāpeniski, nav novērojams straujš pieaugums, kas liecina, ka nodokļu sistēma ir stabila. Apskatot 2020. gada ieņēmumus, var secināt, ka tie ir divkārtšojušies salīdzinot ar 2016. gadu. Igaunijas VSAOI ieņēmumus arī nav būtiski ietekmējusi Covid-19 pandēmija, jo nav novērojams nodokļu ieņēmumu kritums, toties kopējais budžets gan tika nedaudz ietekmēts un no 2019.gada samazinājās par 15,67 miljoniem EUR. Šāda situācija parāda nodokļu stabilitāti Igaunijā un līdzīgi kā ar IIN rada labāku vidi uzņēmējiem.

Kopumā salīdzinot uz SIA attiecināmos nodokļus Latvijā un Igaunijā, var secināt, ka normatīvais regulējums un maksājami nodokļi ir līdzīgi, atšķiras tikai nodokļa likmes, neapliekamā minimuma lielums un atvieglojumu piemērošana. Latvijā vēl papildus nodokļu maksājumiem ir jāveic Riska valsts nodeva, bet Igaunijā aprēķinot algu nepiemēro daudz un dažādus atvieglojumus. Tas Latvijas nodokļu aprēķināšanu sarežģī. Ja salīdzina reformu rezultātā radītās izmaiņas, tad 2018.gadā Latvijā ieviestās UIN reformas Igaunijā jau pastāvēja no 2000.gada. Pagāja 18 gadi līdz Latvija ieviesa tādas pašas izmaiņas, kas Igaunijai deva papildus uzņēmējdarbības izaugsmes iespējas. Abas valstis arī 2018.gadā ieviesa diferencēto neapliekamo minimumu, tādējādi mazinot nevienlīdzību. Šīs izmaiņas visvairāk skāra tieši Latvijas Uzņēmuma ienākuma nodokļa ieņēmumus. Tie strauji samazinājās 2018. gadā pēc reformām, kad uzņēmējiem nebija jāmaksā šis nodoklis no peļņas un vairāk naudas palika

¹¹¹ Statistics Estonia, Statistical database, pieejams, https://andmed.stat.ee/en/stat/majandus__rahandus__valitsemisspektori-rahandus__maksud/RR01/table/tableViewLayout1, [skatīts 18.04.2021].

uzņēmumu rīcībā, ko ieguldīt uzņēmuma attīstībā. Salīdzinot abu valstu ieņēmumus valsts budžetā no UIN, IIN un VSAOI, var secināt, ka UIN nodokļa ieņēmumi Latvijā bija lielāki nekā Igaunijā 2016. un 2017. gadā, tas izskaidrojams ar to, ka Igaunijā uzņēmēji maksāja UIN no sadalītās peļņa, bet Latvijā no aprēķinātās peļņas. Sākot ar 2018. gadu, kad Latvijā bija reformas situācija kراسi mainījās un Latvijā UIN ieņēmumi 2018. gadā samazinājās par 121.62 miljoniem, EUR, bet Igaunijā būtiski pieauga par 152.69 miljoni, EUR. Reforma ir ieviesusi savas korekcijas un Latvijas uzņēmēji savu peļņu ir reinvestējuši uzņēmumos, un nav izmaksājuši dividendes. 2019. gads iezīmē ļoti radikālas izmaiņas, kad Latvijā budžeta ieņēmumi ir tikai 44.78 miljoni EUR, bet Igaunijā tie ir 509.99 miljoni EUR. To varētu izskaidrot ar to, ka Latvijā dividendes tiek izmaksātas par pirms reformas periodiem, par kuriem nav jāmaksā UIN. Latvija sāk atgūties tikai 2020. gadā, kad ieņēmumi pieauga līdz 207.45 miljoniem EUR, Igaunijā bija samazinājums par 60.64 miljoniem EUR. To varētu attiecināt uz epidemioloģisko situāciju pasaulē, kad daudzi uzņēmumi apturēja savu darbību, vai arī neizmaksāja dividendes. Savukārt salīdzinot IIN ienākumus, var secināt, ka Latvijā ieņēmumi ir augstāki nekā Igaunijā, kas iespējams Igaunijas mazāka iedzīvotāju skaita dēļ. Kopumā IIN ieņēmumi nav ļoti mainīgi, tie ir konstanti katru gadu. Arī kopbudžeta ieņēmumi Latvijas budžetā ir lielāki nekā Igaunijā, 2020. gadā tie bija 9,86 miljardi EUR, kas ir par 1,73 miljardiem EUR vairāk. Katru gadu budžeta ieņēmumi abās valstīs tikai pieaug, kas liecina par stabilitāti nodokļu politikās. Vislielākos nodokļa ieņēmumus budžetā ienes VSAOI. Igaunijā VSAOI ir lielāks nekā Latvijā, bet abās valstīs ar katru gadu tikai konstanti pieaug.

Pēc iepriekš veiktās izpētes un salīdzinājuma, var secināt, ka drošāk, vieglāk un izdevīgāk ir reģistrēt SIA tieši Igaunijā. UIN abās valstīs sakrīt, IIN Igaunijā ir zemāks un VSAOI un neapliekamais minimums Igaunijā ir augstāks, kas darba devējam nozīmē lielāku peļņu un darba ņēmējam lielāku algu. Papildus arī nodokļu aprēķināšanas saprotamība un vieglums ir kā liels pluss Igaunijai.

3.2. Pašnodarbinātās personas maksājамie nodokļi (IIN, VSAOI)

Kā otru populārāko nodokļu maksātāju kategoriju darba autore apskatīs pašnodarbinātās personas un uz tām attiecināmos nodokļus. Šāda nodokļu maksātāju kategorija ir viena no fizisko personu grupām gan Latvijā, gan Igaunijā.

Pašnodarbinātās personas **Latvijā** ir saimnieciskās darbības veicējas, kas bezmaksas reģistrējušās Valsts ieņēmumu dienestā, kā nodokļu maksātājas.¹¹² Vienlaikus šīm personām ir

¹¹² Valsts ieņēmumu dienests, Saimnieciskās darbības veicēji, pieejams, <https://www.vid.gov.lv/lv/saimnieciskas-darbības-veicēji>, [skatīts 24.04.2021].

atļauts strādāt arī pie darba devēja. Nodokļi, kuri ir attiecināmi, ir atšķirīgi katrai pašnodarbinātajai personai. Tabulā 3.8. ir apkopota informācija ar nodokļu maksāšanas veidiem, no kuriem pašnodarbinātā persona var izvēlēties sev atbilstošākos.

3.8.tabula

Nodokļu maksāšanas veidi pašnodarbinātai personai Latvijā

Saimnieciskās darbības veicējs var izvēlēties vienu no nodokļu maksāšanas veidiem			
Maksāt VSAOI un IIN no saimnieciskās darbības ienākuma vispārējā kārtībā	Kļūt par samazinātās patentmaksas maksātāju, ja ir pensionārs vai persona ar I vai II grupas invaliditāti	Maksāt Mikrouzņēmuma nodokli	Pieteikt saimniecisko darbību (bez Saimnieciskās darbības reģistrācijas, ja gūst ienākumu no īpašuma un nav būtisku izdevumu)

Avots: Autores izveidota, pamatojoties uz Valsts ieņēmumu dienesta mājas lapu.¹¹³

Kā redzams 3.8. tabulā, tad pašnodarbinātās personas var izvēlēties vienu no četriem nodokļu maksāšanas režīmiem – VSAOI un IIN maksātājs, patentmaksas maksātājs, ja ir pensionārs vai I vai II grupas invalīds, mikrouzņēmuma nodokļa maksātājs vai neregistrēts saimnieciskās darbības veicējs.

Darba autore izpētīs pašnodarbinātās personas, kas maksā nodokļus vispārējā kārtībā. Obligāto iemaksu likme pašnodarbinātajam ir 31,07 % no obligāto iemaksu objekta. Obligāto iemaksu likmes sadalījums pa sociālās apdrošināšanas veidiem ir:

- pensiju apdrošināšanai – 23,91 %;
- invaliditātes apdrošināšanai – 1,68 %;
- maternitātes un slimības apdrošināšanai – 3,32 %;
- vecāku apdrošināšanai – 1,16 %;
- veselības apdrošināšanai – 1,00 %.¹¹⁴

Kā var secināt, tad viens liels pašnodarbinātās personas mīnus ir, ka netiek saņemta apdrošināšana bezdarba gadījumos. Šāda situācija ir ļoti liels šķērslis cilvēku motivācijai kļūt par šāda veida nodokļu maksātāju. Ja cilvēks tomēr nolemj kļūt par pašnodarbināto personu, tad lai reģistrētos obligātie kritēriji ir:

- darījumu regularitāte un sistemātiskums – trīs un vairāk darījumi gadā vai pieci un vairāk darījumi trijos gados;

¹¹³ Valsts ieņēmumu dienests, Saimnieciskās darbības veicēji, pieejams, <https://www.vid.gov.lv/lv/saimnieciskas-darbibas-veiceji>, [skatīts 24.04.2021].

¹¹⁴ Ministru kabineta noteikumi Nr. 786, Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu likmes sadalījumu pa valsts sociālās apdrošināšanas veidiem, pieņemts 17.12.2020, pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/319695-noteikumi-par-valsts-socialas-apdrosinasanas-iemaksu-likmes-sadalijumu-pa-valsts-socialas-apdrosinasanas-veidiem>, [skatīts 31.05.2021].

- ieņēmumi no darījuma pārsniedz 14 229 un vairāk eiro gadā, izņemot ienākumus no personiskā īpašuma (personiskai lietošanai paredzēto kustamo lietu – mēbeļu, apģērba un citu lietu) atsavināšanas;
- darbības ekonomiskā būtība vai personas īpašumā esošo lietu apjoms norāda uz sistemātisku darbību ar mērķi gūt atlīdzību.

Saimnieciskās darbības veicēji var izvēlēties savu grāmatvedības kārtošanu vest vienkāršā vai divkāršā ieraksta sistēmā. Šo izvēli reglamentē Ministru kabineta noteikumi:

- Ministru kabineta 2007.gada 20.marta noteikumi Nr.188 “Kārtība, kādā individuālie komersanti, individuālie uzņēmumi, zemnieku un zvejnieku saimniecības, citas fiziskās personas, kas veic saimniecisko darbību, kārto grāmatvedību vienkāršā ieraksta sistēmā”;
- Ministru kabineta 2007.gada 8.maija noteikumi Nr.301 “Noteikumi par individuālo komersantu finanšu pārskatiem”;
- Ministru kabineta 2003.gada 21.oktobra noteikumi Nr.585 “Noteikumi par grāmatvedības kārtošanu un organizāciju”;
- Ministru kabineta 2003.gada 21.oktobra noteikumi N.584 “Kases operāciju uzskaites noteikumi”.
- Saimnieciskās darbības veicēji grāmatvedību vienkāršā ierakstā drīkst kārtot:
- fiziskā persona, kas veic saimniecisko darbību;
- individuālie komersanti, individuālie uzņēmumi un zemnieku un zvejnieku saimniecības, kuru apgrozījums (ieņēmumi) no saimnieciskajiem darījumiem iepriekšējā gadā nepārsniedz 300 000 eiro.

Ja izvēlēta grāmatvedības kārtošana vienkāršā ieraksta sistēmā, tad savai saimnieciskajai darbībai ir jāiekārto uzskaites žurnāls, kurā nodokļu maksātājs reģistrē secīgā kārtībā savus saimnieciskās darbības ieņēmumus un izdevumus uzrādot kārtas numuru, datumu, attaisnojuma dokumenta numuru un datumu, darījuma dalībnieka nosaukumu, darījuma aprakstu, summu un citu nepieciešamo informāciju. Ja darījumi tiek veikti bezskaidras naudas veidā, tad saimnieciskās darbības ieņēmumus var neuzskaitīt žurnālā.¹¹⁵

Kā var redzēt iepriekš, pašnodarbināto personu VSAOI likmes atšķiras no juridisko personu likmēm. Arī pašnodarbinātajām personām pēdējo gadu laikā attiecināmā likme ir mainījusies un tabulā 3.9. darba autore ir šīs izmaiņas uzskatāmām parādījusi.

¹¹⁵ Valsts ieņēmumu dienests, Metodiskais materiāls, Iedzīvotāju ienākuma nodoklis no saimnieciskās darbības ienākuma, pieejams, https://www.vid.gov.lv/sites/default/files/metodiskais_materials_sd_2812.pdf, [skatīts 30.05.2021].

Pašnodarbināto personu sociālā nodokļa likmes no 2017. gada līdz 2021. gadam Latvijā

Sociāli apdrošināmās personas	2017		2018		2019		2020		2021	
	DŅ likmes daļa (%)	DD likmes daļa (%)	DŅ likmes daļa (%)	DD likmes daļa (%)	DŅ likmes daļa (%)	DD likmes daļa (%)	DŅ likmes daļa (%)	DD likmes daļa (%)	DŅ likmes daļa (%)	DD likmes daļa (%)
Pašnodarbinātais	31.13		32.15		32.15		32.15		31.07	
5% pensijas apdrošināšana pašnodarbinātajiem	0		5		5		5		Līdz 30.06 – 5%; No 01.07 – 10%	
Pašnodarbinātais – pensionārs	29.25		30.34		30.34		30.34		29.36	
5% pensijas apdrošināšana no autoratlīdzības	0	0	5		5		5		Līdz 30.06 – 5%	

Avots: Autores izveidota, pamatojoties uz IFinances mājas lapā pieejamās informācijas.¹¹⁶

Latvijā sociālā nodokļa likme pašnodarbinātai personai no 2016. gada līdz 2018. gadam ir augusi un 2018. gadā ir nākusi klāt arī 5% pensijas apdrošināšanas likme. Kā pozitīvu aspektu var minēt, ka 2021. gadā sociālā nodokļa likme ir samazināta par 1.08%, bet kā negatīvu, ka no 2021.gada 1.jūlija pašnodarbinātām personām pensijas apdrošināšanas likme būs 10%. Kas varētu būtiski ietekmēt pašnodarbinātās personas lēmuma pieņemšanu turpināt savu darbību vai arī to pārtraukt.

Pašnodarbinātajam no saimnieciskās darbības ienākumiem (peļņas) ir jāveic obligātās sociālās iemaksas. Ienākumi (peļņa) tiek noteikta, kā konkrētā mēneša saimnieciskās darbības ieņēmumu un ar to saistīto izdevumu starpība. Aprēķināšanas kārtība pašnodarbinātās personas ieņēmumiem (peļņai), ja ir sasniegts minimālās algas apmērs 500 EUR (kas spēkā no 2021. gada), vai arī lielāka summa, piemēro nodokli 31.07%, kā arī papildus 5% par pensijas apdrošināšanu no starpības starp faktiskajiem ienākumiem un 500 EUR. Ja netiek sasniegts minimālās algas apmērs 500 EUR, tad jāmaksā tikai 5% pensijas apdrošināšana un ja peļņa gadā nesasniedz 50 EUR, tad nodoklis nav jāmaksā vispār.

Visiem saimnieciskās darbības veicējiem par savu saimniecisko darbību ir jāsniedz Gada ienākumu deklarācija par iepriekšējā gada periodu līdz 1. jūnijam. Pēc deklarācijas iesniegšanas tiek aprēķināts arī IIN. To aprēķina no visiem gada ienākumiem atskaitot izdevumus, diferencēto neapliekamo minimumu, atvieglojumus, attaisnotos izdevumus un

¹¹⁶ I Finances.lv, Nodokļu likmes, pieejams, <https://ifinances.lv/lapas/nodoklu-likmes>, [skatīts 30.05.2021].

piemērojot progresīvo iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmi: 20%, 23% vai 31%.¹¹⁷

Pašnodarbinātā persona **Igaunijā** ir tas pats, kas individuālais komersants - fūsilisest isikust ettevõtja (FIE). Igaunijā pašnodarbinātai personai un individuālajam komersantam ir vienāds statuss. Uzņēmējdarbību šīm fiziskajām personām regulē Ienākuma nodokļa likums, kā arī Komerclikums. Arī Igaunijā pašnodarbinātai personai ir jāmaksā Ienākuma nodoklis un Sociālais nodoklis no ienākumiem. Pirms darbības uzsākšanas pašnodarbinātā persona un individuālais komersants iesniedz pieteikumu komercregistrā, par darbības reģistrēšanu.¹¹⁸ Iesniegumam ir jābūt parakstītam digitāli vai notariāli apstiprinātam un tam ir jāsaturs šāda informācija:

- Uzņēmuma nosaukums;
- Pašnodarbinātās personas pasta adrese;
- Pašnodarbinātā dati (vārds, uzvārds, personas kods);
- Finanšu gada sākums un beigas;
- Tālrunis, e-pasts;
- Informācija par pamatdarbību;
- Apliecinājums par valsts nodevas nomaksu.¹¹⁹

Pašnodarbinātās personas Igaunijā grāmatvedības uzskaiti var izvēlēties starp kases vai uzkrāšanas principu, ko regulē Grāmatvedības likums.¹²⁰ Pašnodarbinātajiem nav juridiskas personas statuss, tā ir tikai fiziska persona. Atšķirībā no citām juridiskām uzņēmējdarbības kategorijām kļūt par pašnodarbināto personu ir samērā vienkārši, jo nav nepieciešams kapitāls, kā arī nav jāsigatavo statūti. Vienīgais ir nepieciešams maksāt reģistrācijas maksu un jāatbild par savu uzņēmējdarbību ar visiem saviem aktīviem - gan uzņēmējdarbības, gan privātiem.¹²¹

Igaunijā uz pašnodarbināto personu attiecas tādi paši nodokļi kā Latvijā – VSAOI un IIN. Igaunijas pašnodarbinātās personas **sociālais nodoklis** ir nodoklis, kas uzlikts, lai iegūtu valsts pensijām un veselības apdrošināšanai nepieciešamos ienākumus un tā izpilde ir pakļauta Likumam “Par sociālo nodokli”.¹²² Igaunijā sociālā nodokļa likme pašnodarbinātajai personai

¹¹⁷ Valsts ieņēmumu dienests, Saimnieciskās darbības veicēji, pieejams, <https://www.vid.gov.lv/lv/saimnieciskas-darbibas-veiceji>, [skatīts 01.05.2021].

¹¹⁸ Riigi Taetaja, Commercial Code (Komerclikums), pieņemts 15.02.1995, pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032015045?leiaKehtiv#para3>, [skatīts 01.05.2021].

¹¹⁹ Respublic of Estonia. Tax and Customs Board, Starting a business and overview of the liabilities for a sole proprietor, pieejams, <https://www.emta.ee/et/registreerimine-ettevotlus/fuusilisest-isikust-ettevotjale/fie-abc/i-ettevotluse-alustamine-ja#uks>, [skatīts 16.05.2021].

¹²⁰ Riigi Teataja, Accountant act, pieņemts 20.11.2002, pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/akt/113052021004>, skatīts, 7.nodaļa, 43pants, [skatīts 24.05.2021].

¹²¹ Republic of Estonia. Tax and Customs Board, Self-employed, pieejams, <https://www.emta.ee/et/ari klient/registreerimine-ettevotlus/fuusilisest-isikust-ettevotjale>, [skatīts 24.05.2021].

¹²² Riigi Taetaja, Social tax act, pieņemts 13.12.2000, pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/akt/12924869?leiaKehtiv>, [skatīts 25.05.2021].

ir 33%, kas ir tieši tāda pati, kā strādājošajiem saņemot darba algu. No šīs 33% likmes tiek 20% tiek novirzīti pensijas apdrošināšanai un 13% veselības apdrošināšanai. Arī Igaunijā pašnodarbinātās personas netiek apdrošinātas bezdarba gadījumam.

Pašnodarbinātā persona veic sociālās iemaksas 33% apmērā no minimālās algas, arī tad, ja ieņēmumi mēnesī nav sasnieguši minimālās algas lielumu. Šīs personas maksā sociālo nodokli no minimālās algas, kas 2021. gadā ir 584 EUR. Sociālais nodoklis sastāda $584 \times 33\% = 192,72$ EUR. Arī Latvijā ar šā gada 1.jūliju valdība plāno ieviest, ka jāmaksā sociālais nodoklis no minimālās algas 500 EUR. Ja pašnodarbinātā persona Igaunijā gūst vienlaicīgi gan kā pašnodarbinātā persona, gan kā darba ņēmējs ienākumus, tad VSAOI maksājumi jāaprēķina katrā ienākuma gūšanas vietā. Darba autore arī uzsver, ja pašnodarbinātā persona nodarbina darbiniekus, tad jāmaksā gan darba devēja daļa, gan darba ņēmēja daļa. Šai nodokļu maksātāju kategorijai sociālās atskaites ir jāsniedz reizi ceturksnī. Kā būtisku atšķirību var minēt, ka Igaunijā pašnodarbinātais maksā sociālā nodokļa avansa maksājumus četras reizes gadā līdz katra ceturkšņa pēdējā mēneša 15. datumam. Nodokļu un muitas pārvalde aprēķina PFL gada galīgo sociālo nodokli, pamatojoties uz ienākumiem no uzņēmējdarbības, kuri deklarēti ienākuma deklarācijā, kā arī nosūti paziņojumā uzņēmējam, par kuru jāmaksā papildmaksā. Tā samaksas termiņš ir 1. oktobris.¹²³

Igaunijas pašnodarbinātās personas veic arī **ienākuma nodokļa** nomaksu. Igaunijā tiek piemērots horizontālā taisnīguma princips, kas nozīmē, ka iedzīvotāju ienākuma nodoklis tiek aplikts visiem nodokļu maksātājiem, piemērojot vienādu likmi. Igaunijā Ienākuma nodokļa likme ir nemainīga jau no 2015. gada, tie ir 20%. IIN tiek piemērots visiem vienāds, gan juridiskām personām, gan fiziskām personām.

Igaunijā pašnodarbinātajām personām par iepriekšējo taksācijas gadu gūtie ienākumi jādeklarē vienu reizi gadā, iesniedzot ienākuma nodokļa deklarāciju līdz 31.martam. Ja iepriekšējais taksācijas gads ir noslēgts ar peļņu, tādā gadījumā pašnodarbinātajai personai ir jāveic ienākuma nodokļa avansa maksājums, kas ir atkarīgs no peļņas lieluma. Avansa maksājumi ir jāveic 15.jūnijā, 15.septembrī un 15.decembrī. Ir svarīgi uzsvērt, ka avansa maksājumam ir jābūt 25% no kopējās aprēķinātās ienākuma nodokļa summas.¹²⁴ Šis maksājums nav jāveic, ja viena ceturkšņa maksājuma summa nepārsniedz 64 EUR. Pirmajā taksācijas gadā nodokļu maksātājam, kuram ir uzņēmējdarbības ienākumi, nav jāmaksā nodokļa avansa maksājumi vispār.¹²⁵

¹²³ Republic of Estonia. Tax and Customs, Social tax, pieejams, <https://www.emta.ee/ru/biznes-klient/dohody-rashody-oborot-pribyl/socialnyy-nalog>, [skatīts 25.05.2021].

¹²⁴ Republic of Estonia. Tax and Customs, Social tax, pieejams, <https://www.emta.ee/ru/biznes-klient/dohody-rashody-oborot-pribyl/socialnyy-nalog>, [skatīts 25.05.2021].

¹²⁵ turpat

Salīdzinot abas valstis var secināt, ka pašnodarbinātās personas nav apdrošinātas bezdarba gadījumam, kas vērtējams negatīvi. Tas nedod iespēju šīm personām saņemt bezdarbnieka pabalstus. Latvijā sociālā nodokļa likme ir augstāka (36.07 %) nekā Igaunijā 33% un Igaunijā šī iemaksa ir obligāti jāveic no minimālās algas arī ja nav tādi ienākumi. Kā plus Igaunijai ir arī 13% apmērā sociālajā nodoklī iekļautā veselības aprūpe, kas ļauj cilvēkiem izmantot veselības aprūpi pa brīvu. Latvijā tā nav un 2018. gada tika pievienots tikai 1% no sociālām iemaksām veselības apdrošināšanai. Vēl viens negatīvs aspekts Latvijai ir, ka veselības apdrošināšanas polises var iegādāties tikai juridiskas personas (uzņēmumi), pašnodarbinātās personas, kurām nav darbinieki, to izdarīt nevar. Igaunijā nav pat jāiegādājas veselības apdrošināšanas polises, par to ir parūpējusies valsts.

Šie secinājumi parāda, ka būt par pašnodarbināto personu Igaunijā ir lielāki ieguvumi nekā Latvijā, bet šobrīd Latvijas valdība cenšas rast risinājumus šai problēmai un plāno ieviest jaunus noteikumus.

3.3. Individuālā komersanta maksājami nodokļi

Trešā lielākā nodokļu maksātāju kategorija ir Individuālie komersanti. Igaunijā Individuālais komersants ir apvienots vienā kategorijā ar Pašnodarbinātu personu, tāpēc nodokļu politika ir viena. Latvijā šīs kategorijas ir atdalītas, bet neskatoties uz to arī maksā identiskus nodokļus. Vienīgā atšķirība Latvijas Individuālajam komersantam ir reģistrācijā.

Latvijā saskaņā ar likumu “Par valsts sociālo apdrošināšanu” individuālais komersants ir pašnodarbināta persona, kurai valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (VSAOI) jāveic kā pašnodarbinātai personai.¹²⁶

Individuālā komersanta reģistrācija ir jāveic gan Uzņēmumu reģistrā, gan Valsts ieņēmumu dienestā. Reģistrācija Uzņēmumu reģistrā ir maksas pakalpojums un tas sastāda 30 EUR valsts nodevas. Šī arī ir atšķirība starp pašnodarbināto un individuālo komersantu. Lai individuālo komersantu ierakstītu komercreģistrā ir jāiesniedz:

- Pieteikuma veidlapa;
- Individuālā komersanta juridiskā adrese;
- Valsts nodevas nomaksas kvīts;
- Informāciju par publikāciju “Latvijas vēstnesī”.¹²⁷

¹²⁶ Lvportals.lv, IK maksā nodokļu, kā pašnodarbinātais, SIA – Uzņēmuma ienākuma nodokli, (2018), pieejams, <https://lvportals.lv/e-konsultacijas/13912-ik-maksa-nodoklus-ka-pasnodarbinatais-sia-uznemumu-ienakuma-nodokli-2018>, [skatīts 29.05.2021].

¹²⁷ ILGAK.LV, Individuālais komersants – kad un kā reģistrēt, kādi ir nodokļi, pieejams, <https://www.ilgak.lv/lv/individualais-komersants-kad-un-ka-registret-nodokli/>, [skatīts 29.05.2021].

Individuālais komersants maksā iedzīvotāju ienākuma nodokli atbilstoši saņemtajiem ienākumiem no saimnieciskās darbības - 20% ienākumam līdz 20 004, 23% ienākumu daļai, kas pārsniedz 20 004 un 31% ienākumiem virs 55 000. Apliekamo ienākumu IK nosaka atbilstoši likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli". Nodokļa apmēru aprēķina no ieņēmumiem atņemot izdevumus un arī individuālais komersants par savām saistībām atbild ar visu savu mantu.

Igaunijā, kā minēts iepriekš, Individuālais uzņēmējs (PFL) ir zem vienas kategorijas ar pašnodarbināto personu un tā darbība tiek regulēta pēc Ienākuma nodokļa likuma. Arī individuālais uzņēmējs var būt persona, kas sasniegusi 15 gadu vecumu. Šāds nodokļu maksātājs arī nav juridiska persona.¹²⁸

Darba autore jau tagad var secināt, ka pašnodarbinātās personas un individuālais uzņēmējs ir līdzīgas. Likums ir viens, abas nav juridiskas personas un nodokļu aprēķins ir vienāds. Šī iemesla dēļ, ir svarīgi minēt, ka iedzīvotājiem ir vieglāk veikt izvēli, kādu saimniecisko darbību veikt, jo lielas atšķirības starp šīm fiziskajām personām nav. Vienīgā atšķirība ir reģistrācijas maksai, kas Latvijā sastāda 30 EUR, savukārt Igaunijā tikai 13 EUR, bet tā jau paliek katras pašas personas ziņā.

Apkopojot visu informāciju par lielākajiem nodokļu maksātājiem gan Latvijā, gan Igaunijā un to maksājamajiem nodokļiem, var secināt, ka vislielākais nodokļu slogs ir Sabiedrībām ar ierobežotu atbildību, bet vienkāršāka un saprotamāka nodokļu politika ir pašnodarbinātai personai un individuālajam komersantam. Sabiedrībai ar ierobežotu atbildību nodokļu uzskaiti ir jāuztic kārtot kompetentai personai (grāmatvedim), bet pašnodarbinātā persona to var darīt pati, jo uzskaitē ir vienkārša (aizpildot uzskaites žurnālu). Nodokļu aprēķini Latvijā ir sarežģītāki nekā Igaunijā. Ļoti svarīgs secinājums ir arī par nodokļu likmju stabilitāti. Latvijai pēdējo piecu gadu laikā ir bijušas divas lielas nodokļu reformas, turpretim Igaunijā lielas reformas nav bijušas jau kopš 2000. gada, ja neskaita 2018. gadā ieviesto diferencēto neapliekamo minimumu. Arī Igaunijas budžeta ienākumi ir bijuši vienmērīgi augoši, kas liecina, par uzņēmēju drošību Igaunijā un spēju plānot nākotnes attīstību. Neskatoties uz to, pamazām Latvija arī cenšas uzlabot valsts uzņēmējdarbības attīstību. 2018. gadā ieviešot izmaiņas uzņēmuma ienākuma nodokļa maksāšanā, panāca uzņēmēju ieinteresētību reinvestēt ieņēmumus uzņēmumā, ko var redzēt UIN budžeta ienākumu izmaiņās. Latvijas iedzīvotāji bija arī ieguvēji, jo tika palielināta minimālā alga un neapliekamais minimums. Pēc visām reformām Latviju var uzskatīt par konkurētspējīgu valsti, kas cenšas līdzināties citu valstu nodokļu

¹²⁸ Republic of Estonia. Tax and Customs Board, For an individual entrepreneur, pieejams, <https://www.emta.ee/ru/biznes-klient/registraciya-predprinimatelstvo/predprinimatelju-fizicheskomu-licu>, [skatīts 24.05.2021].

politikai. Bet tomēr Igaunijā nodokļu politika vēl joprojām ir stabilāka un uzņēmējdarbību veicinošāka.

Kopumā abām valstīm ir gan vienojoši, gan atšķirīgi uzņēmējdarbības faktori. Izvēloties savai uzņēmējdarbībai atbilstošāko veidu, uzņēmējs var ne tikai precīzāk plānot savu laiku un saistības, bet arī potenciālo nodokļu slogu. Tieši nodokļu slogs ir viens no izšķirošākajiem faktoriem, kas var ietekmēt konkrētā uzņēmējdarbības veida izvēli konkrētajā valstī, tāpēc nākamajā nodaļā darba autore plāno analizēt darbaspēka nodokļu slogu gan Latvijas, gan Igaunijas teritorijās ar mērķi izprast vai kādā no abām valstīm nodokļu politika šajā jautājumā ir uzņēmējam un tā darbiniekiem ir draudzīgāka.

3.4. Darbaspēka nodokļu slogs Latvijā un Igaunijā

Darbaspēka nodokļu sloga analīzei tiks izmantoti sekojošie dati – minimālā alga, apgādājamo personu skaits, neapliekamais minimums, IIN procentu likme, riska valsts nodeva, u.c. zemāk esošajās tabulā esošie dati (3.10 un 3.11). Analīzes periods 2017-2020. gads.

Turpmāk tiks pētīta minimālā alga piemērojamie nodokļi strādājošajiem Latvijā un Igaunijā. Pētījuma mērķis ir izcelt gan atšķirīgos, gan kopīgos faktoros abās valstīs. Kā jau iepriekš minēts, ja no darbinieku algām tiek ieturēts INN un VSAOI atbilstoši valstī noteiktajām likmēm, darbinieks tiek apdrošināts visiem sociālajiem apdrošināšanas veidiem – pensijām, bērnu kopšanas atvaļinājumiem, bezdarbnieku pabalstam, invaliditātes atbalstam u.c. Tāpēc darba autore vēlās pētīt, kurai valstij ir draudzīgāka un nodrošina šos pakalpojumus vai tā saukto apdrošināšanu ar mazāku nodokļu slogu. Zemāk esošajā tabulā apkopota informācija par minimālajām algām abās kaimiņvalstīs no 2017. gada līdz 2021. gadam.

3.10. tabula

Minimālās algas Latvijā un Igaunijā no 2017. – 2021. gadam, EUR

Minimālā alga	2017	2018	2019	2020	2021
Latvijā	380	430	430	430	500
Igaunijā	470	500	540	584	584

Avots: Autore izveidota, pamatojoties uz VID.LV Vienotie interneta Dati, Minimālās mēneša darba algas likmes¹²⁹ Republic of Estonia Tax and Customs Board (2020). National minimum wage rates¹³⁰

¹²⁹ VID.LV, Minimālās mēneša darba algas likmes, pieejams, http://www.vid.lv/minimalas_algas_likmes.html, [skatīts 01.05.2021].

¹³⁰ Republic of Estonia Tax and Customs Board, 01.01.2020, National minimum wage rates, pieejams, <https://www.emta.ee/eng/business-client/income-expenses-supply-profit/income-tax-withheld/national-minimum-wage-rates>, [skatīts 01.05.2021].

Salīdzinot Latvijas un Igaunijas noteikto **mēneša minimālo darba algu**, redzams, ka no 2017. gada līdz 2021. gadam visaugstākā minimālā mēneša darba alga bija Igaunijā, bet viszemākā Latvijā. Darba autore vēlē izcelt, ka 2017. gadā mēneša minimālās algas starpība starp abām valstīm ir ievērojama augsta - 90 eiro. Izvērtējot pārējos gadus hronoloģiskā secībā šai starpībai nav novērojams konkrēts augšanas vai dilšanas dinamika. 2018.gadā Latvijā minimālā alga pieauga par 50 eiro, bet Igaunijā par 30 eiro, samazinot starpību par 20 eiro. No 2018. gada līdz 2020. gadam Latvijas valsts nav pacēlusi minimālās algas līmeni, kamēr Igaunija to ir turpinājusi darīt katru gadu. Tāpēc 2019. gadā algas starpība starp abām valstīm atkal palielinās uz 110 eiro, 2020. gadā par vēl ievērojamāku summu 154 eiro. Tikai 2021. gadā Latvija palielināja minimālo algu līdz 500 eiro, atkal samazinot šo starpību līdz 84 eiro, kas ir zemākā kopš 2017. gada. Par lielu pārsteigumu, Igaunija pagaidām nav apstiprinājusi minimālās algas pieaugumu 2021. gadā.

Retoriski var jautāt, vai Latvija kādreiz spēs panākt vai pat apsteigt Igaunijas minimālā algas līmeni? Pēc autore domām minimālā alga ir ļoti svarīgs ekonomiskais un valsts iedzīvotāju labklājības rādītājs, jo tas ir reālais atalgojums, ar kuru jāizdzīvo lielai daļai sabiedrībai. Pēc datu analīzes darba autore var secināt, ka Igaunijā minimālā darba alga gandrīz pēdējo piecu gadu laikā ir lielāka nekā Latvijā un tā tiek konstanti paaugstināta ar daudz straujāku tempu nekā Latvijā. Neatkarīgi no algas apjoma (minimālās vai augstāka atalgojuma) visciešākā saskarsme ar darbaspēka algu aprēķiniem ir grāmatvedības pārstāvjiem. Grāmatveža profesijas pārstāvju vislielākais izaicinājums ir darba algas aprēķini. Šo procesu apgrūtina sekojošie faktori – vai darbiniekam ir vai nav algas nodokļa grāmatiņa, vai ir apgādībā esoša persona, vai darbinieks strādā stundu likmes vai pēc citās algas principiem. Paturot prātā šo faktoru dažādību un ietekmi uz algu aprēķiniem, turpmāk darbā tiks veikti detalizēti algas aprēķini gan Latvijā, gan Igaunijā. Darba autore mērķis ir salīdzināt algu aprēķina nianses un darba spēka slogu uz iedzīvotājiem abās valstīs. Šos aprēķinus ir būtiski veikt, lai saprastu kā izmainījās bruto alga un pats algas aprēķināšanas process pirms valstī veiktajām nodokļu reformām un pēc. Visbūtiskāk 2018. gada nodokļu reforma Latvijā skāra darbaspēka nodokļus – tika ieviesta IIN progresīvā likme un diferencētais neapliekamais minimums. Lai novērtētu 2018. gada nodokļu reformas ietekmi uz darbaspēka izmaksām un darba ņēmēju ienākumiem, darba autore veica aprēķinus saistībā ar darba algu par periodu pirms reformas un pēc tās ieviešanas.

2018. gada nodokļu reformas ietvaros tika palielināta noteiktā minimālā mēneša darba alga, tādēļ vispirms tika veikti aprēķini, lai noteiktu kā reforma ietekmēja minimālo darba algu saņēmējus un to darba devējus (skat. 3.11. tab.).

Nodokļu rezultāts Latvijā, ja darbiniekam noteikta minimālā darba alga

GADS	2017		2018		2019		2020		2021	
Apgādājamo personu skaits	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1
Bruto darba alga, EUR	380	380	430	430	430	430	430	430	500	500
VSAOI DD daļa, EUR	89.64	89.64	103.59	103.59	103.59	103.59	103.59	103.59	117.95	117.95
VSAOI DŅ daļa, EUR	39.90	39.90	47.30	47.30	47.30	47.30	47.30	47.30	52.50	52.50
Neapliekamais minimums, EUR	60	60	200	200	230	230	250	250	300	300
Atvieglojumi par apgādājamām personām, EUR		175		200		230		250		250
Ar IIN apliekamais ienākums, EUR	280.10	105.10	182.70	0.00	152.70	0.00	132.70	0.00	147.50	0.00
IIN, EUR	64.42	24.17	36.54	0.00	30.54	0.00	26.54	0.00	29.5	0.00
Neto darba alga, EUR	275.68	315.93	346.16	382.70	352.16	382.70	356.16	382.70	418	447.50
Riska nodeva, EUR	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36
Darba devēja izmaksas kopā, EUR	470	470	533.95	533.95	533.95	533.95	533.95	533.95	618.31	618.31
Darbaņēmēja atskaitījumi no algas kopā, EUR	104.32	64.07	83.84	47.30	77.84	47.30	73.84	47.30	82.00	52.5
Darbaņēmēja nodokļu slogs, %	27.4	16.86	19.49	11	18.1	11	17.17	11	16.4	10.5

Avots: Autores izveidots

3.11. tabula liecina, ka 2017. gadā, kad minimālā alga Latvijā bija 380 eiro, nodokļos darba devējam bija jāmaksā par 110 eiro vairāk nekā darbinieka algā (kopumā 470 eiro). Šajā gadījumā darba devēju neietekmē tas, vai darbaņēmējs ir iesniedzis algas nodokļa grāmatiņu. Izmaiņas šajā gadījumā skar darbaņēmējus - lielāku algu saņems tie darbaņēmēji, kas ir izņēmuši un iesnieguši nodokļa grāmatiņu, kā arī darbinieki, kuriem ir apgādājamas personas.

Turpmākos trīs gadus no 2018. gada līdz 2020. gadam, kuros Latvijā tika palielināta minimālā alga pieauga arī darba devēja izdevumi. Tā kā minimālās algas apmērs šajos gados palicis nemainīgs, uz visiem trim gadiem nodokļu slogs par darbinieku palielinājās par 63.95 EUR. Šajos gados darbinieki ar minimālo algu patiesībā bija ieguvēji, jo lai gan minimālās algas

apmērs nemainījās, valsts šajos gados būtiski palielināja neapliekamo minimumu un atvieglojumus par apgādībā esošām personām. Tabulā ir skaidri redzams, ka neto algas lielums mainās no tā, cik ir apgādājamās personas. Piemēram, 2017. gadā neto alga bez apgādībā esošas personas bija 275.68 eiro, bet ar vienu apgādājamo jau 315.93 eiro. Būtiski ir pieminēt, ka 2017. gadā neapliekamais minimums bija konstants 60 eiro apmērā, ko piemēroja visiem strādājošajiem, bet no 2018. gada visu summu 200 eiro piemēroja tikai minimālās algas saņēmējiem. Ja darbinieks saņēma lielāku atalgojumu, tad VID bija regulējošā iestāde, kas aprēķināja proporcionālu lielumu neapliekamajam minimumam. Šajā gadījumā uzņēmējs nedrīkstēja pats aprēķināt, kādu neapliekamo minimumu piemērot attiecīgajam darbiniekam. VID noteikto aprēķinu varēja iegūt no valsts EDS sistēmas. Minimālās algas saņēmēji ļoti būtiski izjuta jaunās nodokļu reformas izmaiņas 2018. gadā, jo līdz ar minimālās algas pieaugumu, pieauga arī neto darba alga - 346.16 eiro bez apgādībā esošas personas, vai arī 382.70 eiro ar apgādājamo personu. Šajā gadā saskatāms pieaugums neto darba algā par 70.48 eiro bez apgādājamas personas un 66.77 eiro ar apgādājamo personu. Kā ir novērots praksē, tad daudzi darba devēji nepiemēro prognozēto neapliekamo minimumu, lai darbiniekam, gada beigās iesniedzot Gada deklarāciju, nebūtu parāds pret valsti. Pēc nodokļu sloga un reformas ietekmes analīzes, turpmāk darba autore atspoguļos darba algas aprēķinus, pieņemot, ka darbinieka atalgojums ir 1000 EUR mēnesī. Aprēķiniem un analīzei tika izvēlēta šī konkrētā summa, jo tas tiek uzskatīts kā vidējais atalgojuma līmenis Latvijas Republikā.

3.12 tabula

Nodokļu reformas ietekme Latvijā, ja darbiniekam noteikta 1000 EUR darba alga

GADS	2017		2018		2019		2020		2021	
Apgādājamo personu skaits	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1
Bruto darba alga, EUR	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
VSAOI DD daļa, EUR	235.90	235.90	240.90	240.90	240.90	240.90	240.90	240.90	235.90	235.90
VSAOI DN daļa, EUR	105	105	110	110	110	110	110	110	105	105
Neapliekamais minimums, EUR	60	60	0	0	34.85	34.85	65.79	65.79	184.62	184.62
Atvieglojumi par apgādājamām personām, EUR	0	175	0	200	0	230	0	250	0	250
Ar IIN apliekamais ienākums, EUR	835	660	890	690.00	855.15	625.15	824.21	574.21	710.38	460.38
IIN, EUR	192.05	151.8	178.00	138.00	171.03	125.03	164.84	114.84	142.08	92.08
Neto darba alga, EUR	702.95	743.20	712.00	752.00	718.97	764.97	725.16	775.16	752.92	802.92

Riska nodeva, EUR	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36
Darba devēja izmaksas kopā, EUR	1236.26	1236.26	1241.26	1241.26	1241.26	1241.26	1241.26	1241.26	1236.26	1236.26
Darba ņēmēja atskaitījumi no algas kopā, EUR	297.05	256.80	288	248	281.03	235.03	274.84	224.84	278.77	228.77
Darba ņēmēja nodokļu slogs, %	29.70	25.68	28.8	24.8	28.10	23.50	27.48	22.48	27.87	22.88

Avots: Autores izveidots

Kā redzams 3.2 tabulā, darba devēja izmaksas no 2017. gada uz 2018. gadu ir pieaugušas vien par 5 eiro, norādot uz to, ka 2018. gada nodokļu reforma darba devēja nodokļu slogu nav īpaši ietekmējusi. Apskatot šos pašus datus jau 2021. gada griezumā darba devēja izmaksas atgriezušās tādā pašā apmērā kā 2017. gadā. Darbiniekam, kam nav apgādībā esošas personas neto alga katru gadu ir pieaugusi, kas vērtējams pozitīvi, bet vislielākie ieguvēji ir darbinieki ar vienu vai vairākiem apgādājamiem, jo vidēji šo darbinieku alga ir palielinājusies par 8.80 eiro 2018. gadā, 12.97 eiro 2019. gadā, 10.19 eiro 2020. gadā un 27.76 eiro 2021. gadā. Jau iepriekšējās nodaļās darba autore ir aplūkojusi Iedzīvotāju ienākuma nodokli. Kā ļoti būtisku momentu saistībā ar 2018. gada reformas ieviešanu ir jāmin sekojošo - ja darba ņēmējs darba devējam ir iesniedzis algas nodokļa grāmatiņu un tā algota darba ienākumi nepārsniedz 1667 eiro mēnesī, visam algota darba ienākumam piemēro progresīvo nodokļa likmi 20 % apmērā. Tas ir vislabāk atspoguļots iepriekšējās tabulās (skatīt 3.10 un 3.11 tab.). Lai gan liela daļa Latvijas iedzīvotāju saņem minimālo algu vai vidējo darba atalgojumu valstī, tikpat būtiski ir apskatīt kāds nodokļu slogs ir gan darba devējam, gan darba ņēmējam gadījumos, kad darba alga ir augstāka nekā vidējais atalgojums valstī. Tāpēc turpmāk darba autore aprēķinās un analizēs darba algas nodokļu slogu gadījumos, kad darba ņēmēja alga ir noteikta 2100 eiro apmērā. Šāds atalgojums Latvijā tiek uzskatīts par augstu, tāpēc ir vērtīgi uzzināt vai palielinot darbinieku algas ir redzami kādi ieguvumi no nodokļu maksātāju puses, vai tieši pretēji nesamērīgs nodokļu sloga palielinājums.

Analīze jāsāk ar 2017. gadu, pirms valstī tika ieviesta nodokļu reforma. Apskatot 3.13 tabulu var secināt, ka ja darba ņēmējs darba devējam ir iesniedzis algas nodokļa grāmatiņu un tā algota darba ienākumi ir 2100 eiro mēnesī, algota darba ienākumam piemēro nodokļa likmi – 23 %. Šis ir 3 % kāpums salīdzinot ar 1000 eiro ienākumu algu analīzi.

Nodokļu reformas ietekme Latvijā, ja darbiniekam noteikta 2100 EUR darba alga

GADS	2017		2018		2019		2020		2021	
Apgādājamo personu skaits	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1
Bruto darba alga, EUR	2100	2100	2100	2100	2100	2100	2100	2100	2100	2100
VSAOI DD daļa, EUR	495.39	495.39	505.89	505.89	505.89	505.89	505.89	505.89	495.39	495.39
VSAOI DŅ daļa, EUR	220.50	220.50	231	231	231	231	231	231	220.50	220.50
Neapliekamais minimums, EUR	60	60	0	0	0	0	0	0	0	0
Atvieglojumi par apgādājamām personām, EUR		175		200		230		250		250
Ar IIN apliekamais ienākums, EUR	1819.50	1644.50	1869	1669	1869	1639	1869	1619	1879.50	1629.5
IIN, EUR	418.89	378.24	386.79	346.79	386.79	340.79	386.79	336.79	388.89	338.89
Neto darba alga, EUR	1460.61	1501.26	1482.21	1522.21	1482.21	1528.21	1482.21	1532.21	1490.61	1540.61
Riska nodeva, EUR	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36
Darba devēja izmaksas kopā, EUR	2595.75	2595.75	2606.25	2606.25	2606.25	2606.25	2606.25	2606.25	2320.86	2320.86
Darba ņēmēja atskaitījumi no algas kopā, EUR	639.39	598.74	617.79	577.79	617.79	571.79	617.79	567.79	609.39	559.39
Darba ņēmēja nodokļu slogs, %	30.44	28.51	29.42	27.51	29.42	27.23	29.42	27.04	29.02	26.64

Avots: Autores izveidots

Kā var redzēt apkopotajā aprēķinu tabulā, tad pirms reformas gadā (2017. gadā) lai izmaksātu darba ņēmējam bruto algu 2100 eiro apmērā, darba devēja izmaksas sasniedz 2595.75 eiro. Sākot ar 2018. gadu darba devēja izmaksu pieaugums ir 10.50 eiro, kas ir palicis konstants līdz pat 2020. gadam. 2021. gadā darba devēja izmaksas ir būtiski kritušās - 2320.86 eiro. Šāds izmaksu samazinājums ir izskaidrojams ar to, ka ir sociālā nodokļa likme samazināta par 1 % un Iedzīvotāju ienākuma nodoklis dalās divos nodokļu aplikšanas procentos. Pirmā daļa līdz 1667 eiro tiek aplikta ar 20% nodokli, bet atlikušajai summai 433 eiro tiek piemēroti 23 %. Darba ņēmēji katru gadu ir guvuši lielāku atalgojumu. Bez apgādībā esošas personas 2017. gadā algā tiktu izmaksāti 1460.61 eiro, bet 2021. gadā tiktu izmaksāti jau 1490.61 eiro, kas ir par 30 eiro vairāk. Savukārt darbinieks, kuram ir apgādībā esoša persona 2017. gadā saņemtu 1501.26 eiro, bet 2021. gadā jau 1540.61 eiro, kas ir par 39.35 eiro vairāk.

Izanalizējot trīs dažādu algu aprēķinus (minimālo algu, 1000 eiro un 2100 eiro), var secināt, ka 2018. gada nodokļu reforma ir uzlabojusi visu nodarbināto algu līmeni samazinot

nodokļu slogu, neatkarīgi no saņemtā algas apjoma. Lai gan saņemtās algas pieaugums nav liels, bet tas tāpat parāda, ka Latvija nodokļu politikas uzlabošanas ziņā virzās pareizā virzienā, vismaz no darba ņēmēju puses. Apskatot darba devēju izmaksas, var secināt, ka starp 2017. un 2020. gadu tās ir pieaugušas ļoti minimāli, bet 2021. gadā mazliet sarukušas. Var pieņemt, ka valsts šajā laikā ir prioritāte darba ņēmēju vajadzības un centusies mazināt nodokļu slogu tieši darba ņēmējiem, mazliet atstājot novārtā darba devējus. Tikai laiks rādīs vai turpmākā nākotnē Latvijas valsts turpinās veikt izmaiņas savā nodokļu politikā, nākot pretī uzņēmējiem un atrodot viedus kā samazināt nodokļu slogu, kas saistīts ar darbinieku uzturēšanu. Valstij būtu jāspēj radīt apstākļi, kuros uzņēmēji nebaidās no uzņēmuma paplašināšanās un cilvēkresursu palielināšanas tikai tāpēc, ka tādā veidā varētu pieaugt uzņēmuma maksāto nodokļu slogs.

Pēc darba nodokļu sloga analīzes Latvijā, darba autore turpmāk aplūkos, kāda situācija algu aprēķina ziņā ir Igaunijā. Ir svarīgi izanalizēt un saprast vienādos un atšķirīgos faktoros, kas varētu ietekmēt darba algu un nodokļu sloga aprēķināšanu kaimiņvalstī. Varbūt iespējama, ka Igaunijā nodokļu slogs gan uzņēmējiem, gan darba ņēmējiem ir mazāks, vai tieši otrādi. Šis varētu būt viens no iemesliem, kāpēc Latvijas uzņēmēji varētu izvēlēties pārreģistrēt savu uzņēmumu kaimiņvalstī vai otrādi. Lai izprastu vai šādas atšķirības pastāv, darba autore veiks konkrētos algas aprēķinus ar mērķi uzzināt vai Latvija var konkurēt ar kaimiņvalsti algu un darba nodokļu sloga jomā.

3.14. tabula

Darba algas aprēķins Igaunijā, ja darbiniekam noteikta minimālā darba alga

GADS		2017	2018	2019	2020
Bruto darba alga, EUR		470	500	540	584
VSAOI DD daļa, EUR	Sociālais nodoklis – 33%	155.10	165	178.20	192.72
	Bezdarba apdrošināšana – 0.8%	3.76	4.00	4.32	4.67
VSAOI DŅ daļa, EUR	Pensijas nodoklis – 2%	9.4	10.0	10.80	11.68
	Bezdarba apdrošināšana – 1.6%	7.52	8.00	8.64	9.34
Neapliekamais minimums, EUR		190	500	500	500
Ar IIN apliekamais ienākums, EUR		263.08	0	20.56	62.98
IIN - 20%, EUR		52.62	0	4.11	12.60
Neto darba alga, EUR		400.46	482.00	516.45	550.38

Darba devēja izmaksas kopā, EUR	628.86	669.00	722.52	781.39
Darbaņēmēja atskaitījumi no algas kopā, EUR	69.54	18.00	23.55	33.62
Darbaņēmēja nodokļu slogs, %	14.79	3.6	4.36	5.76

Avots: Autores izveidots

Tabulā 3.14 ļoti skaidri var redzēt, kādi nodokļi ir jāmaksā darba devējam un kādi darbaņēmējam. Jau pēc tabulā apkopotās informācijas var redzēt, ka algu aprēķini ir ievērojami vienkāršāki, nekā Latvijā. Vairāk pārskatāmāks. Viegli saprotama. Lielāko nodokļa slogu uzņēmās darba devējs, jo sociālo nodokli 33% maksā darba devējs. Darbaņēmējam no savas algas ir jāmaksā tikai 2 % pensijas apdrošināšanai un 1.6% bezdarba apdrošināšanai, kā arī 20% Iedzīvotāju ienākuma nodokli. Darba algu neto Igaunijā darbinieki saņem uz pusi lielāku nekā Latvijā. Protams, tas izskaidrojams ar to, ka minimālā alga ir lielāka nekā Latvijā, tikai pie minimālās algas 470 EUR, cilvēks uz rokas saņems 400.46 EUR. Ļoti labu salīdzinājumu var redzēt pie minimālās algas Latvijā 2021. gadā 500 EUR un Igaunijā 2018. gadā minimālā alga 500 EUR, Latvijā cilvēks neto algu saņems 418 EUR, bez apgādājamā, 447.50 EUR ar apgādājamo, bet Igaunijā neto alga 550.38 EUR, būtiska starpība 102.88 EUR. Darbaņēmējiem arī izmaksas ir samazinājušās 2017. gadā tie bija 69.54 EUR, bet jau sākot ar 2018. gadu samazinājusies.

Lai iegūtu pilnīgu nodokļa slogu Igaunijā, turpināšu aplūkot lielākas algas, piemēram 1000 EUR.

3.15. tabula

Darba algas aprēķins Igaunijā, ja darbiniekam noteikta 1000 EUR darba alga

GADS		2017	2018	2019	2020
Bruto darba alga, EUR		1000	1000	1000	1000
VSAOI DD daļa, EUR	Sociālais nodoklis – 33%	330	330	330	330
	Bezdarba apdrošināšana – 0.8%	8	8	8	8
VSAOI DŅ daļa, EUR	Pensijas nodoklis – 2%	20	20	20	20
	Bezdarba apdrošināšana – 1.6%	16	16	16	16
Neapliekamais minimums, EUR		190	500	500	500
Ar IIN apliekamais ienākums, EUR		774	464	464	464

IIN - 20%, EUR	154.80	92.80	92.80	92.80
Neto darba alga, EUR	809.20	871.20	871.20	871.20
Darba devēja izmaksas kopā, EUR	1338	1338	1338	1338
Darba ņēmēja atskaitījumi no algas kopā, EUR	190.80	128.80	128.80	128.80
Darba ņēmēja nodokļu slogs, %	19.08	12.88	12.88	12.88

Avots: Autores izveidots

Kā redzams tabulā, tad arī 1000 EUR lielai algai piemēro neapliekamo minimumu pilnā apmērā 500 EUR. 2018. gadā neto alga ir palielinājusies par 62 EUR, kas ir arī nemainīga līdz 2020. gadam. Darba autore neveica aprēķinu par 2021. gadu, jo minimālā alga Igaunijā 2021. gadā ir iepriekšējā gada apmērā. Darba devēja izmaksas ir nemainīgas visus četrus gadus, to pat neietekmē neapliekamā minimuma palielināšana. Savukārt darba ņēmēju izmaksas ir samazinājušās par 62 EUR apmērā. Latvijā pie šīs pašas algas darba ņēmēji 2017. gadā saņemtu 702.95 EUR vai 743.20 EUR lielu algu, bet Igaunijā 809.20 EUR. Arī turpmākos gadus vērojama neliela algas palielināšanās, bet nav tik strauja, kā Igaunijā.

Tomēr vēl ir jāizpēta lielu algu saņēmēji 2100 EUR, to darba autore atspoguļoja tabulā, lai uzskatāmāk varētu redzēt aprēķinus.

3.16. tabula

Darba algas aprēķins Igaunijā, ja darbiniekam noteikta 2100 EUR darba alga

GADS		2017	2018	2019	2020
Bruto darba alga, EUR		2100	2100	2100	2100
VSAOI DD daļa, EUR	Sociālais nodoklis – 33%	693	693	693	693
	Bezdarba apdrošināšana – 0.8%	16.80	16.80	16.80	16.80
VSAOI DN daļa, EUR	Pensijas nodoklis – 2%	42	42	42	42
	Bezdarba apdrošināšana – 1.6%	33.60	33.60	33.60	33.60
Neapliekamais minimums, EUR		190	0	0	0
Ar IIN apliekamais ienākums, EUR		774	2410	2410	2410
IIN - 20%, EUR		154.80	482	482	482
Neto darba alga, EUR		2065.20	1928	1928	1928
Darba devēja izmaksas kopā, EUR		3345	3345	3345	3345
Darba ņēmēja atskaitījumi no algas kopā, EUR		244.80	572	572	572
Darba ņēmēja nodokļu slogs, %		11.65	27.24	27.24	27.24

Avots: Autores izveidots

Lielo algu darba ņēmēji Igaunijā nodokļos arī maksā nelielas summas 2017. gadā 244.80 EUR, 2018. gadā 572 EUR un turpmākos gadus summas ir nemainīgas, tas tādēļ, ka netiek piemērots neapliekamais minimums. Salīdzinot Latvijas lielo algu darba ņēmējus var secināt, ka nodokļos samaksā lielākas summas, nekā Igaunijā. Izmaksas pat nemainās, ja darbiniekam ir apgādībā esoša persona. Izmāņas būtu vairāk ievērojamas, ja personai būtu divi un vairāk apgādājamie. Bet darba autore šādus aprēķinus ierobežotā darba apjoma dēļ neveica.

Kopumā veiktie aprēķini šajā nodaļā darba autorei skaidri parādīja, ka algu aprēķins Igaunijā ir daudz vienkāršāks. Igaunijā netiek ņemtas vērā pie algu aprēķina apgādībā esošās personas. Latvijā ir jāņem vērā un jāpiemēro daudz un dažādi atvieglojumi, nodokļu dažādās likmes, nodokļa grāmatiņas iesniegšana un algas lielums. Savukārt salīdzinot abu valstu darba ņēmēju slogu var secināt, ka Latvijā nodokļa slogs ir lielāks visos gados. Pie minimālās algas Igaunijā darba ņēmēja slogs bija augstāks 2017.gadā - 14.79%, jo neapliekamais minimums bija 190 EUR, bet jau sākot ar 2018. gadu, kad neapliekamais minimums tika palielināts līdz 500 EUR, nodokļa slogs strauji samazinājās līdz 3.6% - 2018. gadā. Turpmākos gadus nedaudz palielinājās, bet tas saistīts ar minimālās algas palielināšanu. Neskatoties uz to, tas nav būtiski ietekmējis darba ņēmējus. Latvijā pie minimālās algas ieguvēji ir tikai personas ar apgādībā esošām personām, bet tik un tā Igaunijā neņemot vērā šāda veida atvieglojumu algas ir lielākas. Lielas izmaiņas netiek novērotas arī neapliekamā minimuma palielināšanas dēļ katru gadu. Salīdzinot 1000 EUR lielas algas saņēmējus abās valstīs, nodokļa slogs ir lielāks Latvijā, kas pārsniedz 20%, neatkarīgi vai ir vai nav apgādībā esošas personas, savukārt Igaunijā sākot ar 2018. gadu tas ir nemainīgs un nepārsniedz 20% robežu. Toties apskatot lielas algas 2100 EUR saņēmējus abās valstīs, var secināt, ka nodokļa slogs ir līdzīgs, Latvijā bez apgādībā esošas personas ir nedaudz lielāks 29.42%, bet ar apgādībā esošu personu mazāks 27.23%, kas ir vienāds ar Igaunijā lielo algu saņēmējiem 27.24%. Šis parāda, ka lai gan Latvijā ir ieviesti atvieglojumi par apgādībā esošām personām, Igaunijā mazākas nodokļu likmes darba algu ietekmē pozitīvāk.

SECINĀJUMI

1. Izpētot Latvijas un Igaunijas nodokļu attīstības vēsturi un ietekmi uz sabiedrību, darba autore secina, ka Latvijas nodokļu politika pēdējos 100 gados ir daudzkārt mainījusies. Šo pašu secinājumu var attiecināt arī uz Igaunijas nodokļu politiku, tomēr galvenā atšķirība nodokļu politikas attīstībā starp abām valstīm ir tā, ka Igaunijas teritorijā nav novērota tik patstāvīga nodokļu politikas mainība kā Latvijā.
2. Nodokļu iedalījums pēc pazīmēm un nodokļu veidiem abās valstīs ir atšķirīgs. Latvijā ir 15 nodokļu veidi, kas ir valsts nozīmes un iedalās tiešajos un netiešajos nodokļos, bet Igaunijā tie ir 8 un iedalīti - valsts un vietējos nodokļos. Šis ir viens no faktoriem, kas liecina, ka nodokļu politika Igaunijā ir vieglāk izprotama.
3. Sakarā ar COVID-19 izplatību pasaulē Igaunijas valdība ir samazinājusi akcīzes nodokli dabasgāzei un elektrībai, lai atbalstītu uzņēmējus šajos grūtajos laikos. Latvija tādu soli nav spērusi, tādējādi var secināt, ka Igaunijas nodokļu politika ir elastīgāka par Latvijas valsts nodokļu politiku ārkārtas situācijās.
4. Līdzīgi kā ar nodokļu veidiem arī nodokļu maksātāju kategorijas Latvijā ir vairāk nekā Igaunijā. Igaunijā tās ir tikai 6, bet Latvijā 10. Šādu kategoriju skaita atšķirību Igaunija ir panākusi apvienojot līdzīgos veidus vienā un neatdalot mazāk populāras kategorijas. Tas atvieglo komersantu izvēli Igaunijā un nerada nevajadzīgu nesaprašanu.
5. Salīdzinot gan Latvijā, gan Igaunijā reģistrēto nodokļu maksātāju skatu, var secināt, ka nozīmīgākās kategorijas abās valstīs ir vienādas - SIA, pašnodarbinātā persona un individuālais komersants. Vienīgi Latvijā šīs kategorijas ir kā atsevišķi uzņēmējdarbības veidi, bet Igaunijā pašnodarbinātā persona un individuālais komersants ir apvienoti vienā.
6. Identificējot kaimiņvalstu reģistrēšanās atšķirības, var secināt, ka abās valstīs šis process ir līdzīgs. Viena no lielākajām atšķirībām, ka Igaunijā visi komersanti reģistrējas Komercreģistrā, bet Latvijā visi izņemot pašnodarbinātos. Pašnodarbinātajiem Latvijā jāreģistrējas VID, kas atvieglo reģistrācijas procesu un veicina šādas nodokļu maksātāju kategorijas attīstību.
7. Igaunija no 2014. gada piedāvā arī iespēju reģistrēt uzņēmumu attālināti izmantojot e-rezidenci. Šis ir viens no svarīgākajiem faktoriem ekonomisko rādītāju atšķirībā, jo tas ir ienesis papildus līdzekļus budžetā, kā arī piesaistījis ārvalstu uzņēmējus uzņēmējdarbības uzsākšanai Igaunijā.
8. Izpētot SIA atšķirības Latvijā un Igaunijā var secināt, ka drošāk, vieglāk un izdevīgāk ir reģistrēt SIA tieši Igaunijā. UIN abās valstīs sakrīt, IIN Igaunijā ir zemāks un VSAOI

un neapliekamais minimums Igaunijā ir augstāks, kas darba devējam nozīmē lielāku peļņu un darba ņēmējam lielāku algu. Arī pamatkapitāls Latvijā ir lielāks 2800 EUR un Igaunijā 2500 EUR, toties pozitīvais aspekts Latvijai ir Mazkapitāla SIA. Latvijā valsts nāk pretī uzņēmējiem ar iespēju reģistrēt SIA ar mazāku pamatkapitālu 1 EUR. Igaunijā šāds uzņēmējdarbības veids nepastāv, no kā var secināt, ka Latvijā no finansiālās puses šāda nodokļu maksātāju kategorijas reģistrēšana ir pieejamāka vairāk uzņēmējiem, jo nepieciešamas mazāk investīcijas.

9. Pašnodarbinātai personai VSAOI Latvijā ir lielāks 36.7%, bet Igaunijā mazāks – 33%. Arī IIN Latvijā ir lielāks, jo tika ieviesta progresīvā IIN likme, kas paredz 20%, 23% un 31.4% likmes atkarībā no ienākumu apjoma, bet Igaunijā tā ir nemainīga visiem ienākumiem - 20 %. Pēc šī varētu secināt, ka arī pašnodarbinātai personai Igaunijā ir izdevīgāk, bet būtisks faktors ir Latvijā ieviestais likums, kas paredz, ka VSAOI likme komersantiem ar ieņēmumiem zem 500 EUR ir 5 %, kas nozīmē, ka tomēr Latvijā pašnodarbinātajam ar zemiem ieņēmumiem ir daudz izdevīgāk.
10. Igaunijā IK ir apvienots ar pašnodarbināto personu un maksā tos pašus nodokļus. Neskatoties uz to Latvijā šīs kategorijas ir atdalīta un lai arī attiecināmie nodokļi ir vienādi, atšķirība ir reģistrācijā. IK reģistrējas Komercreģistrā (UR) un reģistrācijas maksa ir 30 EUR.
11. Kopumā Igaunijā reti piedzīvotās izmaiņas nodokļi iepriekš un stabilitāte budžetā, liecina, ka nodokļa izmaiņas vismaz tuvāko gadu laikā netiks piedzīvotas. Tas ir izdevīgi uzņēmējiem, jo viņi spēj domāt par uzņēmuma ilgtermiņa attīstību un neuztraukties, par pēkšņām izmaiņām nodokļa aprēķinā. Toties Latvijā kaut vai nelielas, bet izmaiņas ir vērojamas katru gadu un rada nedrošību vietējiem komersantiem.
12. Darbaspēkam nodokļa apmērs pieaug proporcionāli palielinoties minimālajai algai. Tomēr nodokļa slogs ir lielāks Latvijā nekā Igaunijā, kas parāda, ka uzņēmuma atvēršana Igaunijā komersantam ir izdevīgāka un arī darba ņēmējs gūst lielāku labumu.
13. Darba ņēmēju nodokļu slogs visaugstākais ir Latvijā neskatoties uz to, ka palielināja minimālo algu un neapliekamo minimumu no 60 EUR uz 250 EUR. Igaunijā tas ir zemāks, jo nodokļa slogs un atbildība ir uzlikta darba devējam. Tas palielina darba ņēmēju interesi uzsākt darbu Igaunijā, kā rezultātā aizbraukt no Latvijas.
14. Hipotēze apstiprinājās, jo Igaunijas nodokļu politika ietver vairākus uzņēmējdarbības veicinošus faktoros. Igaunijā nodokļu politika ir stabilāka, likumdošana ir saprotamāka un uzņēmumu reģistrācija ir vieglāka un ātrāka, arī nodokļu likmēs Igaunija ir konkurētspējīgāka, kas veicina Igaunijas uzņēmējdarbības attīstību.

PRIEKŠLIKUMI

1. **Uzņēmuma reģistram (UR).** Lai veicinātu uzņēmējdarbības attīstību un konkurenci Latvijā, līdzīgi kā Igaunijā vajadzētu ieviest e-rezidenci. Igaunijā tā ļāva palielināt komersantu skaitu, piesaistīt ārvalstu investorus, valsts budžetā gūt papildus ieņēmumus un atvieglot uzņēmējdarbības reģistrēšanas apstākļus. Latvijai šāds solis sniegtu līdzīgus rezultātus un tiktu panākta lielāka uzņēmēju ieinteresētību uzņēmējdarbības uzsākšanai tieši Latvijā. Tas rastu risinājumu šī brīža problēmām, kas saistītas ar valsts budžeta ienākumu svārstībām, valsts kopējo uzņēmējdarbības vides attīstību un konkurences veidošanu. Valstī tiktu piesaistīti papildu ienākumi no ārvalstu investoriem un celts kopējais valsts ekonomiskais stāvoklis.
2. **Finanšu ministrijai.** Iedzīvotāju ienākuma nodoklim piemērot tikai vienu nodokļa likmi 20%, kas atvieglotu algas aprēķinus kā uzņēmuma grāmatvežiem tā arī iedzīvotājiem. Šajā situācijā lielākie ieguvēji būtu tieši iedzīvotāji, jo viss būtu daudz saprotamāk un vairs nevajadzētu EDS sistēmā atzīmēt, lai piemēro 23% IIN likmi, baidoties no tā, ka gada beigās, iesniedzot gada deklarāciju, būs valstī jāsamaksā parāds. Šāda izmaiņa veicinātu vienlīdzību un atvieglotu gan uzņēmēju darbu, gan valsts. Nebūtu jāsaskaras ar cilvēku neapmierinātu un nepatīkamām situācijām, kas saistītas ar naudas parādiem.
3. **Finanšu ministrijai.** Grozīt likumu “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”, no likuma izņemot arī punktu atvieglojumi par apgādībā esošām personām vai aizvietojot to ar cita veida atbalstu ģimenēm ar bērniem. Šobrīd pienākums aprēķināt šo atvieglojumu ir darba devējam, bet būtu korektāk, ja šo pienākumu pildītu valsts. Valstij vajadzētu izmaksāt ģimenēm ar bērniem pabalstu, tādas pašas summas apjomā, kas būtu $250 \times 20\% = 50$ EUR katru mēnesi. Tas noņemtu darba apjomu uzņēmējiem un viņiem nebūtu vairs jādomā kādi atvieglojumi pienākas katram darbiniekam. Papildus tam arī samaksai par pirmo vai trešo bērnu vajadzētu būt vienlīdzīgai, jo izmaksas uz bērnu ir vienādas neatkarīgi no dzimšanas kārtas skaitļa.
4. **Ministru kabinetam.** Būtu nepieciešams pārskatīt neapliekamā diferencētā minimuma aprēķinu, lai jebkuram cilvēkam būtu iespējams aprēķināt savu neapliekamā minimuma lielumu. Lai šo panāktu, ieteiktu, kā aprēķina objektu izvēlēties iepriekšējā mēneša aprēķināto bruto darba algu nevis kā tas ir šobrīd algu par iepriekšējiem periodiem. Tādējādi jebkurš cilvēks spētu sekot līdzī neapliekamā minimuma apjomam, un tas radītu uzticību, ka aprēķins ir veikts pareizi.

5. **Valsts ieņēmumu dienestam.** Uzlabot EDS sistēmu, integrējot jaunu programmu, kas ļautu uzņēmējiem izrakstīt rēķinus digitāli, kā arī saņemt rēķinus no klientiem vienošajā sistēmā, tādējādi nodrošinot transakciju caurskatāmību, automātisku nodokļu aprēķināšanu un maksāšanas iespēju valsts budžetā. Rezultātā uzņēmējiem vairs nebūtu jāaizpilda atskaites un deklarācijas un Valsts ieņēmumu dienests jau redzēs uzņēmumu darījumus EDS sistēmā. Tas ļautu uzņēmējiem koncentrēties uz svarīgāku uzņēmuma jautājumu risināšanu un mazinātu cilvēciskā faktora pieļautās kļūdas.
6. **Finanšu ministrijai.** Līdz šim pašnodarbinātās personas netiek apdrošinātas bezdarba gadījumam. Būtu jāievieš, ka daļa no sociālā nodokļa tomēr tiek novirzīta bezdarba apdrošināšanai, jo tas dotu drošību arī pašnodarbinātajiem. Pašnodarbinātajiem arī var rasties problēmas, kā piemēram, tikt zaudēti klienti vai valstī kā tas ir šobrīd var parādīties epidemioloģiskā situācija, kas nelabvēlīgi ietekmē darbu. Šādos gadījumos šī apdrošināšana būtu kā atbalsts problēmu risināšanā vai jaunu darba iespēju meklējumos. Tas palielinātu pašnodarbināto personu skaitu un veicinātu ilgtspēju.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. Baltic Export.com, Uzņēmējdarbības vide Igaunijā, pieejams, <https://balticexport.com/raksts/uznemejdarbibas-vide-igaunija-c80e040331>, [skatīts 27.02.2021].
2. EESTI.EE, Comparison of each form of business, pieejams, <https://www.eesti.ee/en/doing-business/establishing-a-company/comparison-of-each-form-of-business/>, [skatīts 23.02.2021].
3. EESTI.EE, Doing business as a sole proprietor (FIE), pieejams, <https://www.eesti.ee/en/doing-business/establishing-a-company/doing-business-as-a-sole-proprietor-fie/#howtoregisterasasoleproprietor2>, [skatīts 25.02.2021].
4. EESTI.EE, Establishing a private limited company (OÜ), pieejams, <https://www.eesti.ee/en/doing-business/establishing-a-company/establishing-a-private-limited-company-oue/>, [skatīts 22.03.2021]
5. Euraxess.ee, Pensions in Estonia, pieejams, <https://www.euraxess.ee/estonia/information-assistance/taxation-uneemployment-and-pensions-estonia/pensions-estonia>, [skatīts 01.04.2021].
6. Finanšu ministrija, Nodokļu ieņēmumu sadalījums pa budžetiem 2021. gadā, publicēts (2020), pieejams, <https://www.fm.gov.lv/lv/nodoklu-ienemumu-sadalijums-pa-budzetiem-2021-gada>, [skatīts 31.05.2021].
7. Helmane, I., (2016), Gribu sākt savu biznesu-kādu uzņēmējdarbības veidu izvēlēties?, pieejams, <https://lvportals.lv/skaidrojumi/276934-gribu-sakt-biznesu-kadu-uznemejdarbibas-veidu-izveleties-2016>, (skatīts 21.04.2021)
8. I Finanšes.lv, Nodokļu likmes, pieejams, <https://ifinances.lv/lapas/nodoklu-likmes>, [skatīts 31.05.2021].
9. Ifinanses.lv, Uzņēmumu dibināšana Igaunijā, (2017), pieejams, <https://ifinances.lv/raksti/vadiba/saimnieciska-darbiba/uznemumu-dibinasana-igaunija/11742>, [skatīts 22.03.2021].
10. ILGAK.LV, Individuālais komersants – kad un kā reģistrēt, kādi ir nodokļi, pieejams, <https://www.ilgak.lv/lv/individualais-komersants-kad-un-ka-registret-nodokli/>, [skatīts 29.05.2021].
11. Invest in Estonia, Legal forms, pieejams, <https://investinestonia.com/business-in-estonia/establishing-company/legal-forms/>, [skatīts 27.02.2021].
12. Ketners K. (2018) *Nodokļi un Nodokļu plānošanas principi*, 12.lpp
13. Ketners K., (2013), *Nodokļi un nodevas Latvijā un Eiropā*, Vispārīgie aspekti, “Info Tilts”.
14. Ketners K., Lukašina O., (2008), *Nodokļi Eiropas savienībā un Latvijā*, Merkūrijs Lat, Rīga, 9-10.lpp
15. Ketners K., Titova S.(2009), *Nodokļu politika, Eiropas Savienības vidē*, Biznesa un Finanšu Pētniecības centrs.
16. Ketners, K., Pētersone M., (2014), *Eiropas Savienības Nodokļu politika*, Mācību līdzeklis, Rīga, 205.lpp, 142 lpp.
17. Land Taxation Reform in Estonia, (2006), Conference, Tambet Tiits, M. Sc Baltic Property Expert – Kinnisvaraekspert, Making the Property Tax Work in Developing and Transitional Countries. October 15 – 17, Stone Mountain, Georgia.
18. Latvijas nodokļu reformas ieviestās izmaiņas nodokļu piemērošanā dividendēm ietekmēs rezidentus valstīs ar tradicionālo režīmu, I finanses mājas lapa, pieejams, <https://ifinances.lv/raksti/aktuali/svarigi/latvijas-nodoklu-reformas-ieviestas-izmainas-nodoklu-piemerosana-dividendem-ietekmes-rezidentus-valstis-ar-tradicionalo-rezimu/14788> (skatīts 15.12.2020)

19. Latvijas vēstnesis, Par Latvijas Republikas nodokļu sistēmu pieejams, <https://www.vestnesis.lv/ta/id/44178>, Laidiens: 02.07.1997., Nr. 169.(skatīts 15.12.2020)
20. LIKUMI.LV, Gada pārskata un konsolidētā gada pārskata likums, pieņemts 01.01.2016, pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/277779-gada-parskatu-un-konsolideto-gada-parskatu-likums>, [skatīts 24.04.2021].
21. Likums “Par nodokļiem un nodevām”, Pieņemts: 02.02.1995, pieejams www.likumi.lv; <https://likumi.lv/ta/id/33946-par-nodokliem-un-nodevam>, (skatīts 26.02.2021)
22. Līdz 2022. gada 30. aprīlim Igaunijā samazināta akcīze elektrībai un dabasgāzei, Gaso mājas lapa, pieejams, <https://www.gaso.lv/energetikas-aktualitates/lidz-2022-gada-30-aprilim-igaunija-samazinata-akcize-elektribai-un-dabaszizei> (skatīts 24.03.2021)
23. LR Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likums, pieņemts 11.05.1993, pieejams, <https://www.vid.gov.lv/lv/iedzivotaju-ienakuma-nodoklis>.
24. LR Komerclikums, pieņemts 13.04.2000, pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/5490-komerclikums>, 1.panta, 2 apakšpunkts, (skatīts 04.02.2021)
25. LR Likums Noteikumi par grāmatvedības kārtošanu un organizāciju, pieņemts 21.10.2003., <https://likumi.lv/ta/id/80418-noteikumi-par-gramatvedibas-kartosanu-un-organizaciju>, (skatīts 21.04.2021)
26. LR likums par iedzīvotāju ienākuma nodokli, pieņemts 11.05.1993, pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/56880-par-iedzivotaju-ienakuma-nodokli>, [skatīts 23.04.2021].
27. LR likums Par valsts sociālo apdrošināšanu, pieņemts 01.10.1997, pieejams, <https://likumi.lv/doc.php?id=45466> (skatīts 24.04.2021.)
28. LR Uzņēmuma ienākuma nodokļa likums, pieņemts 28.07.2017, pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/292700-uznemumu-ienakuma-nodokla-likums>.
29. LR Uzņēmuma reģistrs, Salīdzini komercdarbības veidus, pieejams, <https://www.ur.gov.lv/lv/registre/salidzini-komercdarbibu-veidus/>, (skatīts 20.04.2021)
30. LR Uzņēmumu reģistrs, SIA, pieejams, <https://www.ur.gov.lv/lv/registre/uznemumu-vai-komersantu/sia/>, (skatīts 21.04.2021)
31. LR Uzņēmumu reģistrs, Statistika, Uzņēmumi un komersanti, pieejams, <https://www.ur.gov.lv/lv/jaunumi/statistika/>, (skatīts 21.04.2021).
32. LSM. LV, Veselības apdrošināšanas sistēmu plāno atlikt vēl par gadu, pieejams, <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija-veselibas-apdrosinasanas-sistemu-plano-atlikt-vel-par-gadu.a384883/>, [skatīts 24.05.2021].
33. LSM. lv, Bijusī finanšu ministre noraida pārmetumus par nodokļu reformas negatīvo ietekmi uz budžetu, (2019), pieejams, <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/bijusi-finansu-ministre-noraida-parmetumus-par-nodoklu-reformas-negativo-ietekmi-uz-budzetu.a332980/>, [skatīts 30.05.2021].
34. LSM.LV, Divi gadi pēc nodokļu reformas: kas tajā labs un ko vajadzētu mainīt?, (2020), pieejams, <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/divi-gadi-pec-nodoklu-reformas-kas-taja-labs-un-ko-vajadzetu-mainit.a343989/>, [skatīts 31.05.2021].
35. LSM.LV, E-rezidenta statuss uzņēmējiem. Igaunijas pieredze un Latvijas plāni, (2019), pieejams, <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/e-rezidenta-statuss-uznemejiem-igaunijas-pieredze-un-latvijas-plani.a332663/>, [skatīts 25.03.2021].
36. LSM.LV, Lielāki ienākumi, dārgāka degviela, alus un smēķi – ko nesīs nodokļu reforma, (2017), pieejams, <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/lielaki-ienakumi-dargaka-degviela-alus-un-smeki-ko-nesis-nodoklu-reforma.a244691/>, [skatīts 25.03.2021].
37. Lvportals.lv, IK maksā nodokļu, kā pašnodarbinātais, SIA – Uzņēmuma ienākuma nodokli, (2018), pieejams, <https://lvportals.lv/e-konsultacijas/13912-ik-maksa-nodoklus-ka-pasnodarbinatais-sia-uznemumu-ienakuma-nodokli-2018>, [skatīts 29.05.2021].

38. Lvportals.lv, Izmaiņas nodokļu regulējumā no 2021. gada – iedzīvotāju ienākumu nodokļi (I), pieejams, <https://lvportals.lv/skaidrojumi/323400-izmaiņas-nodokļu-regulejuma-no-2021-gada-iedzīvotāju-ienākumu-nodokli-i-2021>, [skatīts 21.04.2021].
39. Lvportals.lv, Saeima pieņem nodokļu reformas likumus, (2017), pieejams, <https://lvportals.lv/skaidrojumi/288863-saeima-pienem-nodokļu-reformas-likumus-2017>, [skatīts 25.03.2021].
40. Ministry of finance of the Republic of Estonia, Taxes, pieejams, <https://www.rahandusministeerium.ee/et/eesmargidtegevused/maksu-ja-tollipoliitika/maksud> (skatīts 25.02.2021)
41. Ministru kabineta noteikumi Nr. 676, Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai, pieņemts 14.11.2017, pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/295500-noteikumi-par-neapliekama-minimuma-un-nodokla-atvieglojuma-apmeru-iedzīvotāju-ienākuma-nodokla-aprekināšanai>, [skatīts 31.05.2021].
42. Ministru kabineta noteikumi Nr. 786, Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu likmes sadalījumu pa valsts sociālās apdrošināšanas veidiem, pieņemts 17.12.2020, pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/319695-noteikumi-par-valsts-socialas-apdrošināšanas-iemaksu-likmes-sadalījumu-pa-valsts-socialas-apdrošināšanas-veidiem>, [skatīts 31.05.2021].
43. Ministru kabineta noteikumi Nr.795, Noteikumi par uzņēmējdarbības riska valsts nodevu 2021. gadā, pieņemts 17.12.2020, pieejams, <https://likumi.lv/ta/id/319706-noteikumi-par-uzņemejdarbības-riska-valsts-nodevu-2021-gada>, [skatīts 31.05.2021].
44. Prohorovs A., (2017), *Uzņēmuma ienākuma nodoklis Latvijā un Igaunijā: tā ietekme uz uzņēmējdarbību, investīcijām, bez līmeņa, nodokļu ieņēmumiem un valsts ekonomisko izaugsmi*, Apgāds Zinātne, 256.lpp, 35 lpp.
45. Republic of Estonia Tax and Custom Board, (1.1) formula iegūta (2018). Tax-free income calculation. <https://www.emta.ee/eng/tax-free-income>, (skatīts 02.02.2021)
46. Republic of Estonia E-Residency, Become an e-resident, pieejams, <https://e-resident.gov.ee/become-an-e-resident/> [skatīts 16.04.2021].
47. Republic of Estonia E-Residency, Forms of business, pieejams, <https://learn.e-resident.gov.ee/hc/en-us/articles/360002468417-Forms-of-business> (skatīts, 27.02.2021)
48. Republic of Estonia Tax and Customs Board, Local Taxes Act, pieņemts 21.09.1994, pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/506112013012/consolide>, [skatīts 18.12.2020].
49. Republic of Estonia Tax and Customs Board, Taxation Act, pieņemts 20.02.2020, pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/515022016001/consolide>, (skatīts 18.12.2020.)
50. Republic of Estonia Tax and Customs Board, 01.01.2020, National minimum wage rates ,pieejams, <https://www.emta.ee/eng/business-client/income-expenses-supply-profit/income-tax-withheld/national-minimum-wage-rates>, [skatīts 01.05.2021].
51. Republic of Estonia, Tax and Customs Board , Taxes, pieejams, <https://www.rahandusministeerium.ee/et/eesmargidtegevused/maksu-ja-tollipoliitika/maksud>, (skatīts 03.12.2020)
52. Republic of Estonia. Tax and Customs Board, Starting a business and overview of the liabilities for a sole proprietor, pieejams, <https://www.emta.ee/et/registreerimine-ettevotlus/fuusilisest-isikust-ettevotjale/fie-abc/i-ettevotluse-alustamine-ja#uks>, [skatīts 16.05.2021].
53. Republic of Estonia. Tax and Customs Boards, Taxes, pieejams, <https://www.rahandusministeerium.ee/en/tax-and-customs-policy/taxes>, [skatīts 26.04.2021].

54. Republic of Estonia. Tax and Customs, Social tax, pieejams, <https://www.emta.ee/ru/biznes-klient/dohody-rashody-oborot-pribyl/socialnyy-nalog>, [skatīts 25.05.2021].
55. Republic of Estonis, Tax and Customs Board, Maksumārad (Nodokļu likmes), pieejams, <https://www.emta.ee/ru/biznes-klient/dohody-rashody-oborot-pribyl/nalogovye-stavki>, (skatīts 02.02.2021)
56. Republic of Estonis, Tax and Customs Board, Eesti maksusüsteem, pieejams, <https://www.emta.ee/et/eraklient/maksukorraldus-maksususteem/eesti-maksususteem>, (skatīts 25.02.2021)
57. Republic of Estonis, Tax and Customs Board, Kohaliskud maksud (Vietējie nodokļi), pieejams, <https://www.emta.ee/et/eraklient/maksukorraldus-maksususteem/kohaliskud-maksud>,(skatīts 14.01.2021)
58. Republic of Estonis, Tax and Customs Board, Rates of excise duty, pieejams, <https://www.emta.ee/et/ariklient/aktsiisid-vara-hasartmang/uldist/aktsiisimaarad#Kytus>, (skatīts 05.02.2021)
59. Riigi Taetaja, , Comercial Code (Komerclikums), pieņemts 15.02.1995, pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032015045?leiaKehtiv#para3>, [skatīts 01.05.2021].
60. Riigi Taetaja, Income Tax Act, pieņemts 15.12.1999., pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530012014003/consolide>, [skatīts 02.03.2021]
61. Riigi Taetaja, Social tax act, pieņemts 13.12.2000, pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/akt/12924869?leiaKehtiv>, [skatīts 25.05.2021].
62. Riigi Taetaja, Taxation act, pieņemts 20.02.2002, pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/akt/123122014020>, (skatīts 05.02.2021).
63. Riigi Teataja, Accountant act, pieņemts 20.11.2002, pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/akt/113052021004>, skatīts, 7.nodaļa, 43pants, [skatīts 24.05.2021].
64. Riigi Teataja, Income tax act, pieņemts 15.12.1999, pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/akt/119112010007?leiaKehtiv>, (skatīts 02.02.2021)
65. Riigi Teataja, Social tax act, pieņemts 13.12.2000, pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/akt/13116538?leiaKehtiv>, (skatīts 02.02.2021)
66. Riigi Teataja, Social tax Act, pieņemts 13.12.2000, pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/513062016008/consolide/current#para2>, [skatīts 01.06.2021].
67. Riigi Teataja, Taxation Act, pieejams, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/515022016001/consolide> (skatīts 14.01.2021)
68. Saksonova, S., Fiskālā politika, pieejams., <https://profizgl.lu.lv/mod/book/view.php?id=16800&chapterid=3403>, (skatīts 03.12.2020.)
69. Sietiņš, R., (2020), Kāpēc Igaunijā reģistrē 2X vairāk jaunus uzņēmumus, pieejams, <https://reinissietins.medium.com/k%C4%81p%C4%93c-igaunij%C4%81-re%C4%A3istr%C4%93-2x-vair%C4%81k-jaunus-uz%C5%86%C4%93mumus-9df1b5404a95>, [skatīts 05.04.2021].
70. Sīpola E., (2001), *Mūsdienu nodokļu teorija*, Rīga, 159. lpp.
71. Statistics Estonia, Economically active enterprises by legal form, years, (2020), pieejams, <https://vana.stat.ee/68774>, [skatīts 21.04.2021]
72. Statistics Estonia, Statistical database, pieejams, https://andmed.stat.ee/en/stat/majandus__rahendus__valitsemissektori-rahendus__maksud/RR01/table/tableViewLayout1, [skatīts 17.04.2021].

73. Sullivan, C., Burger, E., (2017), E-residency and blockchain, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0267364917300845>, p.481
74. Urtāns A., (2003), *Nodokļu un nodevu vēsture Latvijā*, Valsts ieņēmumu dienests, 88.lpp.
75. Valsts ieņēmumu dienests, Fiziskās personas, publicēts 16.03.2021, pieejams, <https://www.vid.gov.lv/lv/fiziskas-personas>, (skatīts 21.04.2021)
76. Valsts ieņēmumu dienests, metodiskais materiāls, (2017), Jaunais uzņēmuma ienākuma nodoklis, 4.lpp
77. Valsts ieņēmumu dienests, metodiskais materiāls, (2017), Jaunais uzņēmuma ienākuma nodoklis, 4.lpp
78. Valsts ieņēmumu dienests, Metodiskais materiāls, Iedzīvotāju ienākuma nodoklis no saimnieciskās darbības ienākuma, pieejams, https://www.vid.gov.lv/sites/default/files/metodiskais_materials_sd_2812.pdf, [skatīts 30.05.2021].
79. Valsts ieņēmumu dienests, Pašnodarbināto personu skaits no 2017– 2020. gadam, pieejams, <https://www.vid.gov.lv/lv/pasnodarbinato-personu-skaits-2020gada> (skatīts 21.04.2021)
80. Valsts ieņēmumu dienests, Pirmie soļi topošajiem uzņēmējiem, publicēts, 30.12.2020, <https://www.vid.gov.lv/lv/pirmie-soli-toposajiem-uznemejiem>, (skatīts 21.04.2021)
81. Valsts ieņēmumu dienests, Saimnieciskās darbības veicēji, pieejams, <https://www.vid.gov.lv/lv/saimnieciskas-darbibas-veiceji>, [skatīts 24.04.2021].
82. Valsts ieņēmumu dienests, Uzņēmējdarbības Riska valsts nodeva, pieejams, <https://www.vid.gov.lv/lv/uznemejdarbibas-riska-valsts-nodeva>, [skatīts 24.04.2021].
83. Valsts ieņēmumu dienests, Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, pieejams, <https://www.vid.gov.lv/lv/valsts-socialas-apdrosinasanas-obligatas-iemaksas>, [skatīts 25.04.2021].
84. VID administrētie kopbudžeta ieņēmumi 2020.gadā - 9,86 miljardi eiro, publicēts 05.01.2020, pieejams, <https://www.vid.gov.lv/lv/kopsavilkums-par-budzeta-ienemumu-dalas-izpildi-2019gada-12-menesos>, (skatīts 15.01.2021).
85. VID.LV, Minimālās mēneša darba algas likmes, pieejams, http://www.vid.lv/minimalas_algas_likmes.html, [skatīts 01.05.2021].